

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

ЛИПНИЦЬКА ЄВГЕНІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 346.543:334.7

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ
ІНВЕСТИЦІЯМИ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Вінниця – 2015

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ	14
1.1. Поняття і види підприємств з іноземними інвестиціями та теоретична основа їх правового статусу	14
1.2. Законодавство щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями	44
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	64
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ	69
2.1. Набуття та припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями	69
2.2. Майнова основа діяльності підприємств з іноземними інвестиціями	95
2.3. Права та обов'язки підприємств з іноземними інвестиціями	127
2.4. Гарантії прав підприємств з іноземними інвестиціями	153
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	176
ВИСНОВКИ	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТКИ:	
Проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України»	229
Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи, видана Донецьким національним університетом МОН України	237
Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи, видана СП ТОВ «Д-р Клашка ГмбХ»	238
Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи, видана ТОВ «МТГ Україна»	239

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГК України	Господарський кодекс України
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЗК України	Земельний кодекс України
ПК України	Податковий кодекс України
Закон про іноземне інвестування	Закон України «Про режим іноземного інвестування»
Закон про державну реєстрацію юридичних осіб	Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобальної світової інтеграції важливого значення для України набувають питання залучення в економіку країни іноземних інвестицій, однією з найефективніших форм здійснення яких є створення підприємств з іноземними інвестиціями. Такі підприємства відіграють значну роль в українській економіці, зокрема, сприяють залученню додаткових фінансових ресурсів, розширенню торговельних відносин із зарубіжними країнами, створенню додаткових та збереженню існуючих робочих місць, забезпечують доступ до сучасних технологій, розвинених моделей корпоративного управління, тим самим стимулюючи процес виробництва і створюючи конкурентоспроможну продукцію. Між тим, як свідчать дані Державної служби статистики України, протягом останніх років спостерігається зменшення обсягу залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України. Так, станом на 1 липня 2015 року обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал нерезидентів) з початку інвестування склав 42,851 млрд. дол. США, що на 7,17 млрд. дол. США менше, ніж на 1 липня 2014 року, та на 12,47 млрд. дол. США менше, ніж на 1 липня 2013 року.

При цьому діяльність підприємств з іноземними інвестиціями супроводжується низкою проблем, які зумовлені, зокрема, незавершеністю розробки окремих аспектів їх правового статусу, серед яких набуття статусу такими підприємствами, реалізація ними своїх прав і обов'язків тощо.

На відносини щодо створення, функціонування, припинення підприємств з іноземними інвестиціями поширюються положення Господарського та Земельного кодексів України, спеціального Закону України «Про режим іноземного інвестування» та інших нормативно-правових актів, що регулюють статус суб'єктів господарювання взагалі, і вказаних підприємств, зокрема. Однак окремі положення зазначених нормативно-правових актів щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями містять низку протиріч та інших недоліків, які потребують усунення, зокрема, щодо набуття та припинення

статусу таких підприємств, майнової основи їх діяльності, забезпечення гарантій прав захисту.

Різні аспекти правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями досліджували вітчизняні науковці, зокрема, О.М. Вінник, Ю.М. Жорнокуй, О.Р. Кібенко, В.М. Коссак, В.А. Малига, В.В. Поєдинок, О.С. Семерак, Д.Е. Федорчук, С.М. Хєда, а також російські – Н.М. Вознесенська, Н.Г. Дороніна, Н.Г. Семилютіна, І.З. Фархутдинов та інші. Однак їх роботи в основному присвячені проблемам іноземного інвестування, а підприємства з іноземними інвестиціями при цьому розглядаються як одна з форм такого інвестування. Питання правового статусу комерційних організацій з іноземними інвестиціями в Російській Федерації досліджено О.О. Овчинниковим в дисертаційній роботі 2005 року («Правовое регулирование деятельности коммерческих организаций с иностранными инвестициями»). Разом з тим комплексного дослідження правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями в нових економічних умовах, що склалися в Україні, не проводилось.

Наведене вказує на актуальність та доцільність наукового дослідження правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, що і стало підґрунтям для вибору теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Донецького національного університету в рамках тем: «Господарсько-правове забезпечення розвитку економіки України» (державна реєстрація № 0108U003267), «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), в межах яких дисертанткою проведено дослідження правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями та запропоновано шляхи удосконалення статусу цих суб'єктів.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дисертаційного дослідження є розробка і обґрунтування пропозицій з удосконалення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями на основі дослідження

законодавства України та інших країн, практики його застосування і відповідних теоретичних засад стосовно вказаних підприємств та суб'єктів господарювання у цілому.

Для реалізації вказаної мети поставлено та вирішено наступні завдання:

аналіз та уточнення визначення поняття підприємств з іноземними інвестиціями, виділення видів таких підприємств;

аналіз законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями, обґрунтування напрямів його удосконалення;

дослідження та доопрацювання положень щодо набуття і припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями;

дослідження та конкретизація положень щодо майнової основи діяльності підприємств з іноземними інвестиціями;

аналіз прав та обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями з обґрунтуванням пропозицій стосовно змісту цих прав і обов'язків;

аналіз та доопрацювання питання щодо гарантій прав підприємств з іноземними інвестиціями.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що складаються в процесі створення, функціонування та припинення підприємств з іноземними інвестиціями.

Предметом дослідження є правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали як загальнонаукові, так і спеціально-наукові методи пізнання, а саме: історичний, порівняльно-правовий, спостереження, індукції і дедукції, аксіоматичний, формально-юридичний, системно-функціональний. Зокрема, історичний метод застосовувався в ході аналізу становлення і розвитку законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями; порівняльно-правовий метод – при порівнянні відповідних норм законодавства України та інших країн з метою формування пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду. Метод спостереження

використано при узагальненні практики створення та функціонування підприємств з іноземними інвестиціями. З використанням методів індукції і дедукції та аксіоматичного методу конкретизовано основні аспекти правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями. За допомогою формально-юридичного методу підготовлено пропозиції з удосконалення чинного законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями, а застосування системно-функціонального методу дозволило систематизувати та доопрацювати положення стосовно основних елементів цього статусу.

Теоретичну основу проведеного дослідження склали роботи вчених, присвячені питанням правового статусу суб'єктів господарювання взагалі та підприємств з іноземними інвестиціями, зокрема: О.А. Беляневич, А.Г. Бобкової, В.М. Гайворонського, О.В. Гарагонича, Р.Ф. Гринюка, С.М. Грудницької, Р.А. Джабраїлова, З.М. Заменгоф, О.Р. Зельдіної, М.Г. Ісакова, В.М. Кравчука, В.В. Лаптева, І.М. Любимова, В.К. Мамутова, О.П. Подцерковного, Г.В. Пронської, В.В. Резнікової, О.В. Титової, І.В. Труша, В.В. Хахуліна, В.С. Щербини, О.С. Янкової та інші.

Емпіричну базу дослідження склали матеріали діяльності відповідних органів державної влади, підприємств з іноземними інвестиціями, статистичні дані, а також узагальнення практики, що містяться у матеріалах періодичного друку.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній науці господарського права проведено комплексне дослідження правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, на основі чого доопрацьовано раніше відомі та розроблено нові положення стосовно такого статусу і підготовлено пропозиції, направлені на його удосконалення.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів конкретизується в наступних положеннях.

Вперше:

обґрунтовано пропозиції щодо встановлення особливих вимог до найменувань іноземних підприємств та спільних підприємств із значною та

вирішальною участю іноземних інвесторів із зазначенням того, що такі найменування повинні містити інформацію про вид підприємства (спільне або іноземне), його організаційно-правову форму та назву;

запропоновано періодизацію розвитку законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями із виділенням шести періодів, що характеризуються певними особливостями статусу таких підприємств: перший – 30-ті роки ХІХ ст. – 1917 р.; другий – 1917 р. – 20-ті роки ХХ ст.; третій – 30-ті роки – поч. 80-х років ХХ ст.; четвертий – поч. 1980-х – середина 1991 р., який охоплює три підперіоди: 1) 1983 – 1987 рр.; 2) поч. 1987 р. – 1990 р.; 3) 1990 р. – середина 1991 р.; п'ятий – середина 1991 р. – поч. 1996 р.; шостий – поч. 1996 р. і до сьогодні;

аргументовано позаконкурсне надання в оренду земельних ділянок та іншого майна державної і комунальної форм власності іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною чи вирішальною участю іноземних інвесторів у разі використання такого майна для реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки або пріоритетних інноваційних проектів.

Удосконалено положення щодо:

визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» з уточненням, що таким є створене за законодавством України підприємство, у якому єдиним засновником (учасником) чи одним із засновників (учасників) є іноземний інвестор незалежно від розміру його частки у статутному (складеному) капіталі;

визначення понять іноземного підприємства та спільного підприємства як видів підприємств з іноземними інвестиціями шляхом уточнення, що іноземним підприємством є створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено лише іноземними інвесторами (одним або більше), а спільним підприємством є створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено одним або більше іноземними інвесторами та одним або більше іншими

суб'єктами, що не є іноземними інвесторами;

набуття правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями з уточненням, що моментом набуття цього статусу новоутвореним підприємством запропоновано визначити момент державної реєстрації іноземного (спільного) підприємства як юридичної особи, а моментом набуття цього статусу діючим підприємством, щодо якого іноземний інвестор набув права засновника (учасника) – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів цього підприємства;

припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями з уточненням, що моментом припинення цього статусу запропоновано визначити момент державної реєстрації припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи, а у випадках припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів цього підприємства;

порядку оформлення безмитного ввезення на територію України майна, що вноситься іноземними інвесторами до статутного (складеного) капіталу підприємств з іноземними інвестиціями, а саме: запропоновано скасувати правило, яке передбачає необхідність подвійного підтвердження податковим органом фактичного внесення таких інвестицій шляхом проставлення відповідної відмітки на векселі, виданому для оформлення безмитного ввезення майна, і визначити натомість, що погашення векселя здійснюється векселедержателем (митним органом) на підставі поданого йому документа про державну реєстрацію іноземної інвестиції;

набуття підприємствами з іноземними інвестиціями права власності на земельні ділянки шляхом уточнення, що встановлені для іноземних юридичних осіб умови набуття права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення поширюються на спільні підприємства з вирішальною участю іноземних інвесторів та іноземні підприємства.

Дістали подальший розвиток положення щодо:

розподілу спільних підприємств на групи залежно від розміру частки, належної іноземному інвестору (іноземним інвесторам) у їх статутному (складеному) капіталі, а саме запропоновано вирізняти спільні підприємства зі звичайною участю (частка до 10 відсотків), із значною участю (частка становить 10-50 відсотків) та з вирішальною участю (частка становить понад 50 відсотків);

основних напрямів удосконалення законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями з обґрунтуванням, що такими напрямами можуть стати: 1) на рівні ГК України – уточнення визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», зазначення видів таких підприємств (з одночасним уточненням визначення поняття «іноземне підприємство» та закріпленням визначення поняття «спільне підприємство»); 2) на рівні Закону України «Про режим іноземного інвестування» та інших спеціальних законів – уточнення наявних та закріплення нових положень щодо набуття та припинення статусу підприємств з іноземними інвестиціями, майнової основи діяльності таких підприємств, форм стимулювання цих підприємств до реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки і пріоритетних інноваційних проектів, а також положень стосовно гарантій прав зазначених суб'єктів; 3) на рівні підзаконних нормативно-правових актів – уточнення положень щодо оформлення безмитного ввезення на територію України майна як внесків іноземних інвесторів до статутних (складених) капіталів підприємств з іноземними інвестиціями, державної реєстрації іноземних інвестицій та конкретизація умов і порядку здійснення такими підприємствами прав і обов'язків, закріплених спеціальними законами;

правового режиму майна, яке закріплюється засновником за іноземним підприємством на праві господарського відання, а саме, запропоновано встановлення права засновника визначати в установчих документах такого підприємства перелік випадків, за яких здійснення підприємством правомочності розпорядження потребує попереднього одержання згоди

власника;

змісту прав і обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями шляхом обґрунтування пропозицій стосовно: 1) надання іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків, права на застосування зниженої ставки податку на прибуток за умови спрямування вивільнених у зв'язку з цим коштів на збільшення обсягів виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій; 2) надання іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів, які беруть участь у реалізації регіональних або місцевих інноваційних програм, права користуватися пільгами із сплати місцевих податків та зборів, наданими таким підприємствам у встановленому порядку за рішенням органів місцевого самоврядування; 3) закріплення обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями щодо здійснення соціальної діяльності, в тому числі недопущення погіршення становища їх працівників у порівнянні з умовами, встановленими законодавством України, та вирішення питань соціального розвитку підприємств за участю їх трудових колективів;

гарантій прав підприємств з іноземними інвестиціями з обґрунтуванням пропозицій щодо: 1) встановлення таких гарантій їх прав як гарантія у разі зміни законодавства, гарантія щодо примусових вилучень, гарантія компенсації і відшкодування збитків; 2) закріплення правила щодо незастосування несприятливих змін податкового, валютного і митного законодавства до іноземних підприємств та спільних підприємств із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків; 3) визначення строку виплати підприємствам з іноземними інвестиціями компенсації втрат і збитків, понесених цими підприємствами внаслідок реквізиції належного їм майна.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони заповнюють певною мірою прогалину у науці господарського права щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями. Теоретичні узагальнення, висновки та пропозиції, які сформульовано в роботі, можуть бути використані для подальшого удосконалення чинного законодавства, що визначає статус підприємств з іноземними інвестиціями. Дискусійні положення та висновки дисертації можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень проблем правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями. Положення дисертації можуть бути використані при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, коментарів до нормативно-правових актів, що визначають статус підприємств з іноземними інвестиціями, а також у практичній діяльності таких суб'єктів господарювання при вирішенні окремих питань щодо їх статусу.

Окремі положення результатів дисертаційної роботи використовуються при викладанні учбової дисципліни «Господарське право» (загальна частина) в Донецькому національному університеті МОН України (довідка № 01с/0113-44 від 17 вересня 2015 р.). Крім того, результати дослідження рекомендовано до використання в практичній діяльності Спільного українсько-німецького підприємства у формі Товариства з обмеженою відповідальністю «Д-р Клашка ГмбХ» (довідка № 256/17 від 20 серпня 2015 р.) та Товариства з обмеженою відповідальністю «МТГ Україна» (спільне українсько-литовське підприємство) (довідка № 150904/1 від 4 вересня 2015 р.).

Особистий внесок здобувачки. Результати дослідження отримані авторкою самостійно на основі аналізу наукових і періодичних публікацій, законодавства України та інших держав, матеріалів правозастосовної практики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на: науково-практичній конференції «Розвиток підприємництва в Україні: економіко-правове забезпечення» (Львів, 2007); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання» (Київ, 2008);

Всеукраїнській науково-практичній конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (Донецьк, 2008); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасна юридична наукова думка» (Тернопіль, 2008); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Экономико-правовые исследования в XXI веке: возможности совершенствования правовых средств государственного регулирования хозяйственной деятельности в условиях членства Украины в ВТО» (Донецк, 2010), «Экономико-правовые исследования в XXI веке: Правовое обеспечение экономического суверенитета Украины в условиях углубления международной интеграции» (Донецк, 2010); Регіональній науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону» (Донецьк, 2013); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми розвитку законодавства і правозастосовної практики» (Тернопіль, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (Київ, 2015); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства» (Вінниця, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції «Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза» (Кишинев, 2015).

Публікації. За темою дисертації підготовлено 17 публікацій, з яких 5 статей – у фахових наукових виданнях, перелік яких затверджений у встановленому порядку.

Структура дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається із вступу, двох розділів, 6 підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертації складає 239 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить також список джерел із 291 найменування та 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

1.1. Поняття і види підприємств з іноземними інвестиціями та теоретична основа їх правового статусу

Забезпечення сталого розвитку національної економіки та інтеграції України у європейський економічний простір потребують створення належних умов для активізації іноземного інвестування і діяльності підприємств, що функціонують на основі залучення іноземного капіталу. Разом з тим вирішення цього завдання супроводжується низкою проблем, частина з яких проявляється у відсутності на державному рівні єдиного чіткого підходу до визначення поняття і видів підприємств з іноземними інвестиціями, а це, в свою чергу, призводить до ускладнень та колізій у правозастосуванні.

Поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» було введено до вітчизняного законодавства з прийняттям Закону України «Про іноземні інвестиції» від 13 березня 1992 р., який визначав, що підприємство з іноземними інвестиціями – це будь-яка правова форма підприємства, створена за законами України, якщо іноземний інвестор володіє в середньому протягом календарного року не менш як 20 відсотками оголошеного статутного капіталу або часткою не менш як 100 тисяч доларів США (ч. 4 ст. 1) [1].

Пізніше це визначення зазнало змін: Законом про іноземне інвестування від 19 березня 1996 р. (який є чинним й на теперішній час) встановлено, що підприємство з іноземними інвестиціями – це підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків [2]. При цьому іноземними інвесторами вважаються суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, зареєстровані в інших державах, фізичні

особи-іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України, іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України (п. 1, 3 ч. 1 ст. 1 Закону).

Майже таке ж визначення поняття підприємства з іноземними інвестиціями закріплено й у ГК України, за винятком вживання словосполучення «за його наявності», виходячи з того, що статутний капітал підприємства має формуватися у будь-якому випадку [3]. Зазначено, що підприємство, створене відповідно до вимог цього Кодексу, в статутному капіталі якого не менш як десять відсотків становить іноземна інвестиція, визнається підприємством з іноземними інвестиціями (ч. 2 ст. 63, ч. 1 ст. 116). При цьому з назв ст. 63 та гл. 11 ГК України, де містяться відповідні положення, випливає, що підприємство з іноземними інвестиціями є одним із видів підприємств.

Виходячи з наведеного визначення, відмінною ознакою підприємств з іноземними інвестиціями є наявність у їх статутних капіталах таких інвестицій у вказаному розмірі. У зв'язку з цим першочергове значення для розуміння розглянутого визначення має з'ясування змісту поняття «іноземні інвестиції».

У науковій літературі поняття інвестицій розглядається в економічному та юридичному аспектах. При цьому в рамках розгляду вказаного поняття в економічному аспекті сформовано дві основні позиції – класичну та сучасну. Класичною вважається позиція Дж. Кейнса, що визначав інвестиції як «поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності даного періоду», або як «ту частину доходу за попередній період, яка не була використана для споживання» [4, с. 64], вирізняючи таким чином інвестування і споживання як протилежні за економічною суттю процеси. В цьому визначенні простежується й двоаспектне розуміння інвестицій: як ресурсів (акумуляованих з метою накопичення доходу) та як вкладень (використання ресурсів), що забезпечують приріст капітального майна [5, с. 23]. Серед сучасних визначень інвестицій вирізняється повнотою визначення,

запропоноване І.А. Бланком: інвестиції являють собою вкладення капіталу в усіх його формах у різноманітні об'єкти (інструменти) господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного чи позаекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності [6, с. 17-18]. У контексті аналізу такого визначення в літературі відзначається наявність суттєвого зв'язку між поняттями «інвестиції» та «капітал» (останній являє собою вартість, здатну до самозбільшення, зростання, іншими словами, вартість, здатну приносити прибуток, дохід) [7, с. 17].

У юридичному аспекті поняття «інвестиції» зазвичай розглядається як категорія майна зі спеціальним правовим режимом. Зокрема, Н.Н. Вознесенська визначає іноземні інвестиції як іноземну приватну або державну власність, яка має певний статус в міжнародному чи національному праві [8, с. 56]. За визначенням А. Омельченко, інвестиції являють собою юридично регламентовану власність у вигляді будь-якого майна або майнових прав [9, с. 29]. Поряд із цим В.М. Коссак конкретизував, що інвестиції – це категорія майна або майнових прав, які вкладаються до об'єктів інвестиційної діяльності [10, с. 20].

Визначення поняття «інвестиції» закріплено й на рівні законодавства. Так, згідно з ч. 1 ст. 326 ГК України інвестиціями у сфері господарювання є довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту. ПК України визначає інвестиції як господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно (інвестиції поділяються на капітальні, фінансові, реінвестиції) (п. 14.1.81) [11]. Закон України «Про інвестиційну діяльність» відносить до інвестицій всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект (ч. 1

ст. 1) [12].

Отже, в одних випадках під поняттям «інвестиції» розуміється певне майно (цінності), а в інших – вкладення такого майна в об'єкти інвестиційної діяльності, при цьому для позначення господарської операції щодо такого вкладення також вживається й поняття «інвестування» («іноземне інвестування»). Обидва ці визначення у науковій літературі неодноразово піддавались критиці. Серед іншого відзначалось, що вказувати абстрактний соціальний ефект в якості мети іноземного інвестування недоцільно, оскільки в більшості випадків інвестори мають на меті отримання прибутку в результаті діяльності в економіці приймаючої країни [13, с. 8]. Натомість Д. Е. Федорчук зробив висновок, що інвестування майна може здійснюватись не лише безпосередньо з метою отримання прибутку, але й з метою здійснення контролю за підприємством, зниження конкуренції на ринку, набуття більш пільгового режиму оподаткування. У зв'язку з цим науковець пропонує замінити словосполучення «соціальний ефект» у визначенні іноземних інвестицій на «інший соціально-економічний ефект» [14, с. 30]. Між тим В.В. Поєдинок, не погоджуючись з вищенаведеною пропозицією, вказує, що по-перше, ефект від інвестицій, інший, аніж отримання прибутку, не завжди має «соціальний» компонент. По-друге, легальне визначення інвестицій за своїм функціональним призначенням обслуговує нормальний стан суспільних відносин, за якого інвестиційна діяльність є суспільно корисною; отже, неприпустимо закладати у це визначення можливість інвестування з метою, що суперечить публічним інтересам (наприклад, усунення конкуренції на ринку). З урахуванням цього, дослідниця визначає поняття «інвестиції» як вкладення різних видів майна в об'єкти господарської діяльності з метою одержання прибутку та/або досягнення іншого корисного ефекту в результаті їх господарського використання [15, с. 17].

Разом з тим в рамках спеціального законодавства, яке оперує поняттями «іноземні інвестиції» та «підприємство з іноземними інвестиціями», під іноземними інвестиціями розуміються цінності, що вкладаються іноземними

інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Видами іноземних інвестицій є зокрема іноземна валюта, що визнається конвертованою Національним банком України, валюта України, будь-яке рухоме і нерухоме майно та пов'язані з ним майнові права, акції, облігації, інші цінні папери, корпоративні права, грошові вимоги і ін. (ч. 2 ст. 116 ГК України, п. 2 ч. 1 ст. 1, ст. 2 Закону про іноземне інвестування).

Зважаючи на те, що у законодавстві йдеться про вкладення іноземних інвестицій до статутного капіталу підприємства, можна погодитись з висновками О.С. Янкової, яка зазначає, що ототожнення статутного фонду (капіталу) із внесками учасників, майном (у вузькому сенсі) організації є не виправданим, оскільки статутний фонд являє собою зареєстрований у встановленому законом порядку та закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке повинне бути передане підприємству у власність (повне господарське відання, оперативне управління) у вигляді внесків для забезпечення його господарської діяльності та як сплата його учасниками отримуваних ними майнових прав [16, с. 9]. Виходячи з цього, при вживанні в рамках даного дослідження наявного у законодавстві словосполучення «внесення до статутного капіталу підприємств іноземних інвестицій» враховується, що це словосполучення є умовним, і фактично означає передачу вказаним підприємствам певного майна, яке враховується при визначенні розміру статутного капіталу підприємств.

Закріплюючи базові положення про підприємства з іноземними інвестиціями, законодавство чітко визначає, що підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс (ч. 1 ст. 116 ГК України, ч. 2 ст. 1 Закону про іноземне інвестування). У зв'язку з цим у науковій літературі наголошується, що однієї лише державної реєстрації підприємства для виникнення у нього статусу підприємства з іноземними інвестиціями недостатньо [17, с. 148]. При виникненні право- та дієздатності підприємства з іноземними інвестиціями має

місце складний юридичний факт [18, с. 56].

Із змісту наведеної норми ГК України та спеціального Закону слідує, що підприємством з іноземними інвестиціями можна вважати лише ті підприємства, які безпосередньо одержали від іноземного інвестора грошові кошти або інше майно, яке визнається іноземною інвестицією згідно із законодавством України. Поряд із цим підприємства, щодо яких іноземні інвестори набули права засновника (корпоративні права) у спосіб, що не передбачає безпосередньої передачі іноземних інвестицій до статутного капіталу (наприклад, придбання іноземним інвестором частки у статутному капіталі діючого підприємства, яка відчужується учасником-резидентом України), підприємствами з іноземними інвестиціями не визнаються.

При цьому доречно зазначити, що здійснення іноземними інвесторами господарських операцій, які мають наслідком набуття прав засновників (корпоративних прав) щодо підприємств, але не супроводжуються передачею останнім майна, є проявом іноземного інвестування так само, як і внесення іноземних інвестицій до статутного капіталу підприємств. Зазначене підтверджується положеннями законодавства, якими визначено, що іноземні інвестиції можуть здійснюватися, зокрема, у таких формах: придбання частки діючих підприємств, придбання у власність діючих підприємств повністю, придбання акцій (ст. 392 ГК України, ст. 3 Закону про іноземне інвестування).

В той же час у суб'єктів правозастосування немає єдиного розуміння розглянутих положень законодавства, що обумовлює існування різних підходів при вирішенні питань, пов'язаних із визнанням певних господарських організацій підприємствами з іноземними інвестиціями. В цьому плані показовими є правові позиції, застосовані при судовому вирішенні спору між Акціонерним товариством Катовіцьке Меблеве Підприємство «АГАТА» (Республіка Польща) та Кіровоградською об'єднаною державною податковою інспекцією Головного управління Міндоходів у Кіровоградській області. Передумовою виникнення спору виявилось придбання вказаним товариством частки (72 %) у статутному капіталі ТОВ «АГАТА-УКРАЇНА», продавцем якої

виступив учасник цього ТОВ. Розглядаючи інформаційне повідомлення акціонерного товариства про внесення іноземної інвестиції, податкова інспекція відмовила у підтвердженні такого повідомлення, керуючись тим, що вкладу іноземного інвестора в об'єкт інвестиційної діяльності (підприємство) в цьому випадку не відбулось, оскільки кошти за придбану частку надійшли не до статутного капіталу ТОВ «АГАТА-УКРАЇНА», а на транзитний рахунок учасника-продавця. Такої ж позиції при розгляді відповідної справи додержувався й Кіровоградський окружний адміністративний суд, посилаючись на вищевказані положення ч. 1 ст. 116 ГК України стосовно набуття підприємством статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс [19]. Однак Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд визнав цю позицію помилковою, вказавши, що для надання ТОВ «АГАТА-УКРАЇНА» статусу підприємства з іноземними інвестиціями має значення не зарахування коштів на його рахунок (баланс), а саме придбання АТ Катовіцьке Меблеве Підприємство «АГАТА» частки, що становить або перевищує 10 % статутного капіталу цього ТОВ [20].

З вищенаведеного вбачається, що перша із розглянутих правових позицій базується на буквальному тлумаченні положень ч. 1 ст. 116 ГК України, ч. 2 ст. 1 Закону про іноземне інвестування. Разом з тим співставлення всіх положень законодавства щодо здійснення іноземного інвестування, яке має наслідком набуття іноземним інвестором прав засновника (корпоративних прав) щодо підприємств, вказує на те, що введення до законодавства поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» навряд чи мало на меті диференціацію різних підприємств, засновниками (учасниками) яких є іноземні інвестори, залежно від способу набуття інвесторами відповідних прав. Ключове значення в цьому аспекті має сам факт здійснення іноземного інвестування, в результаті якого іноземний інвестор стає засновником (учасником) підприємства. На підтвердження цієї тези можна навести положення ч. 5 ст. 116 ГК України та ч. 3 ст. 7 вищеназваного Закону, якими передбачено, що законом можуть бути визначені галузі господарювання та/або території, в яких

встановлюється загальний розмір участі іноземного інвестора, а також території, на яких діяльність підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки. Зважаючи на спрямованість таких положень, є підстави стверджувати, що у їх контексті обсяг поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» не обмежується лише тими підприємствами, на баланс яких зараховано іноземну інвестицію.

У рамках порушеного питання привертає увагу й судова практика розгляду спорів, пов'язаних із визнанням наявності статусу підприємств з іноземними інвестиціями у підприємств, із складу засновників (учасників) яких виходить іноземний інвестор. При розгляді таких спорів суди керуються правовою позицією, згідно з якою відчуження іноземним інвестором резиденту України своєї частки у статутному капіталі певного підприємства має наслідком припинення у цього підприємства статусу підприємства з іноземними інвестиціями навіть у тих випадках, коли це підприємство продовжує використовувати і обліковувати на своєму балансі майно, раніше внесене до статутного капіталу іноземним інвестором [21-23]. Отже, при з'ясуванні приналежності тієї чи іншої господарської організації до кола підприємств з іноземними інвестиціями береться до уваги, в першу чергу, склад її засновників (учасників).

Така позиція заслуговує підтримки, оскільки застосування протилежної позиції мало б наслідком визнання підприємствами з іноземними інвестиціями тих підприємств, які втратили правовий зв'язок з іноземними інвесторами, що є нелогічним. Водночас це вказує на доцільність перегляду законодавчого визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», виходячи з того, що відмінною ознакою таких підприємств має вважатись не наявність у їх статутних капіталах іноземної інвестиції, а наявність у складі їх засновників (учасників) хоча б одного іноземного інвестора незалежно від способу набуття останнім прав засновника (корпоративних прав).

У ракурсі пропонованого перегляду додаткового аналізу потребують й

положення законодавства, в яких йдеться про мінімальний розмір іноземної інвестиції (10 відсотків у статутному капіталі), досягнення чи перевищення якого є обов'язковим для визнання певного підприємства підприємством з іноземними інвестиціями. Вбачається, що при встановленні 10-відсоткового показника враховувалось, що саме цей показник береться за основу у законодавстві різних країн при визначенні та оперуванні поняттям «пряма іноземна інвестиція» і похідними від нього. Зокрема, в Австрії, Бельгії, Люксембурзі, США, Фінляндії, Російській Федерації прямими іноземними інвестиціями формально признаються будь-які вкладення, якщо вони перевищують 10 % власності компанії [24, с. 9; 25; 26]. У Базових визначеннях Організації Економічного Співробітництва і Розвитку дається визначення підприємства з прямими інвестиціями як суб'єкта з правом або без права юридичної особи, в якому іноземний інвестор має 10 або більше відсотків звичайних (простих) акцій або право голосу в суб'єкті зі статусом юридичної особи, або еквівалентне право в суб'єкті без статусу юридичної особи [27]. Подібне визначення міститься і в Рекомендаціях МВФ («підприємства прямого іноземного інвестування») [28].

З урахуванням цього в літературі зазначається, що визначальним у визначенні підприємства з прямими іноземними інвестиціями є наявність повного або часткового тривалого контролю за управлінням підприємством з боку іноземного інвестора. Управлінський контроль прямого інвестора передбачає його можливість істотного впливу на прийняття рішень і визначення напрямів діяльності компанії. Встановлення здійснення управлінського контролю потребує аналізу таких факторів: кількість акцій (частка в статутному фонді) у інвестора, яка достатня для впливу на прийняття рішень; ступінь розпорошеності акцій, з урахуванням кількості учасників; представництво в органах управління підприємства, можливість впливати на призначення або зняття керівного складу; доступ до внутрішньої інформації (наприклад, інформації, яка є комерційною або банківською таємницею) [14, с. 34, с. 38-39]. При цьому пряме іноземне інвестування не обов'язково

передбачає набуття інвестором абсолютного контролю над підприємством, достатнім є набуття «ефективного голосу в управлінні», що дає інвестору можливість впливати на управління підприємством [27].

В той же час крім поняття прямих інвестицій у науці і практиці виокремлюється й поняття портфельних інвестицій, які забезпечують участь у капіталі без установлення контролю над підприємством (частка у статутному капіталі менше 10 %) [29, с. 95]. Зважаючи на це, окремі дослідники не пов'язують поняття підприємства з іноземними інвестиціями із здійсненням його засновником (учасником) саме прямої іноземної інвестиції. Так, В.М. Коссак пропонує відносити до підприємств з іноземними інвестиціями всі підприємства, у статутному капіталі яких є іноземна інвестиція, незалежно від розміру [30, с. 22]. Схожа позиція висловлена й у дисертаційному дослідженні О.Р. Кібенко, яка вважає доцільним виділити загальну категорію підприємств з іноземними інвестиціями (незалежно від їх розміру), під якими розуміти юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, створені відповідно до законодавства України, засновниками або учасниками яких є іноземні інвестори і в статутному фонді яких є іноземна інвестиція. При цьому зроблено висновок, що 10 % критерій участі іноземного інвестора в статутному фонді для визначення підприємства з іноземними інвестиціями не відповідає потребам практики, зокрема через те, що це є не зовсім справедливим по відношенню до портфельних інвестицій, тобто інвестицій невеликого розміру [7, с. 101-102].

Ідея вищевказаних авторів про визнання підприємствами з іноземними інвестиціями усіх підприємств, незалежно від розміру належної іноземному інвестору частки у їх статутному капіталі, заслуговує на підтримку. Адже залучення портфельних інвестицій у національну економіку здатне мати позитивний вплив на стан її розвитку, що вказує на доцільність створення державою сприятливих умов для створення та діяльності як підприємств з прямими іноземними інвестиціями, так і підприємств з портфельними іноземними інвестиціями. Водночас це не виключає можливості встановлення

державою у разі потреби певних додаткових стимулів чи обмежень для окремих груп підприємств з іноземними інвестиціями за критерієм розміру частки, належної іноземному інвестору у їх статутному капіталі, та/або іншими критеріями. Такий підхід застосовується, наприклад, у законодавстві Російської Федерації, за яким комерційними організаціями з іноземними інвестиціями вважаються усі комерційні організації, до складу учасників яких входять іноземні інвестори. Для таких організацій передбачено певний обсяг прав і гарантій, але деяким з цих організацій також надано додаткові гарантії і права (зокрема, передбачено, що комерційна організація, у якій іноземний інвестор (іноземні інвестори) володіє (володіють) не менш ніж 10 відсотками частки (внеску) у статутному (складеному) капіталі при здійсненні реінвестування користується в повному обсязі правовим захистом, гарантіями і пільгами, встановленими законом) (ст. 4 Федерального закону «Про іноземні інвестиції в Російській Федерації»). При цьому привертає увагу й те, що зазначеним Законом враховано можливість участі іноземних інвесторів у тих комерційних організаціях, щодо яких законодавством передбачено формування складеного капіталу.

З урахуванням вищенаведеного, можна запропонувати таке визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» для закріплення його на рівні законодавства: підприємство з іноземними інвестиціями – це створене за законодавством України підприємство, у якому єдиним засновником (учасником) чи одним із засновників (учасників) є іноземний інвестор незалежно від розміру його частки у статутному (складеному) капіталі.

Продовжуючи дослідження, доцільно звернути увагу на наявність у чинному законодавстві України низки понять, що є словесно схожими із поняттям «підприємство з іноземними інвестиціями», але мають інше значення. Зокрема, це стосується поняття «іноземні суб'єкти господарської діяльності», під яким розуміються суб'єкти господарської діяльності, що мають постійне місцезнаходження або постійне місце проживання за межами України (абз. 20 ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [31], ст. 129 ГК

України, ст. ст. 123-124 Господарського процесуального кодексу України [32]). Крім того, окремі законодавчі акти (ГК України, ЗК України [33], закони України «Про міжнародне приватне право» [34], Закон про державну реєстрацію юридичних осіб [35]) оперують поняттям «іноземна юридична особа». Визначення цього поняття законодавством не закріплено, але виходячи із змісту відповідних законів у науковій літературі пояснюється, що іноземна юридична особа – це організація, зареєстрована або іншим чином створена за законодавством іншим, ніж законодавство України та (або) виконавчий орган управління якої розташований за межами України. Основні відмінності понять «іноземна юридична особа» та «іноземні суб'єкти господарської діяльності» проявляються в тому, що: 1) іноземним суб'єктом господарювання може бути не лише іноземна юридична особа, але й іноземна фізична особа-підприємець; 2) іноземна юридична особа не завжди здійснює господарську діяльність на відміну від іноземного суб'єкта господарювання. Спільним для цих понять є постійне місцезнаходження або постійне місце проживання відповідних суб'єктів за межами України [36, с. 192]. Виходячи з цього, підприємства з іноземними інвестиціями не є ані іноземними суб'єктами господарювання, ані іноземними юридичними особами.

Водночас поряд з вищеназваними трьома поняттями у законодавстві вживається й таке поняття як «іноземне підприємство». Частина 2 ст. 63 ГК України встановлює, що іноземним підприємством вважається підприємство, в статутному капіталі якого іноземна інвестиція складає сто відсотків. Більш детальне визначення містить ч. 1 ст. 117 ГК України, де передбачено, що іноземним підприємством є унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб. Відтак, співставляючи законодавчі визначення понять «підприємство з іноземними інвестиціями» та «іноземне підприємство», є підстави погодитись з висновком О.М. Вінник, яка констатує, що іноземне підприємство фактично є різновидом підприємства з іноземними

інвестиціями [37, с. 124].

Із змісту ГК України випливає, що виокремлення вказаного різновиду підприємств з іноземними інвестиціями має на меті, насамперед, забезпечення інтересів національної безпеки: іноземні підприємства не можуть створюватися в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави (ч. 2 ст. 117). Між тим вбачається, що закріплені ч. 2 ст. 63, ч. 1 ст. 117 ГК України визначення поняття «іноземне підприємство» мають низку недоліків. По-перше, розкриття цього поняття через таку ознаку як наявність у статутному капіталі іноземної інвестиції (ч. 2 ст. 63) є невиправданим з підстав, які зазначались вище. По-друге, ч. 1 ст. 117 ГК України безпідставно звужено коло суб'єктів, які можуть виступати засновниками (учасниками) іноземних підприємств, оскільки окрім іноземців та іноземних юридичних осіб іноземними інвесторами можуть бути також особи без громадянства, які не мають постійного місця проживання на території України, іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації, інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України (ст. 1 Закону про іноземне інвестування, ст. 390 ГК України). По-третє, некоректним є словосполучення «діюче підприємство, придбане повністю у власність», адже згідно з ч. 2 ст. 55 ГК України підприємство є суб'єктом господарювання, тоді як об'єктом, що придбавається у власність, може бути єдиний майновий комплекс підприємства або акції (частка у статутному капіталі) підприємства.

З урахуванням цього, пропонується уточнити визначення поняття «іноземне підприємство», сформулювавши його таким чином: іноземним підприємством є створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено лише іноземними інвесторами (одним або більше).

Водночас з урахуванням того, що критерієм виділення такого виду підприємства є державна належність засновників (учасників), постає питання виділення й іншого виду підприємств з іноземними інвестиціями на основі

застосування цього ж критерію.

Опрацювання можливих варіантів вирішення порушеного питання дозволяє констатувати, що у науковій літературі для позначення підприємств, засновники (учасники) яких мають різну державну належність, вживаються такі поняття як «змішане підприємство», «змішане товариство» («змішана компанія»), «спільне підприємство» [38, с. 38; 39, с. 103; 40, с. 40].

Так, оперуючи поняттям «змішане підприємство», Н.Н. Вознесенська називає кілька ознак таких підприємств, зокрема, присутність у них іноземного капіталу поряд з національним та встановлення рівноправних відносин партнерів, які керуються принципами поваги суверенітету країни заснування, взаємної вигоди та взаємної зацікавленості. При цьому конкретизовано, що в міжнародному аспекті співробітництво передбачає наявність доброї волі держав, а також створення позитивного політичного клімату. Критерієм, який дозволяє з всієї маси підприємств з участю іноземного капіталу виділити ті, в яких виражається новий вид економічних відносин – відносини міжнародного співробітництва, є підкорення іноземного капіталу, представленого у змішаному підприємстві, правовому регулюванню і контролю з боку приймаючої країни. Виходячи з цього, Н.Н. Вознесенська характеризує змішане підприємство як особливу форму використання іноземного капіталу, при якій дотримуються інтереси сторін – держави-реципієнта та вкладника капіталу, що досягається головним чином методами правового регулювання. Також вказується на необхідність розмежування двох понять – підприємство змішаної економіки (національне) та змішане (або спільне) підприємство, де бере участь іноземний капітал. Розглядаючи це питання, Н.Н. Вознесенська зазначає, що у багатьох європейських капіталістичних країнах після другої світової війни виявилась тенденція до створення підприємств за участю держави та національних приватних фірм. Такі підприємства набули істотного розвитку у Франції, Великобританії, ФРН, Італії і були названі підприємствами змішаної економіки. Ці підприємства створювались, як правило, лише національними засобами і розглядались як форма фінансової допомоги приватному

підприємництву [41, с. 10-12].

Ю.М. Юмашев у своєму дисертаційному дослідженні вживає поняття «змішане товариство», пояснюючи, що під такими товариствами потрібно розуміти компанії за участю у відповідних частках капіталів різної державної приналежності, які створюються з метою запровадження в економіку держави та здійснення на її території постійної виробничої, торговельної, фінансової, науково-технічної та іншої діяльності в інтересах компаній-засновників [40, с. 40].

Щодо поняття «спільне підприємство» у науковій літературі висловлюються різні позиції. Зокрема, Т. Попова вказує, що спільне підприємство визначають як організаційну форму, яка забезпечує часткове об'єднання капіталів різної національної приналежності [42, с. 9]. М.І. Кулагін відзначає, що в західній економічній та правовій літературі поряд з традиційною класифікацією підприємницьких організацій все більше використовується конструкція спільного підприємства або спільного підприємництва («joint venture»), при цьому термін «спільне підприємство» вживається в різних значеннях. В загальному вигляді він використовується для позначення будь-яких організаційно-правових форм ведення господарської діяльності декількома особами, незалежно від того, здійснюється вона правосуб'єктною або неправосуб'єктною організацією або базується на договорі. В останньому випадку звичайно говорять про договірне спільне підприємство. Між тим в роботах, присвячених міжнародним економічним відносинам, та у відповідних правових актах спільними називаються підприємства, в капіталі або діяльності яких бере участь іноземна особа (як правило, компанія) [43, с. 241]. Окремі автори також оперують поняттям міжнародного спільного підприємства, вказуючи, що такі підприємства створюються зарубіжним та місцевим партнером на основі поєднання зусиль в інвестуванні, управлінні, розподілі доходів та ризиків, і мають такі особливості: наявність угоди про довгострокові завдання співробітництва; об'єднання сторонами активів; оцінка об'єднаних активів як капіталовкладень обох сторін;

реалізація погоджених завдань через самостійні органи управління, незалежні від органів управління сторін; участь обох сторін у прибутках та збитках, відповідно до величини вкладеного капіталу [44, с. 464-465].

Пояснюючи значення терміну «joint venture», який вживається у зарубіжних країнах, зокрема США, Н.Н. Вознесенська зазначає, що так звані «joint venture» є американським аналогом спільних підприємств. Американська доктрина «joint venture» 40-х років минулого століття відносила їх до національних підприємств, але з тих пір зазнала великих змін. Американські підприємці, організовуючи великі нафтові підприємства за кордоном, з часом стали залучати до них місцевих підприємців або уряд країни, де створювалось підприємство. Відбулася «інтернаціоналізація» «joint venture», яке розуміється зараз перш за все як підприємство, в якому бере участь змішаний національний та іноземний капітал. Одним з перших joint venture за участю американського капіталу була компанія «ARAMCO», заснована в Саудовській Аравії місцевою компанією «Соконимобил» і трьома американськими нафтовими корпораціями «Тексас», «Стандардойл Каліфорнія» и «Стандардойл Нью-Джерсі» [41, с. 13-14].

Разом з тим Н.Є. Косач висловила позицію, що «joint venture» не слід тлумачити як спільне або змішане підприємство. Цей термін вірніше було б характеризувати як спільне підприємництво або спільну підприємницьку діяльність, а ще точніше – як спільну діяльність у сфері підприємництва, оскільки під «joint venture» розуміється спільна діяльність суб'єктів підприємництва (незалежно від їх державної приналежності), заснована на об'єднанні зусиль, коштів, майна та на розподілі результатів та ризиків від її здійснення, в формі договору, правосуб'єктної або неправосуб'єктної організації для досягнення загальної мети [45, с. 24]. За висновком дослідниці, у США під спільним підприємством розуміється не створення нової компанії – юридичної особи, а спільна діяльність у вигляді здійснення координаційних заходів на ринку, причому організаційно-правова форма такої діяльності не має суттєвого значення. Відрізняють інкорпоровані joint venture («incorporated joint

venture»), які і є спільними підприємствами (засновані в формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю), та неінкорпоровані joint venture, під якими розуміється спільне підприємництво, започатковане двома або більше особами з метою отримання прибутку, однак без використання правової форми торгового товариства [45, с. 17].

Беручи до уваги вищенаведене, потрібно зазначити, що вживання поняття «змішане підприємство» не є характерним для вітчизняного законодавства, на відміну від поняття «спільне підприємство», яке присутнє у багатьох нормативно-правових актах. Однак поняття «спільне підприємство» в Україні не завжди пов'язується з участю в такому підприємстві іноземного інвестора, і єдиного визначення цього поняття на законодавчому рівні немає. Так, ст. 2 раніше чинного Закону України «Про підприємства в Україні», визначаючи види підприємств, які можуть діяти на території України, передбачала такий вид як спільне підприємство, засноване на базі об'єднання майна різних власників (змішана форма власності) [46]. В такому контексті поняття «спільне підприємство» не містило вказівки на різну державну приналежність його засновників. При цьому у 1998 році до вищевказаного Закону було внесено зміни, згідно з якими положення про спільні підприємство було виключено. Однак поряд із цим до початку 2007 року діяв Закон України «Про власність», ст. 46 якого передбачала, що спільні підприємства з участю юридичних осіб і громадян України та юридичних осіб і громадян інших держав можуть мати на території України у власності майно, необхідне для здійснення діяльності, визначеної установчими документами [47]. Тим самим спільні підприємства характеризувались як такі, що утворені вітчизняними та іноземними засновниками.

Положення про спільні підприємства містяться й у деяких законодавчих актах, які зберігають чинність на теперішній час. Так, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає спільні підприємства як такі, що базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та на

спільному розподілі результатів та ризиків (абз. 48 ст. 1). Отже, коло іноземних інвесторів, які визнаються учасниками спільних підприємств, за цим Законом є обмеженим. При цьому із змісту абз. 6 ч. 1 ст. 3 Закону слідує, що спільні підприємства повинні бути зареєстровані як такі в Україні і мати постійне місцезнаходження на території України.

Згідно із ЗК України поняття спільного підприємства вживається як таке, що позначає підприємство, засноване за участю іноземних юридичних і фізичних осіб (ст. 82). Крім того, поняття «спільне підприємство» присутнє і у Законі України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (ст. 2), але визначення цього поняття вказаний Закон не закріплює [48].

Відсутність єдиного підходу до визначення і розуміння поняття «спільне підприємство» відобразилась й у наукових публікаціях. Зокрема, І. Даценко зазначає, що спільні підприємства є одним із видів підприємств, що виділяється за ознакою наявності у складі засновників (учасників) підприємства іноземних суб'єктів [49, с. 66-67]. В.А. Малига також вказує, що для спільних підприємств характерна обов'язкова наявність серед засновників як іноземного, так і українського суб'єктів господарської діяльності. Для підприємств з іноземними інвестиціями вказана вимога може не дотримуватись, оскільки частка іноземного інвестора в статутному капіталі може складати до 100 % [50, с. 191]. Цієї точки зору притримуються й деякі інші науковці [51, с. 824; 52, с. 92].

Поряд із цим Н.Н. Вознесенська висловила думку, що «спільне підприємство» та «підприємство з іноземними інвестиціями» є синонімами, але термін «спільне підприємство» є взагалі неправовим та неоднозначним [53, с. 81]. Натомість В.В. Резнікова, досліджуючи правові форми здійснення спільної господарської діяльності за участю іноземного інвестора, визначає спільні підприємства з точки зору їхньої економіко-правової сутності як такі господарські підприємницькі структури, які утворюються різнонаціональними засновниками та характеризуються наявністю спільного майна, спільним управлінням та спільним розподілом прибутку і ризику. Водночас відмічається, що термін «підприємство з іноземними інвестиціями» за змістом точніше

відповідає правовій суті цієї структури, ніж категорія «спільне підприємство», яка є однією з форм здійснення іноземних інвестицій [54, с. 163].

Така ж позиція щодо вживання термінів «підприємство з іноземними інвестиціями» та «спільне підприємство» присутня й в одній із праць В.М. Коссака. При цьому, визначаючи поняття «спільне підприємство» як структуру, засновану на базі об'єднання майна та грошових коштів різних власників, науковець визнає, що спільне підприємство можуть створювати і власники з місцезнаходженням (місцем постійного проживання) на території України [30, с. 22]. Ця теза з певними відмінностями міститься у працях й деяких інших дослідників, які враховують вищезгадані положення раніше чинного Закону України «Про підприємства в Україні». Зокрема, А.В. Дмитренко визначає спільне підприємство як спільну діяльність зі створенням юридичної особи, що заснована на спільному капіталі двох і більше суб'єктів господарської діяльності України або/та іноземних суб'єктів господарської діяльності на основі корпоративних прав, на спільному управлінні та на спільному розподілі результатів і ризиків, що зареєстрована як така в Україні і має постійне місцезнаходження на території України. Виходячи з цього визначення, виділяються такі види спільних підприємств: національні підприємства, створені шляхом об'єднання майна різних власників; спільні підприємства, створені за участю іноземних суб'єктів; спільні підприємства, створені за участю технологічного парку та вітчизняних чи іноземних суб'єктів господарської діяльності [55]. О.С. Семерак у своєму дисертаційному дослідженні також вказує, що в юридичному значенні термін «спільне підприємство» необхідно розглядати, по-перше як спільні підприємства з участю вітчизняних суб'єктів, так і суб'єктів країн СНД і, по-друге, як спільні підприємства з участю, крім вітчизняного суб'єкта підприємницької діяльності, також іноземних інвесторів. З метою уніфікації понять («спільне підприємство», «підприємство з іноземними інвестиціями», «підприємство з повним іноземним капіталом») дослідник пропонує ввести до законодавства поняття «товариство або інший вид юридичної особи з іноземною участю»,

тобто товариства будь-якої організаційної форми, створене відповідно до Закону «Про господарські товариства», іноземна інвестиція в статутному фонді якого становить не менше 10 відсотків або інший вид юридичної особи з іноземним капіталом [56, с. 80, 92].

Однак оскільки у законодавстві України вже започатковано підхід, що передбачає позначення підприємств, засновниками (учасниками) яких є резиденти та нерезиденти України, саме поняттям «спільне підприємство», більш прийнятним є подальший розвиток і утвердження такого підходу шляхом визнання спільного підприємства одним із видів підприємств з іноземними інвестиціями. Такий варіант вирішення питання щодо видів підприємств з іноземними інвестиціями застосовано і у законодавстві деяких інших країн. Зокрема, Закон Республіки Молдова «Про інвестиції в підприємницьку діяльність» передбачає, що в Республіці Молдова можуть бути створені підприємства з іноземними інвестиціями у вигляді спільних підприємств та підприємств з іноземним капіталом (статутний капітал яких складається повністю з іноземних інвестицій) [57]. За Законом Республіки Таджикистан «Про іноземні інвестиції в Республіці Таджикистан» під підприємствами з іноземними інвестиціями розуміються підприємства за участю іноземних інвесторів (спільні підприємства) і підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам (ст. 12) [58]. Раніше діючий Інвестиційний кодекс Республіки Білорусь передбачав розподіл комерційних організацій з іноземними інвестиціями на комерційні спільні та комерційні іноземні організації [59]. Подібний поділ використовується і у законодавстві Литви [56, с. 80]. Згідно із законодавством КНР «підприємство з іноземними інвестиціями» є родовим поняттям, яке охоплює такі види суб'єктів як спільне підприємство китайсько-іноземного капіталу, спільне контрактне китайсько-іноземне підприємство та підприємство іноземного капіталу [60, с. 337].

З урахуванням наведених підходів пропонується визначити, що спільне підприємство є видом підприємств з іноземними інвестиціями (поряд із іноземним підприємством) і являє собою створене за законодавством України

підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено одним або більше іноземних інвесторів та одним або більше інших суб'єктів, що не є іноземними інвесторами.

Таким чином, в рамках подальшого дослідження спільні та іноземні підприємства розглядатимуться як види підприємств з іноземними інвестиціями, спільною рисою яких є наявність у складі їх засновників (учасників) іноземного інвестора (іноземних інвесторів). Відмінні риси цих підприємств проявляються в тому, що: 1) у спільних підприємств обов'язкова наявність як українських, так і іноземних засновників (учасників), тоді як склад засновників (учасників) іноземних підприємств представлено лише іноземними інвесторами (одним або більше); 2) спільне підприємство може створюватись тільки як корпоративне підприємство, а іноземне підприємство може бути унітарним або корпоративним (якщо участь в такому підприємстві беруть декілька іноземних інвесторів) [61, с. 290]. В той же час доцільно враховувати, що ступінь участі іноземних інвесторів у спільних підприємствах є різним. При цьому, як відзначалось вище, залежно від ступеня такої участі щодо окремих груп підприємств державою можуть застосовуватись додаткові стимули чи обмеження. У зв'язку з цим викликає інтерес думка О.Р. Кібенко, яка пропонує розмежувати підприємства з іноземними інвестиціями на ті, що контролюються іноземним інвестором (частка іноземного інвестора у статутному капіталі становить 20 і більше відсотків), і ті, що не контролюються іноземним інвестором (частка іноземного інвестора у статутному капіталі становить менше 20 відсотків), з відповідною диференціацією правового режиму, який поширюється на ці підприємства – від спеціального до такого, що наближений до національного [7, с. 101-102].

Основна ідея, закладена у цих пропозиціях, заслуговує підтримки. Разом з тим запропонований критерій для виокремлення підприємств, що контролюються іноземним інвестором (20 відсотків у статутному капіталі), потребує уточнення, оскільки у нормативно-правових актах поняття контролю (як вирішального впливу або можливості здійснення вирішального впливу на господарську

діяльність суб'єкта господарювання), як правило, пов'язується з наявністю у учасника господарської організації більш ніж 50 відсотків акцій (частки) у статутному (складеному) капіталі (ч. 3 ст. 126 ГК України, п. п. 6-7 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» [62], абз. 6 ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» [63] і ін.). Поряд із цим практичне значення має й групування спільних підприємств на основі застосування встановленого нині законодавством (ч. 1 ст. 116 ГК України, ч. 1 ст. 1 Закону про іноземне інвестування) 10-відсоткового показника щодо участі іноземного інвестора у статутному (складеному) капіталі, оскільки, як відзначалось вище, цей показник традиційно застосовується в інвестиційному законодавстві різних країн для вирішення підприємств з прямими та портфельними іноземними інвестиціями. Факт приналежності певному суб'єкту частки, що становить 10 і більше відсотків у статутному (складеному) капіталі підприємства, розглядається як такий, що вказує на значну (істотну) участь у підприємстві, що одержало відображення у законах України «Про акціонерні товариства» (п. 5 ч. 1 ст. 2), «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (19¹ ч. 1 ст. 1) [64], Про державну реєстрацію юридичних осіб (ч. 1 ст. 1) і ін.

На основі вищевказаного залежно від розміру частки, належної іноземному інвестору (іноземним інвесторам) у статутному (складеному) капіталі спільних підприємств, пропонується вирішення таких груп цих підприємств як: 1) спільні підприємства із звичайною участю (частка менше ніж 10 відсотків), із значною участю (частка становить 10-50 відсотків) та вирішальною участю іноземних інвесторів (частка становить понад 50 відсотків).

У рамках опрацювання загальних питань, що стосуються визначення поняття і видів підприємств з іноземними інвестиціями, варто відзначити, що поряд із поняттям «підприємство з іноземними інвестиціями» у ГК України вживається й таке поняття як «суб'єкт господарювання з іноземними

інвестиціями». Так, ст. 396 цього Кодексу закріплено, що на території України можуть створюватись і діяти суб'єкти господарювання з іноземними інвестиціями, які здійснюють свою діяльність у формах підприємства з іноземними інвестиціями, іноземного підприємства, інших формах, не заборонених законом. Порядок утворення підприємств з іноземними інвестиціями та іноземних підприємств регулюється цим Кодексом, іншими законами, прийнятими відповідно до нього. Особливості створення банківських, страхових та інших фінансових установ за участі іноземного інвестора визначаються відповідними законами.

Виходячи з наведених положень, можна зробити висновок, що поняття «суб'єкт господарювання з іноземними інвестиціями» та «підприємство з іноземними інвестиціями» співвідносяться як загальне і часткове. При цьому банківські, страхові та інші фінансові установи, учасниками яких є іноземні інвестори, не охоплюються поняттям «підприємство з іноземними інвестиціями», і становлять окрему групу суб'єктів господарювання з іноземними інвестиціями, якій притаманні власні специфічні ознаки. На правильність цього висновку вказують і характеристики родового поняття «підприємство», розроблені представниками науки господарського права: у межах цих характеристик пояснюється, що підприємства належать до кола суб'єктів основної (первинної) ланки господарювання [51, с. 283; 65, с. 8; 37, с. 86; 66, с. 138], а отже, суб'єкти фінансової і страхової діяльності підприємствами не вважаються.

Продовжуючи дослідження, доцільно звернути увагу, що підприємство з іноземними інвестиціями не є організаційно-правовою формою господарювання, натомість Законом про іноземне інвестування визначено, що такі підприємства створюються і діють у організаційно-правових формах, передбачених законодавством України (п. 3 ч. 1 ст. 1, ст. 16). Але всупереч затвердженим наказом Міністерства юстиції України Вимогам щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу, які передбачають, що найменування юридичної особи повинно містити

інформацію про її організаційно-правову форму та назву [67], в Україні нині функціонує і обліковується в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців значна кількість підприємств, найменування яких складається із слів «підприємство з іноземними інвестиціями» та власної назви цих підприємств (як-то: Підприємство з іноземними інвестиціями «Автомобільне товариство Автоінвестстрой-Черкаси», Підприємство з іноземними інвестиціями «Радекс», Підприємство з іноземними інвестиціями «Роял Капітал» і ін.) [68], тоді як інформація про організаційно-правову форму цих та подібних підприємств міститься в їх установчих документах.

При цьому позицію «іноземне підприємство» внесено до Статистичного класифікатора організаційних форм суб'єктів господарювання (далі – СКОФ), затвердженого наказом Державної служби статистики України від 29 вересня 2014 р. № 271 [69]. З урахуванням цього, на практиці найменування окремих іноземних підприємств охоплює зазначення на таку організаційно-правову форму, але у багатьох випадках найменування іноземних підприємств сформульовано в інший спосіб (наприклад, Підприємство із 100 % інвестицією «Лайвріпеа.КОМ, ІНК-Україна», Підприємство з іноземним капіталом «АО Енергоресурс» і ін.) [68]. Загалом же за даними Державної служби статистики України на 1 серпня 2015 р. діяли 675 іноземних підприємств [70].

До переліку організаційних форм суб'єктів господарювання (СКОФ) внесено і спільні підприємства у визначенні цього поняття, закріпленому першою редакцією Закону України «Про підприємства в Україні» (підприємство, засноване на базі об'єднання майна різних власників). При цьому обумовлено, що створення нових суб'єктів з такою організаційно-правовою формою чинним законодавством не передбачено. Окремі ж із раніше створених спільних підприємств продовжують діяти в Україні і досі (станом на 1 січня 2015 р. Державною службою статистики України обліковувалось 4124 спільних підприємств) [71], але підприємствами з іноземними інвестиціями з них є лише частина, оскільки, як відзначалось вище, Закон України «Про підприємства в Україні» не виключав можливості створення спільних

підприємств на базі майна лише вітчизняних засновників.

В той же час ряд підприємств з іноземними інвестиціями, які діють в Україні, функціонують в інших організаційно-правових формах, аніж названі у СКОФ «іноземне підприємство» та «спільне підприємство», і найменування таких підприємств не містять зазначень щодо наявності у складі їх засновників (учасників) іноземних інвесторів. Таким, наприклад, є ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», що контролюється мажоритарним акціонером – компанією ARCELOR MITTAL DUISBURH GMPH (Німеччина) [68]. Поряд із цим існують й підприємства, у найменуваннях яких слова «підприємство з іноземними інвестиціями» вживаються поряд із зазначенням їх організаційно-правової форми (наприклад, Товариство з обмеженою відповідальністю підприємство з іноземними інвестиціями «ІТ Інвест», Товариство з обмеженою відповідальністю підприємство з іноземними інвестиціями за участю українського капіталу «Меркурі ЛТД») або є складовою власної назви (наприклад, Приватне акціонерне товариство «Підприємство з іноземними інвестиціями «Інтервібухпром») [68].

Вищевикладене вказує на те, що існуючі підходи до використання найменувань підприємств з іноземними інвестиціями потребують впорядкування і додаткової регламентації.

При опрацюванні цього питання з урахуванням змісту Вимог щодо написання найменування юридичної особи, згідно з якими таке найменування повинно містити, зокрема, інформацію про її організаційно-правову форму, можна погодитись з думкою І. Даценко, яка зазначає, що спільне підприємство не може бути визнане самостійною організаційно-правовою формою підприємства, а є лише одним із видів підприємств, що виділяється за ознакою наявності у складі засновників (учасників) підприємства іноземних суб'єктів [49, с. 66-67]. Те ж саме стосується й іншого виду підприємств з іноземними інвестиціями – іноземного підприємства. Наявне нині виокремлення у СКОФ позицій «іноземне підприємство» і «спільне підприємство» призводить до невиправданого змішування таких категорій як «вид підприємства» та

«організаційно-правова форма господарювання». У зв'язку з цим законодавчі положення щодо організаційно-правових форм іноземних та спільних підприємств доцільно уточнити. Зважаючи на те, що іноземні підприємства можуть функціонувати як корпоративні або унітарні, а спільні підприємства – лише як корпоративні, відповідні переліки організаційно-правових форм можна сформулювати таким чином: 1) щодо іноземних підприємств – акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, підприємство; 2) щодо спільних підприємств – акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство.

Водночас в рамках аналізу чинних Вимог щодо написання найменування юридичної особи привертає увагу те, що стосовно найменувань окремих категорій суб'єктів господарювання передбачено низку особливостей, встановлення яких спрямовано, зокрема, на забезпечення легкої ідентифікації таких суб'єктів у господарському обороті (пенсійні фонди, інвестиційні фонди і ін.). Вбачається, що встановлення особливих вимог є доцільним і щодо найменувань іноземних підприємств та спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, що сприятиме інформуванню про наявність такої участі потенційних контрагентів і споживачів, і така інформація враховуватиметься останніми при вирішенні питань стосовно налагодження з цими підприємствами договірних зв'язків та придбання вироблених ними товарів. Зміст цих вимог пропонується сформулювати таким чином: найменування іноземного підприємства та спільного підприємства із значною або вирішальною участю іноземних інвесторів повинні містити інформацію про вид підприємства (через використання слова «іноземне» або «спільне»), його організаційно-правову форму та назву. При цьому для реалізації пропонованого підходу одночасно із закріпленням таких вимог необхідно встановити строк, протягом якого діючі підприємства з іноземними інвестиціями мають привести свої найменування у відповідність із цими вимогами (з обумовленням того, що

адміністративний збір за проведення державної реєстрації відповідних змін до установчих документів в цьому випадку не справляється).

Проведення подальшого дослідження питань правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями потребує з'ясування значення поняття «правовий статус» з урахуванням того, що позиції представників юридичної науки щодо нього не є однотайними.

Зокрема, В.М. Корельський розглядає правовий статус як багатоаспектну категорію, що, по-перше, має загальний, універсальний характер, і включає статуси різних суб'єктів правовідносин: держави, суспільства, особи тощо; по-друге, відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне становище їх у системі багатоманітних суспільних відносин; по-третє, наголошується, що правовий статус не може бути реалізований без обов'язків, що кореспондуються правам, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій; по-четверте, категорія правовий статус визначає права і обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів, для відкриття нових шляхів для їх вдосконалення [72, с. 549].

І.С. Окунєв у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що за допомогою такої категорії як «правовий статус суб'єкта права» визначаються природа та місце суб'єктів права в системі суспільних відносин, їх права та обов'язки щодо інших суб'єктів. За висновком цього науковця, правовий статус є похідним від соціального статусу, одним з його різновидів. Правовий статус обумовлений системою суспільних відносин, а тому є невід'ємним від державного устрою, від пануючих форм власності, від соціальної структури суспільства, форми політичного режиму, принципів виробництва і розподілу суспільних благ. Правовий статус суб'єкта права має офіційне визнання з боку держави, формальну визначеність, характеризується системністю, стабільністю та обумовлений існуючою системою суспільних відносин [73, с. 9].

Характеризуючи сутність категорії «правовий статус», С.С. Алексєєв вказував, що правовим статусом є юридично закріплене становище суб'єкта в

суспільстві, що виражається в системі його прав та обов'язків [74, с. 141]. Більш розширене визначення сформульовано О.Ф. Скакун: правовий статус – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [75]. Поряд із цим М.І. Матузов називає як складові правового статусу: а) правові норми, що встановлюють даний статус; б) правосуб'єктність; в) основні права і обов'язки; г) законні інтереси; ґ) громадянство; д) юридичну відповідальність; е) правові принципи; є) правовідносини загального (статусного) типу. При цьому наголошується, що права і обов'язки, особливо конституційні, їх гарантії утворюють основу (ядро) правового статусу [76].

Наведені позиції становлять лише частину з багатьох теоретичних підходів щодо розуміння категорії «правовий статус». Разом з тим важливою спільною рисою у цих підходах є те, що вказана категорія розглядається як така, що дозволяє умовно виокремити з усієї сукупності учасників суспільних відносин певного суб'єкта або групи суб'єктів на основі виявлення притаманних йому (їм) ознак, які мають юридичне значення.

Про такі ознаки йдеться і у наукових працях представників науки господарського права (В.В. Лаптева [77], Р.Ф. Гринюка [78], М.Г. Ісакова [65], С.М. Грудницької [79], І.М. Любимова [80], Ю.С. Алексєєвої [81] та інш.), присвячених дослідженню загальних і спеціальних питань правового статусу учасників відносин у сфері господарювання (суб'єктів господарського права). Зокрема, вагоме методологічне значення має висновок В.С. Щербини, котрий визначає, що правове становище (правовий статус) суб'єкта господарського права – це сукупність економічних, організаційних та юридичних ознак учасника відносин у сфері господарювання, встановлених в законодавстві (закріплених в іншій правовій формі), що дозволяють індивідуалізувати його шляхом виділення з-поміж інших осіб – суб'єктів правовідносин – і кваліфікувати як суб'єкта господарського права. При цьому вчений

конкретизує, що основною, визначальною ознакою, яка характеризує правовий статус суб'єкта господарського права, є його господарська компетенція (господарська правосуб'єктність), але для повної характеристики правового статусу суб'єктів господарського права велике значення мають і інші ознаки, що справляють вплив на обсяг господарської компетенції та її характер, як-то: 1) мета і завдання суб'єкта господарського права; 2) вид та організаційна (організаційно-правова) форма суб'єкта господарського права; 3) порядок утворення (набуття статусу) і державної реєстрації суб'єкта господарського права; 4) правовий режим майна суб'єкта господарського права; 5) основний вид діяльності (безпосереднє здійснення господарської діяльності чи організація і управління господарською діяльністю); 6) характер прав і обов'язків (господарсько-виробничі) або повноважень (організаційно-господарські, організаційно-установчі); 7) юридична відповідальність; 8) порядок припинення суб'єкта господарського права (чи його статусу) [82, с. 7-8].

Ще одним базовим положенням, врахування якого у здійснюваному дослідженні має ключове значення, є обґрунтоване у загальній теорії права положення щодо умовного поділу правового статусу суб'єкта права на: 1) загальний правовий статус; 2) спеціальний правовий статус; 3) індивідуальний правовий статус. При цьому загальний правовий статус суб'єкта права розуміється як статус певної особи (фізичної, юридичної) як суб'єкта права взагалі. Такий статус є узагальненим та однаковим незалежно від певних ознак (національної приналежності, майнового стану тощо). Він характеризується стабільністю та визначеністю, і є базовим для спеціального та індивідуального статусу. Спеціальний правовий статус суб'єкта права – статус особи як представника тієї чи іншої групи суб'єктів права, що відокремлена за певною ознакою (видом діяльності, посадою тощо), що наділений спеціальними правами та обов'язками згідно закону. Спеціальний статус доповнює чи обмежує загальний правовий статус суб'єкта права. Індивідуальний правовий статус суб'єкта права являє собою персоніфікований правовий стан конкретної

особи, що визначається загальним правовим статусом та комплексом спеціальних правових статусів [75].

Аналіз цих положень вказує на те, що вживане у законодавстві і юридичній науці поняття правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями вказує на їх спеціальний (родовий) правовий статус, що являє собою сукупність закріплених законодавством спеціальних прав та обов'язків і інших ознак, які індивідуалізують ці підприємства з-поміж інших. Закріплення такого спеціального статусу спрямовано, з однієї сторони, на створення сприятливих умов для залучення у відповідних формах іноземних інвестицій в національну економіку, зокрема, через надання підприємствам з іноземними інвестиціями окремих переваг у порівнянні з іншими господарськими організаціями (ч. 2 ст. 7, ст. ст. 18, 19 Закону про іноземне інвестування). З іншої сторони, надання цим підприємствам спеціального статусу спрямовано на забезпечення захисту держави від ризиків, пов'язаних із набуттям іноземними інвесторами економічної влади щодо окремих галузей (об'єктів), які мають стратегічне значення для національної безпеки (ч. 5 ст. 116, ч. 2 ст. 117 ГК України, ч. 3 ст. 7 Закону про іноземне інвестування).

Поряд із спеціальним правовим статусом підприємства з іноземними інвестиціями виступають носіями і загального правового статусу (що є єдиним для всіх підприємств незалежно від їх виду), а також індивідуального правового статусу (який є персоніфікованим щодо кожного існуючого підприємства з іноземними інвестиціями і відображає його фактичне становище у певний період часу). Однак сутнісні особливості підприємств з іноземними інвестиціями проявляються у їх спеціальному (родовому) правовому статусі, оскільки саме він вирізняє ці підприємства від інших, і на відміну від індивідуального статусу не залежить від волі кожного окремого підприємства чи його засновників (учасників).

На основі викладеного вище для виконання завдань, поставлених у цій дисертаційній роботі, в ній досліджуватиметься саме спеціальний правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями включно з такими його

характеристиками як: порядок набуття і припинення цього статусу, майнова основа діяльності, права та обов'язки підприємств з іноземними інвестиціями, а також гарантії захисту їх прав.

1.2. Законодавство щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями

Відмінні ознаки підприємств з іноземними інвестиціями, що становлять у сукупності спеціальний правовий статус цих учасників господарських відносин, одержують закріплення у законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, прийнятих уповноваженими органами державної влади. У зв'язку з цим в рамках опрацювання загальних положень щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями доцільно звернутись до питання становлення і розвитку відповідного законодавства. Аналіз цього питання є підґрунтям для подальшого формування теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо окремих аспектів правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, виходячи з того, що кожен з цих аспектів має одержати вирішення на рівні нормативно-правових актів.

Історичні витоки вітчизняного законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями сягають часів входження України до складу Російської імперії, коли розпочалось залучення іноземних капіталовкладень у різні галузі промисловості тогочасної держави. Так, досліджуючи цей період щодо іноземного інвестування, І.З. Фархутдинов і В.А. Трапезников зазначають, що перші спільні підприємства в Росії з'явилися в 30-ті роки XIX ст. Це були шовкоткацькі мануфактури, миловарні та парфумерні фабрики. Пізніше з'явилися французькі концесії в Донецькому басейні при добуванні вугілля та інші. У класичній формі іноземні інвестиції та іноземні займи в Росії почали залучатися після 1861 р., що було пов'язано із скасуванням кріпосного права, науково-технічною революцією та індустріалізацією в країні. Іноземні інвестори діяли або самостійно, якщо діяльність іноземної компанії була

дозволено, або набували участь в компаніях, які вже існували та діяли за російським законодавством [83].

У зазначений період основний обсяг іноземного капіталу надходив із Франції, Німеччини, Великобританії, Бельгії, США. Компанії за участю іноземних інвесторів на території Російської імперії діяли у сферах кам'яновугільної промисловості, машинобудуванні, металургії, добування нафти, виробництва цементу, транспорту, та у фінансовому секторі економіки [84, с. 16]. Значні обсяги іноземних інвестицій вкладались у важку промисловість на українських землях. Так, в кінці XIX ст. лише в гірничій промисловості України іноземці володіли до 90 % всіх акціонерних капіталів [85, с. 119]. Західними інвесторами до 1914 р. було вкладено до металургії України більше 180 млн. руб., які були спрямовані на будівництво сучасних металургійних заводів [86, с. 343].

З XIX ст. основною організаційно-правовою формою підприємництва в Російській імперії були акціонерні товариства, при цьому дореволюційне законодавство, зокрема закон про акціонерні товариства 1836 р., не містило визначення поняття «іноземне товариство» [83]. У 1863 та 1865 роках прийнято закони, які передбачали принцип рівності руських та іноземних підприємців, однак на практиці його не завжди дотримувались. Лише з прийняттям нового Положення про державний промисловий податок 1898 р. була скасована залежність від станів, і право на зайняття торгівлею та промисловістю стало незалежним від прив'язки до купецького стану. З цього часу іноземні підприємці отримали майже повну свободу для здійснення торгівлі та зайняття промисловістю в Російській імперії (виключення становила оборонна промисловість). Принцип рівності підданих Російської імперії та іноземців передбачав і Гірничий статут Росії – гірничий, золотий і нафтовий промисли дозволялися всім незалежно від підданства. Користування надрами оформлювалось в основному концесією. На 1914 рік в Російській імперії існувало 300 нафтових компаній, більшість з яких контролювались іноземними інвесторами. На частку іноземних компаній приходилось 54 % добування нафти

та 75 % торгівлі нафтопродуктами [8, с. 21-24].

Разом з тим окремі обмеження для іноземних підприємців все ж таки застосовувались. Так, наприклад, статuti акціонерних товариств пароплавних компаній передбачали випуск іменних акцій, власниками яких могли бути лише російські піддані. З 1863 по 1904 роки Росія підписала угоди про взаємне визнання акціонерних товариств з 10 країнами (Францією, Бельгією, Німеччиною, США, Великобританією та іншими). Для здійснення підприємницької діяльності іноземним компаніям потрібно було отримати дозвіл російського уряду. Обмеження на діяльність іноземних компаній також встановлювались в окремих регіонах. Так, іноземцям заборонялось займатись гірничим промислом та золотодобуванням, набувати у власність землі в Амурській, Приморській областях, а також областях Сибіру. В цілому ж політика щодо захисту державних інтересів проводилась досить послідовно, простежувався пріоритет розвитку вітчизняного підприємництва [87, с. 2].

Жовтнева революція 1917 р. призвела до націоналізації як вітчизняних заводів та фабрик, так і тих, що діяли за участю іноземного капіталу. Рада народних комісарів (далі – РНК) 1 січня 1918 р. прийняла декрет, яким встановлювалось безумовне та без виключень анулювання всіх іноземних позик [88, с. 104]. В цілому сума анульованих іноземних капіталів, вкладених у державні позики, залізниці, банки, торгівельні та промислові підприємства, складала приблизно 19 млрд. руб. [89, с. 181].

В умовах громадянської війни, іноземної інтервенції та політики «воєнного комунізму» питання залучення іноземного капіталу було перенесено на другий план, але коли результат громадянської війни вже став зрозумілим і постала потреба у відновленні міжнародних зв'язків це питання знов набуло актуальності. На цьому етапі єдиною формою залучення іноземного капіталу стали концесії. 23 листопада 1920 р. РНК РРФСР прийняла Декрет «Загальні економічні та юридичні умови концесій», у преамбулі якого зазначалося, що РНК поставила практичну проблему залучення технічних сил та матеріальних засобів промислово розвинених держав як з метою відновлення в Росії однієї з

основних баз сировини для всього світового господарства, так і для розвитку виробничих сил узагалі, що були підірвані світовою війною. Згідно з Декретом концесійні договори мали укладатися з відомими іноземними промисловими товариствами та організаціями. Також було закріплено гарантії від націоналізації, конфіскації, реквізиції та односторонньої зміни будь-якими розпорядженнями чи декретами уряду умов концесійного договору [90, с. 47].

В резолюціях XI конференції РКП (б), яка відбулася в грудні 1921 р., передбачалось залучення іноземного капіталу шляхом створення «змішаних товариств» з обов'язковою участю Наркомату зовнішньої торгівлі. При цьому підкреслювалось, що інтереси відновлення народного господарства вимагають полегшення припливу іноземного капіталу до різних галузей господарства [39, с. 103]. Пізніше у березні 1922 р. було дозволено засновувати акціонерні змішані товариства для розвитку зовнішньої торгівлі, в тому числі для організації виробництва товарів на експорт. Причому радянській стороні повинно було належати не менше 51 % акцій, і діяти ці товариства мали як радянські організації [91, с. 19]. Для вирішення питань, пов'язаних із діяльністю таких товариств, утворено Комісію по змішаних товариствах при Раді праці та оборони [90, с. 47].

У 1928 році прийнято Основні положення про залучення іноземного капіталу в народне господарство СРСР, де вказувалось, що держава зацікавлена в максимально можливому збільшенні розміру вкладених капіталів, створенні концесіонерами СРСР імпортозамінюючого виробництва полуфабрикатів та матеріалів, направлення коштів, перш за все, на добування кольорових металів, машинобудування, паперову та деякі інші галузі промисловості. Держава зобов'язувалась скасувати основні перепони адміністративного та економічного порядку, передбачалась можливість надання концесіонерам митних, податкових та інших пільг [92, с. 72]. Таким чином, у державному регулюванні щодо іноземних інвестицій зароджувалась практика визначення пріоритетних галузей економіки. Однак з політичних причин використання іноземного капіталу подальшого розвитку не набуло. В кінці 20-х років почалась ліквідація

існуючих концесій. Скасовувалась і сама концесійна політика, нові концесійні договори вже не підписувались. Внаслідок згорання залучення іноземного капіталу на території держави до кінця 30-х років підприємств з іноземним капіталом майже не залишилось, а ті одиничні підприємства, які продовжували існувати, істотного впливу на економіку не справляли [8, с. 193].

Після Великої Вітчизняної війни на базі німецьких активів, які перейшли до СРСР, і знаходились в Болгарії, Румунії, Угорщині, Фінляндії, відповідно до угод з цими країнами на їх територіях створювались змішані товариства, які діяли до 1955 року. Починаючи з 1960 року поновились практика створення за кордоном змішаних товариств за участю радянських зовнішньоторговельних організацій. Таким чином, СРСР досить активно використовував змішані підприємства як форму міжнародної економічної співпраці, однак лише за кордоном, виступаючи як експортер капіталу [83].

Наступний етап у розвитку радянського законодавства щодо статусу підприємств з іноземним капіталом розпочався у 80-х роках ХХ ст. На цьому етапі було прийнято Указ Президії Верховної Ради СРСР від 26 травня 1983 р. «Про порядок здійснення діяльності на території СРСР спільних господарських організацій СРСР і інших країн-членів РЕВ», яким передбачалась можливість створення спільних господарських організацій (СГО), а також регулювались такі питання як підстави та мета створення цих організацій, правовий режим належного їм майна, умови надання і використання землі та інших природних ресурсів і ін. Згідно з цим нормативно-правовим актом інвестування капіталу у СГО дозволялось лише із країн-членів економічної організації співробітництва соціалістичних держав – Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ), а учасниками СГО могли виступати лише юридичні особи [93].

13 січня 1987 р. прийнято Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про питання, пов'язані зі створенням на території СРСР і діяльності спільних підприємств, міжнародних об'єднань та організацій з участю радянських та іноземних організацій, фірм та органів управління» [94], а також постанови Ради Міністрів СРСР № 48 «Про порядок створення на території СРСР і

діяльності спільних підприємств, міжнародних об'єднань та організацій СРСР та інших країн-членів РЕВ» [95] та № 49 «Про порядок створення на території СРСР і діяльності спільних підприємств з участю організацій та фірм капіталістичних країн та країн, що розвиваються» [96]. Вищевказані постанови Ради Міністрів СРСР містили положення щодо таких аспектів правового статусу спільних підприємств як склад учасників, формування майна, права спільних підприємств, порядок їх діяльності та контроль за нею, підстави і порядок ліквідації. Крім того, обидві постанови закріплювали норми щодо трудових відносин за участю таких підприємств та оподаткування їх діяльності. Однак розподіл підприємств за «ідеологічним» принципом і встановлення для них різних умов шляхом створення двох різних режимів викликали критику у вітчизняній юридичній літературі цього періоду [41, с. 199].

17 вересня 1987 р. ЦК КПРС Ради Міністрів СРСР було прийнято постанову № 1074 «Про додаткові заходи удосконалення зовнішньоекономічної діяльності в нових умовах господарювання», яка внесла суттєві зміни до постанови Ради Міністрів СРСР № 49, спрямовані на подальший розвиток співробітництва з фірмами капіталістичних та країн, що розвиваються [97]. До числа основних нормативно-правових актів цього періоду щодо створення та діяльності спільних підприємств належала також постанова Ради Міністрів СРСР від 2 грудня 1988 р. № 1405 «Про подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності державних, кооперативних та інших громадських підприємств, об'єднань та організацій» [98]. Названою постановою передбачалась можливість створення спільних підприємств радянськими виробничими кооперативами за участю зарубіжних організацій, при цьому для створення підприємства обов'язковою була згода Ради Міністрів союзної республіки або відомчого міністерства. Водночас постанова скасувала встановлене раніше обмеження на ступінь іноземної участі у спільному підприємстві (49 % статутного фонду), і передбачила, що частки радянських та іноземних партнерів у спільному підприємстві визначаються за домовленістю сторін. Також було внесено важливі зміни щодо формування органів

управління спільних підприємств, скасовано вимогу про заняття двох вищих посад (голови правління та генерального директора) радянськими громадянами, розширено коло прав органів управління та запроваджено ряд пільг для цих підприємств і їх іноземних учасників.

Згідно з вищевказаними нормативно-правовими актами учасниками спільних підприємств могли бути тільки юридичні особи, тобто з одного боку, радянське підприємство або об'єднання, а з іншого боку, іноземна компанія (фірма, корпорація). Спільні підприємства набували статусу юридичної особи з моменту реєстрації їх установчих документів у Міністерстві фінансів СРСР. Повідомлення про створення таких підприємств публікувалось у пресі. Учасникам спільних підприємств надавалось право за взаємною згодою повністю або частково передавати третім особам свої частки у підприємстві, при цьому радянські учасники мали переважне право на набуття часток іноземних учасників. Прибуток спільних підприємств після відрахувань до Держбюджету СРСР та до обов'язкових фондів розподілявся пропорційно розміру участі в спільному капіталі. Іноземним учасникам гарантувалося вільне переведення за кордон належних їм прибутків в іноземній валюті [96; 97; 98].

Низка аспектів правового статусу спільних підприємств також регламентувалась на рівні відомчих нормативних актів і інших документів, як-то: інструкція Міністерства фінансів СРСР від 24 листопада 1987 р. № 224 «Про порядок реєстрації спільних підприємств, міжнародних об'єднань та організацій, які створюються на території СРСР за участю радянських та іноземних організацій, фірм і органів управління»; інструктивний лист Міністерства фінансів СРСР і Центрального статистичного управління СРСР від 27 лютого 1987 р. № 53/13-09 «Про введення обліку та звітності на спільних підприємствах, міжнародних об'єднаннях і організаціях, які створюються на території СРСР»; інструкція Міністерства фінансів СРСР від 4 травня 1987 р. № 124 «Про оподаткування спільних підприємств»; Порядок матеріально-технічного постачання спільних підприємств, які створюються на території СРСР за участю інших країн та зарубіжних фірм, та збуту їх продукції,

затверджений постановою Держпостача СРСР від 4 червня 1987 р. № 74; інструкція Міністерства фінансів СРСР від 5 червня 1987 р. № 45-15-1 «Про порядок страхування майна та інтересів спільних підприємств»; Порядок кредитування та розрахунків спільних підприємств, міжнародних об'єднань і організацій СРСР та інших країн-членів РЕВ, а також спільних підприємств за участю радянських організацій та фірм капіталістичних країн та країн, що розвиваються, затверджений Держбанком СРСР та Зовнішторгбанком СРСР від 22 вересня 1987 р.; Порядок оцінки землі, природних ресурсів, будівель та споруд, які вносяться радянськими учасниками в якості вкладів до статутного фонду спільного підприємства або які надаються у тимчасове користування спільним підприємствам на умовах оренди, затверджений Державним комітетом по цінах СРСР від 4 лютого 1988 р.; Лист Держбуду від 27 червня 1988 р. № А4-2507-6/5 «Про проведення узгодження проектів на будівництво на території СРСР об'єктів спільних підприємств, міжнародних об'єднань і організацій»; Правила про порядок відкриття та введення Зовнішекономбанком СРСР валютних рахунків (вкладів) спільних підприємств, затвержені Зовнішекономбанком СРСР від 31 серпня 1988 р. [99, с. 7-8].

Важливе місце у нормативному масиві щодо статусу спільних підприємств також належало міжнародним угодам. Так, у 1986-1987 рр. СРСР уклав міждержавні та міжурядові угоди з питань створення та діяльності спільних підприємств з країнами РЕВ – Болгарією, Угорщиною, Румунією, ГДР, Монголією, Польщею, Чехословаччиною, а також КНДР [94, с. 481-581]. Аналіз цих міжнародних угод свідчить про те, що на території СРСР спільні підприємства за участю радянської юридичної особи та організації ГДР можна було створити тільки на основі міжурядової угоди між країнами; за участю організацій Монголії та Чехословаччини – на основі міжурядової угоди або міжвідомчого договору; за участю організацій Болгарії, Угорщини, Румунії та Польщі – на основі як міжнародного договору, так і цивільно-правового договору; за участю організацій КНДР – на основі міжурядових та міжвідомчих угод або на основі цивільно-правових договорів. Низка міжнародних угод

стосувалась питань захисту іноземних інвестицій (зокрема, станом на 1989 рік Радянський Союз уклав шість подібних угод з Бельгією, Голландією, Великобританією, Францією, ФРН, Фінляндією), уникнення подвійного оподаткування, охорони технологій, що передавались іноземними інвесторами як вклад до статутних фондів спільних підприємств [41, с. 197-198].

На початку 90-х років минулого століття радянське законодавство щодо залучення іноземних інвестицій продовжувало активно розвиватись. Значним кроком в цьому напрямі стало прийняття загальносоюзного Закону «Про власність» від 6 березня 1990 р., який дозволив створювати підприємства за участю лише іноземних інвесторів [101, с. 118], а також Закону «Про підприємства в СРСР» від 4 червня 1990 р., який визначив спільні підприємства як один з видів підприємств [102]. 26 жовтня 1990 р. був прийнятий Указ Президента СРСР «Про іноземні інвестиції в СРСР», який додатково закріпив положення про можливість створення як спільних підприємств, так і підприємств зі 100-відсотковою участю іноземного капіталу, допуск іноземних інвесторів до портфельних інвестицій шляхом покупки акцій та інших цінних паперів вітчизняних підприємств, надання іноземним інвесторам не менш сприятливого режиму, ніж для інвестицій радянських юридичних та фізичних осіб, можливість вільного реінвестування та безперешкодного переводу за кордон прибутків іноземних інвесторів, отриманих в СРСР у радянській валюті, право на довгострокову оренду майна та землі іноземними інвесторами, створення зон спільного підприємництва [103]. В цей період також було прийнято Основи законодавства про інвестиційну діяльність в СРСР від 10 грудня 1990 р. [104], Основи законодавства про іноземні інвестиції в СРСР від 5 липня 1991 р. [105], Указ Президента СРСР від 17 серпня 1991 р. «Про забезпечення заставою зобов'язань, які виникали при здійсненні іноземних інвестицій в СРСР» [106], які серед іншого стосувались й питань створення та діяльності підприємств за участю іноземного капіталу.

Вищеназвані нормативно-правові акти стали підґрунтям для створення порівняно значної кількості спільних підприємств (на 1989 рік в СРСР було

zareestrovano 448 spilnykh pidpriemstv [107]), odnak zaluchiti u radjansku ekonomiku velikyj inozemnyj kapital tak i ne vdalos' – bil'shiz' stvorenykh za uchastju inozemnykh investorigiv pidpriemstv buhly nevelikyimi. Persh za vse, ce buho pov'язano z nespryatlivym investycijnym klimatom, jakyj viznachavsja politychnoju nestabil'nostju ta vidсутністю реальних юридичних гарантій.

Pislya proголошення derzhavnoji nezalezhnosti 24 serpnja 1991 r. v Ukraїni pochala formuvatisja vlasna zakonodavča baza, v tomu chisli z pytanyh investycijnoji dijalnosti ta statusu pidpriemstv z inozemnyimi investycijami. Pri c'omu koncepcija shodo virishalnoji roli inozemnykh investycij dlya ekonomichnogo zrostanja kraїni stala panivnoju, i zahody iz zaluchennja inozemnykh investycij vvažalysja prіoritetnyimi.

Odnyimi z pershykh normativno-pravovykh aktiv, pryjnytykh pislya proголошення nezalezhnosti Ukraїni, staly zakony Ukraїni «Pro zahyst inozemnykh investycij» vid 10 veresnja 1991 r. (v jakomu peredbacheno osnovni napryami zahystu prav inozemnykh investorigiv) [108] ta «Pro investycijnu dijalniz'» vid 18 veresnja 1991 r. (vizначає zagalnyi pravovi, ekonomichni ta socialni umovy investycijnoji dijalnosti na territoriji Ukraїni). V tomu zh roci pryjnyto zakony Ukraїni «Pro vlasniz'», «Pro pidpriemnicтво» [109], «Pro gospodar'ski tovarystva» [110], «Pro zovnishnjoekonomichnu dijalniz'» ta inshi, jakі staly osnovoju dlya podalshogo rozvutku pravovoi osnovy dijalnosti pidpriemstv z inozemnyimi investycijami.

Nastupnym krokom u vregulovanni vidnosyn u sferi inozemnogo investuvannya ta viznachenni statusu pidpriemstv z inozemnyimi investycijami, stalo pryjnyttja 13 beresnja 1992 r. Zakonu Ukraїni «Pro inozemni investyciji», jakyj dijav troхи bil'she roku. Cym Zakonom vstanovljuvavsja nacionalnyj rezhim investycijnoji ta inshoi gospodar'skoji dijalnosti shodo inozemnykh investorigiv, za vynjatkami peredbachenyimi zakonodavstvom. Zakon uviv ponyattja «pidpriemstva z inozemnyimi investycijami» ta zakripiv polozhennja pro nadannya takim pidpriemstvom rjadu podatkovykh pil'yg, a same: zvilnennja vid myta ta podatku na import mayna, яке vvozilosja yak vnosok do statutnogo fondu

підприємства, готової продукції, сировини, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, запасних частин, які ввозилися в Україну для власних потреб підприємств; безліцензійний експорт продукції, робіт і послуг власного виробництва; звільнення від податку на доходи і податку на додану вартість протягом п'яти років для підприємств з іноземними інвестиціями за участю українського капіталу.

20 травня 1993 р. Кабінет Міністрів України прийняв Декрет «Про режим іноземного інвестування», змінивши колишні умови інвестування, а також положення щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями [111]. Серед іншого змінилось і визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», а саме, вказувалось, що таким є підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене за законами України, якщо протягом календарного року в його статутному фонді є кваліфікаційна іноземна інвестиція. При цьому кваліфікаційна інвестиція трактувалась як інвестиція певного розміру, яка вноситься до статутного фонду підприємства і дає право на отримання пільг (ст. 1). Декрет передбачав збереження права на пільги для таких підприємств за умови, що кваліфікаційна іноземна інвестиція не буде відчужуватися протягом терміну її амортизації, але не раніше закінчення пільгового податкового періоду (ст. 31). Крім цього, в розділі 4 Декрету були врегульовані питання створення і припинення, оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями, ведення бухгалтерського обліку, інтелектуальної власності і ін. У розвиток відповідних положень Декрету Законом від 17 грудня 1993 р. затверджено Державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні [112].

Між тим не дивлячись на появу у різних сферах економіки великої кількості спільних підприємств, які скористалися наданими пільгами, реальний ефект від такого інвестування був незначним (обсяг іноземних інвестицій в Україну за перші роки незалежності складав всього 483,5 млн. дол. США (станом на початок 1995 р.) [113, с. 363]). При цьому надання спільним підприємствам широких пільг з оподаткування ставило в дискримінаційне

становище вітчизняних підприємців. Нерідко пільги, надані іноземним інвесторам, використовувались для додаткового отримання доходів у без того високорентабельних сферах, зокрема, у сфері торгівлі імпортними товарами широкого вжитку та нафтопродуктами. Формально діючи в рамках закону, підприємства, які мали пільги, значно збільшили ввезення в Україну високоліквідних, як правило, підакцизних товарів (лікеро-горілчаних та м'ясних виробів, нафтопродуктів тощо). Це призвело до занепаду відповідних галузей вітчизняної економіки, зокрема птахівництва, переробки нафти, де існуючі потужності використовуються на 10-20 % [114, с. 5]. Суттєвих втрат зазнавав в цей час державний бюджет, зокрема, безпосередні втрати від несплати податкових платежів та зборів до державного бюджету спільними підприємствами-імпортерами сягнули 3,5 млрд. грн. на рік [115, с. 43].

Наступним законодавчим актом щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями, з прийняттям якого втратили чинність Декрет Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» та закони України «Про іноземні інвестиції», «Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні», став Закон про іноземне інвестування від 19 березня 1996 р., який діє до теперішнього часу. Згідно з цим Законом для іноземних інвесторів і підприємств з іноземними інвестиціями встановлено національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України.

Нетривалий період часу після прийняття цього Закону щодо іноземних інвестицій, які були фактично здійснені та зареєстровані в період дії попередніх законів, продовжували застосовуватися державні гарантії, встановлені чинним на той період законодавством (ця гарантія знайшла своє відображення у постанові Верховної Ради України від 6 липня 1999 р. «Про внесення зміни до Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про режим іноземного інвестування» [116]). Проте вже у 2000 році Законом України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів

вітчизняного походження» (далі – Закон про усунення дискримінації) фактично було порушено раніше закріплену державну гарантію від зміни законодавства про захист іноземних інвестицій і скасовано дію пільг, наданих до введення в дію цього Закону [117]. Вказаним Законом передбачено, що до суб'єктів підприємницької діяльності або інших юридичних осіб, їх філій, відділень, відокремлених підрозділів, включаючи постійні представництва нерезидентів, створені за участю іноземних інвестицій, незалежно від форм та часу їх внесення, застосовується національний режим валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів). Офіційне тлумачення норм цього Закону дано рішенням Конституційного Суду України № 1-рп від 29.01.2002 р., відповідно до якого положення ч. 1 ст. 5 Закону про усунення дискримінації у взаємозв'язку з іншими положеннями цього Закону є підставою як для відмови у наданні, так і припинення раніше наданих пільг у сфері валютного і митного регулювання, справляння податків (зборів) підприємствам з іноземними інвестиціями [118].

Таким чином, на основі проведеного дослідження історичних аспектів формування законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями можна виділити шість етапів розвитку відповідного законодавства, що характеризуються певними особливостями: 1) 30-ті роки ХІХ ст. – 1917 р.; 2) 1917 р. – 20-ті роки ХХ ст.; 3) 30-ті роки – поч. 80-х років ХХ ст.; 4) поч. 1980-х – середина 1991 р., який охоплює три підперіоди: 1983 – 1987 рр., поч. 1987 р. – 1990 р., 1990 р. – середина 1991 р.; 5) середина 1991 р. – поч. 1996 р.; 6) поч. 1996 р. і до сьогодення.

Звертаючись до більш детального аналізу сучасного стану законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями доцільно, насамперед, розглянути відповідні положення ГК України як законодавчого акту, що є базовим (системоутворюючим) щодо усього масиву господарського законодавства, в тому числі законодавства з питань інвестиційної діяльності.

Як зазначалось вище, у ст. ст. 116-117 цього Кодексу одержали закріплення визначення понять «підприємство з іноземними інвестиціями» та

«іноземне підприємство», визначено момент набуття статусу підприємства з іноземними інвестиціями, встановлено право цих підприємств бути засновниками дочірніх підприємств, створювати філії і представництва на території України і за її межами, а також передбачено можливість законодавчої заборони чи обмеження їх діяльності в окремих галузях господарювання (на окремих територіях), виходячи з вимог забезпечення національної безпеки.

При аналізі положень ГК України вбачається, що окрім зазначених у попередньому підрозділі цього дослідження недоліків, які стосуються визначення понять «підприємство з іноземними інвестиціями» та «іноземне підприємство», Кодекс не позбавлений і інших недоліків, що не сприяє належному закріпленню правового статусу таких суб'єктів. Так, розміщення положень про підприємства з іноземними інвестиціями та іноземні підприємства у двох окремих статтях (ст. ст. 116, 117) у співставленні з назвою відповідної глави «Приватні підприємства. Інші види підприємств» та змістом ч. 1 ст. 396 створює помилкове уявлення про те, що «підприємство з іноземними інвестиціями» та «іноземне підприємство» є різними видами підприємств. Проте, як вказувалось вище, поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» та «іноземне підприємство» не є відокремленими одне від одного, а співвідносяться як загальне та часткове. До того ж зміст частин 2, 3 ст. 116 (щодо поняття іноземної інвестиції та об'єктів інвестування) стосується правового статусу цих підприємств лише опосередковано, а ч. 3 ст. 117 (щодо діяльності на території України відокремлених підрозділів підприємств, утворених за законодавством інших держав) не стосується його взагалі, у зв'язку з чим вказані складові цих статей мали б бути включені відповідно до гл. 38 «Іноземні інвестиції» та ст. 129 «Особливості статусу іноземних суб'єктів господарювання».

Недосконалість ГК України проявляється ще й у тому, що низка положень з одних і тих самих питань розпорошені і дублюються у різних статтях. Зокрема, це стосується: визначення понять «підприємство з іноземними інвестиціями» та «іноземне підприємство» (ч. 2 ст. 63, ч. 1 ст. 116,

ч. 1 ст. 117), положень щодо можливості обмеження або заборони діяльності таких підприємств в окремих галузях економіки або в межах окремих територій України (ч. 5 ст. 116, ч. 2 ст. 117, ч. 4 ст. 394), інших положень відсильного характеру щодо визначення статусу цих підприємств законодавчими актами України (ч. 6 ст. 116, ч. 4 ст. 117, ч. 2-3 ст. 394, ч. 2 ст. 396).

З урахуванням цього, основні положення щодо підприємств з іноземними інвестиціями доцільно об'єднати в одній статті ГК України, із розміщенням цих положень у такій послідовності: 1) визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями»; 2) зазначення видів цих підприємств; 3) визначення поняття «іноземне підприємство»; 4) визначення поняття «спільне підприємство» та зазначення груп спільних підприємств залежно від ступеня участі іноземного інвестора; 5) зазначення можливості встановлення законами України пільг для підприємств з іноземними інвестиціями, які здійснюють інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або іншу діяльність, що сприяє розвитку економіки, соціальної сфери і територій; 6) зазначення можливості встановлення законами України обмежень або заборон на створення і діяльність підприємств з іноземними інвестиціями в окремих галузях економіки або в межах окремих територій України виходячи з інтересів національної безпеки України; 7) зазначення того, що правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями визначається законом про режим іноземного інвестування та іншими законодавчими актами.

Переходячи до розгляду спеціального Закону про іноземне інвестування, можна констатувати, що у чинній редакції цього Закону закріплено положення щодо: визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», моменту набуття правового статусу підприємства з іноземними інвестиціями (п. 3 ч. 1, ч. 2 ст. 1); оцінки внесків іноземних інвесторів до статутного капіталу таких підприємств (ст. 5); можливості законодавчого встановлення пільг і обмежень (заборон) щодо їх діяльності (ч. 2, 3 ст. 7); подання цими підприємствами статистичної звітності (ст. 15); їх організаційно-правових форм (ст. 16) та установчих документів (ст. 17); оподаткування митом майна, що ввозиться в

Україну як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями (ст. 18), умови реалізації ними продукції (робіт, послуг) (ст. 19), положення стосовно їх оподаткування (ст. 20) та здійснення ними прав інтелектуальної власності (ст. 21). Інші положення цього Закону (щодо державних гарантій захисту іноземних інвестицій, державної реєстрації іноземних інвестицій і ін.) стосуються правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями опосередковано.

З урахуванням того, що окремі із названих положень Закону дублюють положення ГК України, таке дублювання доцільно усунути. Зокрема, у випадку реалізації обґрунтованих вище пропозицій щодо внесення змін до ГК України, у ст. 1 Закону про іноземне інвестування можна закріпити, що терміни «підприємство з іноземними інвестиціями», «іноземне підприємство», «спільне підприємство» вживаються в ньому у значенні, визначеному ГК України. Водночас інші положення цього Закону потребують уточнення і конкретизації, зокрема, щодо підстав та моменту набуття і припинення статусу підприємств з іноземними інвестиціями, організаційно-правових форм і найменувань таких підприємств, змісту їх спеціальних прав та обов'язків. При доопрацюванні названого Закону доцільно також заповнити прогалини щодо таких аспектів правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями як правовий режим належного їм майна, і гарантії захисту їх прав.

Окремі норми з питань статусу підприємств з іноземними інвестиціями містяться також в інших законах. Так, Законом України «Про аудиторську діяльність» передбачено обов'язкове проведення аудиту для перевірки фінансового стану засновників підприємств з іноземними інвестиціями (п. 2 ч. 1 ст. 8) [119]. Митним кодексом України визначено особливості оподаткування митом і митного оформлення товарів, що ввозяться в якості внеску іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства (ст. 251, ч. 2 ст. 287) [120]. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» закріплює право підприємств з іноземними інвестиціями передавати, за згодою сторін, спори на розгляд міжнародного комерційного арбітражу (ст. 1). ЗК України передбачено

право спільних підприємств, заснованих за участю іноземних юридичних і фізичних осіб, набувати у власність земельні ділянки несільськогосподарського призначення з додержанням при цьому певних умов (ч. 3 ст. 82). Разом з тим з урахуванням пропонованих змін до визначення понять «спільне підприємство» та «іноземне підприємство» ці положення ЗК України потребують уточнення для досягнення у законодавстві єдності підходів щодо змісту вказаних понять. Те ж саме стосується й положень Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», що оперує поняттям «спільне підприємство», обмежуючи коло засновників таких підприємств суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності (ст. ст. 1, 3).

У розвиток змісту статей ГК України та Закону про іноземне інвестування, в яких йдеться про можливість заборон і обмежень діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки, такі заборони і обмеження встановлено законами України «Про телебачення і радіомовлення» (ст. 12) [121], «Про інформаційні агентства» (ст. 9) [122], «Про приватизацію державного майна» (ч. 3 ст. 8) [123]. Водночас норми ч. 2 ст. 7 Закону про іноземне інвестування, що передбачають можливість встановлення пільгового режиму інвестиційної та іншої господарської діяльності для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, нині фактично залишаються нереалізованими, не дивлячись на те, що вони представляють значний інтерес як для підприємств з іноземними інвестиціями і їх засновників (учасників), так і для держави і суспільства. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що низку базових законів, на основі яких можна забезпечити реалізацію вказаних положень, в Україні вже прийнято, зокрема, такими є закони України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [124] та «Про інноваційну діяльність» [125], що вони можуть бути доповнені спеціальними нормами стосовно відповідних аспектів правового

статусу спільних та іноземних підприємств.

Окрім вищеназваних законів, у регулюванні питань іноземного інвестування, в тому числі у формі створення підприємств з іноземними інвестиціями, важлива роль належить міжнародним конвенціям та угодам, до числа яких відносяться:

1) двосторонні угоди про заохочення та взаємний захист інвестицій, ратифіковані Верховною Радою України (такі міждержавні угоди Україною підписано з 70-ма країнами світу);

2) міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування (укладено Україною практично зі всіма країнами СНД, Європи, багатьма країнами Азії, Північної і Південної Америки і кількома країнами Африки (всього більше 60 країн);

3) угоди з міжнародними організаціями, зокрема, Угода про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським Співтовариством та їх державами-членами, ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 р. [126; 127]; угоди СОТ, до якої приєдналась Україна, а саме, Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи [128], Генеральна угода про торгівлю послугами [129], Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [130], Угода про субсидії та компенсаційні заходи [131];

4) універсальні договори (конвенції): Вашингтонська конвенція 1965 р. «Про порядок розгляду інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» [132], Сеульська конвенція 1985 р. про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій [133].

Особливе місце серед відповідних міжнародних документів належить Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, що ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. [134]. Зазначена Угода, зокрема, фіксує зобов'язання України по забезпеченню стосовно заснування та діяльності дочірніх підприємств юридичних осіб Сторони ЄС, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано її

власним юридичним особам або юридичним особам третіх країн, залежно від того, який режим є кращим (ст. 88). При цьому поняття «дочірнє підприємство» юридичної особи Сторони означає юридичну особу, діяльність якої належним чином контролюється іншою юридичною особою тієї Сторони (п. 7 ст. 86) [135]. В такому значенні поняття дочірнього підприємства охоплює й підприємства з іноземними інвестиціями, діяльність яких контролюється іноземними інвесторами країн ЄС.

Окремі аспекти правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями врегульовано також на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, до числа таких актів належать постанови Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1996 р. № 937 «Про порядок видачі, обліку і погашення векселів, виданих під час ввезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, та сплати ввізного мита у разі відчуження цього майна» [136], від 5 вересня 1996 р. № 1061 «Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями» [137], від 6 березня 2013 р. № 139 «Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання» [138].

Питання, пов'язані з формуванням статутного капіталу підприємств за рахунок іноземних інвестицій в грошовій формі, а також повернення іноземних інвестицій, прибутку, доходів, інших коштів, одержаних іноземним інвестором врегульовано постановами Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492 «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» [139], від 10 серпня 2005 р. № 280 «Про врегулювання питань іноземного інвестування в Україну» [140] та № 281 «Про затвердження Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою» [141].

Процедура підтвердження органами державної податкової служби інформаційних повідомлень та векселів, виданих під час ввезення в Україну

майна як внеску іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, визначається наказом Державної податкової адміністрації України від 29 червня 2005 р. № 238 [142].

Зміст зазначених підзаконних нормативно-правових актів загалом відповідає потребам практики, але окремі їх положення потребують доопрацювання. Зокрема, це стосується визначеного постановою Уряду України № 937 порядку оформлення безмитного ввезення на територію України майна, що вноситься іноземними інвесторами до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями, який передбачає здійснення іноземними інвесторами (уповноваженими особами) окремих заходів, що не є об'єктивно необхідними для проведення такого оформлення. Уточнення потребує й чинний Порядок державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання, оскільки він містить прогалини стосовно умов і порядку анулювання державної реєстрації таких інвестицій у випадках відчуження іноземним інвестором своїх прав засновника (корпоративних прав) резиденту України та виключення іноземного інвестора із складу засновників (учасників) спільного підприємства. Крім того, забезпечення реалізації вищезгаданих положень Закону про іноземне інвестування з питань надання пільг підприємствам, які здійснюють інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки, пов'язано із необхідністю прийняття нових підзаконних актів, які визначатимуть умови і порядок здійснення такими підприємствами спеціальних прав і обов'язків з використання пільг, передбачених на рівні законів. Водночас для вирішення питання стосовно використання найменувань іноземних і спільних підприємств пропонується внести відповідні доповнення до Вимог щодо найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу, затверджених наказом Міністерство юстиції України від 5 березня 2012 р. № 368/5.

Врахування вищевикладених пропозицій з удосконалення законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями сприятиме створенню умов для активізації діяльності таких суб'єктів, що матиме позитивні наслідки

для розвитку економіки і соціальної сфери.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Узагальнення основних положень, проаналізованих у першому розділі дисертаційної роботи, дозволяє дійти таких висновків:

1. Визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» запропоновано сформулювати таким чином: підприємство з іноземними інвестиціями – це створене за законодавством України підприємство, у якому єдиним засновником (учасником) чи одним із засновників (учасників) є іноземний інвестор незалежно від розміру його частки у статутному (складеному) капіталі.

2. Обґрунтовано поділ підприємств з іноземними інвестиціями в залежності від складу засновників (учасників) на такі види:

іноземне підприємство – створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено лише іноземними інвесторами (одним або більше);

спільне підприємство – створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено одним або більше іноземними інвесторами та одним або більше іншими суб'єктами, що не є іноземними інвесторами.

При цьому з метою врахування ступеня участі іноземних інвесторів у спільних підприємствах в рамках застосування щодо них державою обмежувальних чи стимулюючих заходів запропоновано вирізняти спільні підприємства із звичайною участю (частка менше ніж 10 відсотків), із значною участю (частка становить 10-50 відсотків) та вирішальною участю іноземних інвесторів (частка становить понад 50 відсотків).

3. Аргументовано встановлення спеціальних вимог до найменувань іноземних підприємств, а також спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, із зазначенням того, що їх

найменування повинні містити інформацію про вид підприємства (спільне або іноземне), його організаційно-правову форму (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, підприємство) та назву.

4. Уточнено, що вживане у законодавстві і юридичній науці поняття правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями вказує на їх спеціальний (родовий) правовий статус, що являє собою сукупність закріплених законодавством спеціальних прав та обов'язків і інших ознак, які індивідуалізують ці підприємства з-поміж інших. Закріплення такого статусу спрямовано, з однієї сторони, на створення сприятливих умов для залучення у відповідних формах іноземних інвестицій в національну економіку, а з іншої сторони – на забезпечення захисту держави від ризиків, пов'язаних із набуттям іноземними інвесторами економічної влади щодо окремих галузей (об'єктів), які мають стратегічне значення для національної безпеки. Водночас поряд із спеціальним правовим статусом підприємства з іноземними інвестиціями також виступають носіями загального правового статусу (який є єдиним для всіх підприємств) та індивідуального правового статусу (який є персоніфікованим щодо кожного існуючого іноземного та спільного підприємства і відображає його фактичне становище у певний період часу).

5. З урахуванням історичних аспектів формування законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями у розвитку такого законодавства можна умовно виділити шість періодів, що характеризуються певними особливостями: перший – 30-ті роки XIX ст. – 1917 р. (в Російській імперії, до складу якої входила переважна частина українських земель, закладено правову базу для залучення іноземного капіталу, на основі якої створено перші акціонерні товариства за участю іноземних осіб); другий – 1917 р. – 20-ті роки XX ст. (проведено націоналізацію існуючих підприємств з іноземним капіталом; прийнято правові акти щодо залучення у народне господарство СРСР іноземного капіталу у формі концесій та участі в

акціонерних змішаних товариствах); третій – 30-ті роки – поч. 80-х років ХХ ст. (проведено згортання залучення іноземного капіталу); четвертий – поч. 1980-х – середина 1991 р., який охоплює три підперіоди: 1983 – 1987 рр. (законодавством дозволено інвестування у спільні підприємства капіталу з країн-членів РЕВ); поч. 1987 р. – 1990 р. (передбачено можливість створення спільних підприємств із залученням іноземного капіталу з соціалістичних та капіталістичних країн, а також тих, що розвиваються); 1990 р. – середина 1991 р. (розширено положення законодавства про спільні підприємства; дозволено створення підприємств зі стовідсотковою участю іноземного капіталу); п'ятий – середина 1991 р. – поч. 1996 р. (створено власну законодавчу базу України у сфері іноземного інвестування, що встановлювала пріоритетне становище для іноземних інвесторів і спеціальний правовий режим для підприємств з іноземними інвестиціями в порівнянні з національними суб'єктами господарювання); шостий – поч. 1996 р. і до сьогодні (встановлено національний режим господарської діяльності для іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями, за винятками, передбаченими законодавством).

6. Обґрунтовано удосконалення чинного законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями здійснювати за такими основними напрямками:

1) на рівні ГК України – уточнення визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», зазначення видів таких підприємств (з одночасним уточненням визначення поняття «іноземне підприємство» та закріпленням визначення поняття «спільне підприємство»);

2) на рівні Закону про іноземне інвестування та інших спеціальних законів – уточнення наявних та закріплення нових положень щодо набуття та припинення статусу підприємств з іноземними інвестиціями, майнової основи діяльності таких підприємств, стимулювання цих підприємств до реалізації інвестиційних проєктів у пріоритетних галузях економіки і пріоритетних інноваційних проєктів, а також положень стосовно гарантій прав зазначених

суб'єктів;

3) на рівні підзаконних нормативно-правових актів – уточнення положень щодо оформлення безмитного ввезення на територію України майна як внесків іноземних інвесторів до статутних (складених) капіталів підприємств з іноземними інвестиціями, державної реєстрації іноземних інвестицій та конкретизація умов і порядку здійснення такими підприємствами прав і обов'язків, закріплених спеціальними законами.

Результати першого розділу дисертації опубліковано в наступних наукових роботах:

1. Липницька, Є. О. Підприємства з іноземними інвестиціями: визначення понять / Є. О. Липницька // Гармонизация законодательства Украины и международная интеграция: внешнеэкономическая деятельность: сб. науч. тр. / НАН Украины; Ин-т економіко-правових досліджень / відп. ред. В. К. Мамутов. – Донецьк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 285–295 [61].

2. Липницька, Є. О. Підприємства з іноземними інвестиціями: поняття та види / Є. О. Липницька // Господарсько-правові аспекти забезпечення розвитку економіки України: монографія / за наук. ред. А. Г. Бобкової та А. М. Захарченка. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – С. 88–97 [143].

3. Липницька, Є. О. Питання співвідношення понять «підприємства з іноземними інвестиціями» та «спільного підприємства» / Є. О. Липницька // Розвиток підприємництва в Україні: економіко-правове забезпечення: матеріали міжнародної науково-практ. конф. (Львів, 13–14 грудня 2007 р.,) / відп. ред. д-р екон. наук, проф. О. Є. Кузьмін. – Львів: НВФ «Українські технології», 2007. – С. 153–158 [144].

4. Липницька, Є. О. Роль контролю іноземного інвестора у визначенні правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практ. конф. (Київ, 20 листопада 2008 р.) / редкол. : О.Д. Крупчан (голова), В.В. Луць,

М.К. Галянтич та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – С. 170–174 [145].

5. Липницкая, Е. Становление и развитие законодательства Украины, регулирующего статус предприятий с иностранными инвестициями / Е. Липницкая // *Legea si viata (Respublica Moldova)*. – 2015. – № 8. – С. 42–47 [146].

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

2.1. Набуття та припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями

Одним з ключових питань, що характеризують правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями, є питання набуття та припинення цього статусу, оскільки від вирішення вказаного питання залежить визначення часових меж, протягом яких певні підприємства виступають носіями відповідних спеціальних прав і обов'язків, що має юридичні та економічні наслідки.

Забезпечення набуття і припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями передбачає вчинення іноземними інвесторами та іншими управненими учасниками господарських відносин комплексу необхідних для цього дій, які підлягають регламентації на рівні законодавства. Разом з тим застосований у законодавстві підхід до питання набуття і припинення статусу таких суб'єктів не в повній мірі відповідає потребам практики, і потребує доопрацювання.

Як відзначалось вище, ч. 1 ст. 116 ГК України, ч. 2 ст. 1 Закону про іноземне інвестування нині вказують на єдину підставу набуття підприємством статусу підприємства з іноземними інвестиціями – зарахування іноземної інвестиції на його баланс, і буквальне тлумачення цієї норми має наслідком визнання наявності такого статусу лише у тих підприємств, що безпосередньо одержали від іноземного інвестора грошові кошти чи інше майно в обмін на набуття останнім прав засновника (корпоративних прав). Однак з урахуванням пропонованих змін до визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», які ґрунтуються на тому, що відмінною ознакою таких підприємств має вважатись не стільки наявність у їх статутних капіталах

іноземної інвестиції, як наявність у складі їх засновників (учасників) хоча б одного іноземного інвестора незалежно від способу набуття ним прав засновника (корпоративних прав), вбачається, що коло підстав набуття правового статусу підприємства з іноземними інвестиціями не може вичерпуватись лише єдиною названою підставою.

У розвиток цієї тези потрібно відзначити, що вказівка на перелік таких підстав опосередковано дається у ст. 392 ГК України та ст. 3 Закону про іноземне інвестування, в яких йдеться про форми здійснення іноземних інвестицій, в тому числі такі як: створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам (іноземних підприємств); часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами; придбання частки діючих підприємств; придбання у власність діючих підприємств повністю; придбання акцій. Крім того, про можливість придбання іноземним інвестором у власність діючого підприємства (внаслідок чого останнє стає іноземним) сказано і у чинній редакції ч. 1 ст. 117 ГК України.

Використане у зазначеному Законі словосполучення «придбання частки діючих підприємств» є не зовсім коректним (як і словосполучення «придбання у власність діючого підприємства», що піддавалось критиці у першому підрозділі цієї роботи): більш правильним було б оперувати словосполученням «придбання частки у статутному (складеному) капіталі», яке присутнє у законодавстві про господарські товариства і вже стало усталеним у правозастосовній практиці. В той же час, беручи до уваги наявність такої форми іноземного інвестування, доцільно враховувати, що придбання частки у статутному (складеному) капіталі може здійснюватися у різний спосіб. У науковій літературі такі способи умовно класифікуються на первісні та похідні. До первісних способів належать ті, які передбачають набуття корпоративних прав в обмін на внесок до статутного (складеного) капіталу товариства, зокрема придбання розміщуваних акцій додаткової емісії, придбання частки у статутному капіталі у разі його збільшення. Похідними способами вважаються

такі, які не передбачають здійснення внеску до статутного (складеного) капіталу, зокрема: придбання акцій під час їх обігу та придбання частки за договором з учасником товариства або самим товариством, яке її викупило [147, с. 136-137].

Поряд із цим, оскільки законодавство не виключає можливості функціонування як корпоративних, так і унітарних іноземних підприємств, доречно звернути увагу на висновки В.С. Щербини, який наголошує, що корпоративні права слід розуміти як права учасника саме корпоративного підприємства (господарської організації), що має статутний фонд (капітал), тоді як права засновника унітарного підприємства корпоративними правами називатись не можуть [82, с. 226]. Відтак, у разі зміни засновника унітарного підприємства предметом придбання (відчуження) вважаються не корпоративні права, а права засновника [148, с. 25-27; 149, с. 59]. Зазначене стосується й випадків, коли права засновника унітарного підприємства придбаваються іноземним інвестором.

З урахуванням вищевикладеного, можна зробити висновок, що підставами набуття підприємством правового статусу підприємства з іноземними інвестиціями доцільно вважати: 1) утворення нового підприємства іноземним інвестором одноособово чи спільно з іншими засновниками; 2) придбання іноземним інвестором: а) акцій додаткової емісії або частки у статутному (складеному) капіталі діючого підприємства у разі збільшення статутного (складеного) капіталу; б) акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) діючого підприємства у його учасника або у самого підприємства, яке викупило ці акції (частку); в) єдиного майнового комплексу діючого унітарного підприємства; г) прав засновника діючого унітарного підприємства.

Керуючись таким висновком, необхідно розглянути зазначені підстави більш детально.

Передбачаючи можливість створення нових підприємств з іноземними інвестиціями, законодавство України не закріплює спеціальних положень, які б конкретизували способи такого створення. У зв'язку з цим викликає інтерес

зміст ст. 81 раніше чинного Інвестиційного кодексу Республіки Білорусь, яка мала назву «Створення комерційних організацій з іноземними інвестиціями» і визначала, що комерційна організація з іноземними інвестиціями може бути створена шляхом її заснування або в результаті придбання іноземним інвестором частки участі (акцій) у раніше заснованій юридичній особі без іноземних інвестицій або придбання підприємства як майнового комплексу в цілому, власником якого не є іноземний інвестор, або його частини. Подібне розуміння способів створення підприємств з іноземними інвестиціями простежується й у деяких публікаціях вчених-юристів. Зокрема, називаючи характерні ознаки підприємства з іноземними інвестиціями, О.М. Вінник відзначає, що створення такого підприємства може відбуватися шляхом заснування (при цьому принаймні одним із засновників має бути іноземний інвестор), а також у разі внесення іноземним інвестором іноземної інвестиції у вже створене підприємство і набуття в результаті цього корпоративних прав у такому підприємстві [37, с. 121].

Разом з тим із змісту проаналізованих вище положень ст. 392 ГК України та ст. 3 Закону про іноземне інвестування випливає, що в контексті вітчизняного законодавства поняття створення підприємства з іноземними інвестиціями вживається як таке, що не охоплює придбання корпоративних прав (прав засновника) стосовно діючого підприємства. Тому в рамках цього дослідження різні варіанти придбання іноземним інвестором акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) діючого підприємства розглядатимуться не як способи створення підприємства з іноземними інвестиціями, а як окремі підстави набуття підприємством відповідного статусу.

Обов'язковою умовою створення підприємств з іноземними інвестиціями є додержання спеціальних вимог до складу їх засновників. Так, до складу засновників спільного підприємства мають входити вітчизняні суб'єкти господарювання та/або громадяни, а також хоча б один іноземний інвестор, а до складу засновників іноземного підприємства – один або більше іноземних інвесторів. Це стосується й випадків створення підприємств з іноземними

інвестиціями шляхом реорганізації діючої (діючих) господарської організації (господарських організацій).

Залежно від обраного способу створення та виду підприємства з іноземними інвестиціями засновники таких підприємств мають здійснити комплекс заходів, передбачених законодавством щодо утворення усіх господарських організацій (ст. 56-58 ГК України, ст. 87-89 ЦК України [150]), а також окремих господарських організацій з урахуванням їх організаційно-правової форми (закони України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства»). Поряд із цим в рамках утворення підприємств з іноземними інвестиціями вчиняються й деякі додаткові заходи, обумовлені специфікою таких суб'єктів господарювання.

Зокрема, на початковому етапі, що передує прийняттю рішення про створення спільного підприємства, ініціатор такого створення здійснює пошук та вибір іноземного або українського партнера, який виступатиме співзасновником цього підприємства, в тому числі вивчає інформацію про економічний, техніко-технологічний, науково-технічний стан, ділову репутацію майбутнього партнера, проводить з ним відповідні консультації і переговори. Результатом попередніх переговорів іноземного та українського засновників може стати укладення між ними угоди (договору) про створення спільного підприємства, що підтверджуватиме волевиявлення інвесторів стосовно такого створення та визначення умови їх подальшого співробітництва. Зміст цієї угоди (договору) може охоплювати відомості щодо: дати і місця укладання, найменування сторін, їх юридичного статусу, державної належності, адрес місцезнаходження; назви створюваного спільного підприємства; предмету діяльності підприємства; розміру статутного капіталу та порядку його формування; прав щодо управління підприємством і контролю за його діяльністю; обов'язків засновників підприємства; прав на промислову власність; умов страхування; права, яке буде застосовуватися учасниками в регулюванні їхньої діяльності; порядку вирішення спорів; форс-мажорних обставин; строку дії договору; порядку та підстав його припинення і ін. [90,

с. 184].

У випадку, якщо іноземний інвестор, який виступає засновником спільного чи іноземного підприємства, є іноземною юридичною особою, постає необхідність оформлення та легалізації документу про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження (як це передбачено ч. 6 ст. 8, ч. 7 ст. 24 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб). Спосіб такої легалізації залежить від того, в якій саме країні зареєстровано іноземну юридичну особу. Так, якщо ця країна входить до переліку держав, у відносинах з якими для України діє Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (дата підписання – 5 жовтня 1961 р., дата набуття чинності для України – 22 грудня 2003 р.) така легалізація може здійснюватися у спрощений спосіб – шляхом проставлення на документі компетентним органом держави, де він був складений, спеціального штампа апостилю («Apostille») [151]. При цьому ст. 3 Конвенції передбачає, що дотримання згаданої формальної процедури не може вимагатись за наявності угод між двома чи декількома договірними державами, які відмінюють чи спрощують дану формальну процедуру або звільняють сам документ від легалізації (таким, наприклад, є Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу і правові відносини в цивільних і кримінальних справах від 9 січня 1995 р. [152]). У випадку, якщо країна місцезнаходження іноземної юридичної особи-засновника не є учасницею вищеназваної Конвенції, документ про підтвердження реєстрації цієї особи підлягає легалізації уповноваженими органами Міністерства закордонних справ України згідно з Інструкцією про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном, затвердженою наказом Міністерства закордонних справ України від 4 червня 2002 р. № 113 [153].

Відповідно до вимог, встановлених ст. 8 Закону України «Про аудиторську діяльність», для перевірки фінансового стану засновників підприємств з іноземними інвестиціями обов'язковим є проведення аудиту. Однак ці положення Закону не одержали конкретизації в інших нормативно-

правових актах, в тому числі невизначеним є механізм контролю за їх додержанням, у зв'язку з чим виконання зазначених вимог щодо проведення обов'язкового аудиту фактично залежить від власної ініціативи засновників підприємств з іноземними інвестиціями.

На теперішній час законодавство України не передбачає необхідності обов'язкового формування статутного (складеного) капіталу підприємств з іноземними інвестиціями до моменту їх державної реєстрації, окрім випадку, коли такі підприємства створюються в організаційно-правовій формі акціонерного товариства (ч. 5 ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства»). В такому випадку іноземні інвестори, що виступають засновниками підприємства у цій організаційно-правовій формі, повинні забезпечити формування статутного капіталу акціонерного товариства із додержанням вимог, визначених Положенням про порядок іноземного інвестування в Україну, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280, та Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492. Питання щодо реалізації іноземними інвесторами такого обов'язку розглядатиметься у наступному підрозділі цієї роботи, що присвячений дослідженню формування майнової основи діяльності підприємств з іноземними інвестиціями та інших аспектів правового режиму належного їм майна.

Державна реєстрація підприємств з іноземними інвестиціями здійснюється в загальному порядку, передбаченому Законом про державну реєстрацію юридичних осіб, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, з урахуванням деяких особливостей, пов'язаних з тим, що засновниками вказаних підприємств є нерезиденти. Така реєстрація вважається завершальним етапом створення підприємств і має на меті: забезпечення державного обліку таких суб'єктів; збір та підтвердження публічно достовірних даних про їх

правове, майнове та організаційне становище; здійснення первинного контролю за легітимністю їх виникнення та забезпечення їх ідентифікації у господарському обороті [154, с. 99].

Для проведення державної реєстрації спільного чи іноземного підприємства як юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні подати (надіслати) державному реєстратору такі документи:

1) заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи, до якої може бути подана як додаток заява щодо обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість за встановленою формою;

2) примірник оригіналу (ксерокопію, нотаріально засвідчену копію) рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом;

3) два примірники установчих документів (у разі подання електронних документів – один примірник), де окрім відомостей, передбачених законодавством України для відповідної організаційно-правової форми підприємства, повинні також міститись відомості про державну належність його засновників (учасників) (ст. 17 Закону про іноземне інвестування);

4) у разі, якщо засновник створюваного підприємства є іноземною юридичною особою – легалізований у встановленому порядку документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру;

5) у випадках, передбачених законодавством про захист економічної конкуренції – копія рішення органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії або на концентрацію суб'єктів господарювання (ч. 6 ст. 8, ч. 3, 7 ст. 24 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб).

Якщо документи для проведення державної реєстрації підприємства з

іноземними інвестиціями подаються засновником-фізичною особою, державному реєстратору додатково пред'являється його паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця. Якщо документи для проведення державної реєстрації підприємства з іноземними інвестиціями подаються особою, уповноваженою засновником (засновниками), державному реєстратору додатково пред'являється її паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця та надається документ, що засвідчує її повноваження або в разі подання електронних документів документ, що засвідчує повноваження цієї особи, в електронній формі залучається до інших документів (ч. 9 ст. 24 вищевказаного Закону).

З метою протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у 2010 році запроваджено додаткові вимоги до інформації, що має включатись до реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи, а саме ця інформація має охоплювати відомості про структуру власності засновників - юридичних осіб, яка дає змогу встановити фізичних осіб - власників істотної участі цих юридичних осіб [155]. З прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 р. положення щодо інформації про структуру власності засновників - юридичних осіб було конкретизовано. Зокрема, така інформація повинна містити дані про зазначених фізичних осіб (власників істотної участі): прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), країну громадянства, серію та номер паспорта громадянина України або паспортного документа іноземця, місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності) (ч. 1 ст. 24 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб). Під істотною участю при цьому розуміється пряме або опосередковане володіння однією особою самотійно чи спільно з іншими особами часткою у розмірі 10 і більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі (ст. 1 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»).

До реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи також включається інформація про кінцевого бенефіціарного власника (контролера) (бенефіціарних власників (контролерів)) юридичної особи, у тому числі кінцевого бенефіціарного власника (контролера) (бенефіціарних власників (контролерів)) її засновника, якщо засновник - юридична особа, а саме: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), країна громадянства, серія та номер паспорта громадянина України або паспортного документа іноземця, місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності).

При цьому кінцевим бенефіціарним власником (контролером) вважається фізична особа, яка незалежно від формального володіння має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або господарську діяльність юридичної особи безпосередньо або через інших осіб, що здійснюється, зокрема, шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною часткою, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування, а також вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління, або яка має можливість здійснювати вплив шляхом прямого або опосередкованого (через іншу фізичну чи юридичну особу) володіння однією особою самотійно або спільно з пов'язаними фізичними та/або юридичними особами часткою в юридичній особі у розмірі 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі (ст. 1 вищевказаного Закону). У разі відсутності у юридичної особи кінцевого бенефіціарного власника (контролера), у тому числі кінцевого бенефіціарного власника (контролера) її засновника (учасника), якщо засновник (учасник) – юридична особа, подаються відомості про його відсутність.

У зв'язку із встановленням законодавством вимог щодо подання для державної реєстрації витягу із торговельного, банківського або судового реєстру на підтвердження реєстрації іноземної юридичної особи-засновника, в

літературі зазначається, що такий витяг дає можливість з'ясувати юридичний статус іноземного засновника, а також те, хто має право представляти іноземного інвестора, в тому числі підписувати документи від його імені. Якщо особа, яка веде переговори про створення підприємства на території іншої держави, не вказана в торговому реєстрі як особа, повноважна представляти іноземного учасника, то вона може діяти тільки на підставі спеціальної довіреності, виданої відповідно до законодавства країни-довірителя. Разом з цим витяг з торговельного реєстру не дає повного уявлення про правоздатність іноземного інвестора. Більш повну інформацію можна отримати зі статуту або іншого установчого документу [38, с. 39]. В цьому зв'язку заслуговує на увагу позиція науковців, які пропонують передбачити в законодавстві вимогу про надання іноземною юридичною особою нотаріально завіреної копії установчих документів [156, с. 53].

У продовження дослідження доцільно розглянути й підстави набуття правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями діючими підприємствами.

Як відзначалось вище, ці підстави вирізняються залежно від того, чи є підприємство, яке становить інтерес для іноземного інвестора, корпоративним чи унітарним. При цьому у випадках набуття цього статусу корпоративним підприємством грошові кошти чи інше майно можуть передаватись іноземним інвестором самому підприємству (придбання іноземним інвестором акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) у діючого підприємства) або його попередньому учаснику (придбання акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) діючого підприємства у його учасника).

Зважаючи на вказане, представляють інтерес висновки У.В. Яримович, яка оперує поняттям «правові форми здійснення інвестицій» і відносить до таких форм різні інвестиційні договори, спрямовані на придбання корпоративних прав шляхом: придбання акцій додаткової емісії; придбання частки (паю) в статутному (складеному) капіталі юридичної особи корпоративного типу у разі його збільшення; придбання акцій під час їх обігу

на вторинному ринку цінних паперів та придбання частки (паю), що відчужується учасником юридичної особи корпоративного типу чи самою юридичною особою, яка її викупила в останнього. При цьому дослідниця конкретизує, що за інвестиційними договорами про придбання акцій додаткової емісії, а також про придбання частки (паю) у разі збільшення статутного (складеного) капіталу інвестор наділяється обов'язком здійснити інвестицію в статутний (складений) капітал юридичної особи-реципієнта, в обмін на яку юридична особа зобов'язується надати йому частку у своєму статутному (складеному) капіталі або акції, що посвідчують корпоративні права інвестора. Відповідно, інвестор отримує кореспондуюче обов'язку юридичної особи право на одержання акцій або частки в майні останньої, а юридична особа наділяється правом вимагати вкладення інвестицій у її статутний (складений) капітал. За інвестиційними договорами про придбання акцій під час їх обігу на вторинному ринку цінних паперів та придбання частки (паю) похідним способом інвестор зобов'язується сплатити відчужувачу акцій (частки, паю) їх вартість (здійснити інвестиції), а відчужувач зобов'язується передати у власність інвестору належні йому акції або частку (пай). За змістом основного зобов'язання інвестор набуває право на отримання акцій, частки або паю, а їх відчужувач – право на їх оплату [157, с. 12-14].

Наведені положення у повній мірі поширюються й на випадки, коли стороною (покупцем) у вищевказаних договорах виступає іноземний інвестор. При цьому укладання та виконання договорів, що передбачають передачу іноземним інвестором майна (іноземної інвестиції) безпосередньо корпоративному підприємству, пов'язано із необхідністю додержання порядку збільшення статутного капіталу останнього з урахуванням особливостей, передбачених щодо відповідних організаційно-правових форм підприємств. Так, збільшення статутного капіталу акціонерного товариства із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій (ч. 1-3 ст. 15 Закону України «Про акціонерні товариства») згідно з Порядком збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного

акціонерного товариства, затвердженим рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14 травня 2013 р. № 822 [158]. Збільшення статутного (складеного) капіталу інших господарських товариств за рахунок додаткових внесків нових учасників здійснюється у порядку, встановленому установчими документами таких суб'єктів господарювання.

Поряд із цим набуття правового статусу підприємства з іноземними інвестиціями діючим унітарним підприємством може відбуватись внаслідок придбання іноземним інвестором єдиного майнового комплексу такого підприємства або прав засновника. Відповідно, такі форми іноземного інвестування можуть застосовуватись лише щодо тих підприємств, які в подальшому вважатимуться іноземними.

Згідно зі ст. 66 ГК України, ст. 191 ЦК України цілісний майновий комплекс підприємства визнається нерухомістю і може бути об'єктом купівлі-продажу. З урахуванням цього, придбання іноземним інвестором цілісного майнового комплексу унітарного підприємства опосередковується договором купівлі-продажу цілісного майнового комплексу, сторонами якого виступають іноземний інвестор та відповідне підприємство як суб'єкт господарювання, а у разі, якщо єдиний майновий комплекс перебуває у власності держави або територіальної громади – Фонд державного майна України або інший орган, уповноважений здійснювати продаж (приватизацію) такого об'єкта.

Даючи правову характеристику договору купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу, С.В. Кривобок звертає увагу на низку особливостей, що мають враховуватись сторонами цього договору при його укладанні і виконанні. Зокрема, відзначається, що безпосередньому укладенню цього договору передуює етап по визначенню складових підприємства: інвентаризація підприємства, яка проводиться на підставі Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», складання бухгалтерського балансу, незалежна аудиторська перевірка (ст. 4 Закону України «Про аудиторську діяльність»), а також виявлення боргів (зобов'язань) продавця підприємства. Сторони зобов'язані скласти й розглянути такі

документи: акт інвентаризації; бухгалтерський баланс; висновок незалежного аудитора про склад і вартість підприємства; перелік всіх боргів (зобов'язань), що включаються до складу підприємства, з вказівкою кредиторів, характеру, розміру і строків їх вимог. При цьому для виникнення у покупця права власності на підприємство не тільки необхідно укладення відповідного договору купівлі-продажу, що засвідчується нотаріально, а й державна реєстрація цього договору, факт проведення якої підтверджується відповідним актом, а також передача цього підприємства як складна процедура, факт якої підтверджується передавальним актом [159, с. 67].

Водночас слід відзначити й наявність особливих вимог до порядку укладання та змісту договорів єдиних майнових комплексів державних і комунальних підприємств, які встановлені законодавством з питань приватизації, і поширюються й на ті відносини, учасником яких виступає іноземний інвестор. Зокрема, до договорів, укладених в процесі приватизації, включаються передбачені бізнес-планом чи планом приватизації зобов'язання або зобов'язання сторін, які були визначені умовами аукціону, конкурсу чи викупу, щодо: збереження основних видів діяльності підприємства; технічного переозброєння, модернізації виробництва; виконання встановлених мобілізаційних завдань; погашення боргів із заробітної плати та перед бюджетом, простроченої кредиторської заборгованості підприємства; забезпечення соціальних гарантій працівникам згідно з вимогами трудового законодавства; вимоги та додаткові обмеження природоохоронного законодавства до користування об'єктом (ч. 2 ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна»).

Разом з тим питання придбання (відчуження) прав засновника діючого унітарного підприємства належного законодавчого вирішення не одержало. Розглядаючи це питання щодо приватного підприємства, О.Р. Кібенко зазначає, що єдино можливим і юридично обґрунтованим варіантом передання засновником цього підприємства своїх прав іншій особі є укладення договору купівлі-продажу (дарування, міни) таких прав [149]. Про можливість укладення

таких договорів сказано й у листі Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 24 травня 2007 р. № 3742, а саме, констатовано, що документом про передачу права засновника (учасника) іншій особі, з одночасною передачею відповідного майна, який має подаватися державному реєстратору, враховуючи норми глав 24, 54, 55 ЦК України, може бути договір купівлі-продажу, міни, дарування [160].

Отже, укладання іноземними інвесторами зазначених договорів має здійснюватися на основі загальних положень законодавства стосовно їх змісту і форми, з одночасною конкретизацією у текстах цих договорів особливих умов, обумовлених специфікою об'єкта, що придбається. Зокрема, О.Р. Кібенко наголошує на доцільності звернення уваги при укладанні цих договорів на такі аспекти як: 1) наявність у підприємства статутного фонду; 2) наявність у підприємства боргів на момент придбання прав (оскільки підприємство може мати велику кредиторську заборгованість й незначні активи), у зв'язку з чим рекомендується передбачити у договорі обов'язок відчужувача надати повну інформацію про фінансовий стан підприємств та встановити його відповідальність у випадку приховування інформації; 3) наявність у статуті підприємства положень про повну відповідальність засновника за зобов'язаннями підприємства (за наявності у статуті таких норм рекомендується одночасно внести до статуту відповідні зміни) [149].

Набуття новоутвореним або діючим підприємством правового статусу підприємства з іноземними інвестиціями за наявності для цього охарактеризованих підстав потребує юридичної фіксації, у зв'язку з чим постає питання щодо визначення моменту такого набуття. При опрацюванні цього питання вбачається, що встановлена нині вимога про набуття статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс (ч. 1 ст. 116 ГК України, ч. 2 ст. 1 Закону про іноземне інвестування) є такою, що не узгоджується з пропонованою концепцією щодо розуміння поняття «підприємство з іноземними інвестиціями» та підстав набуття досліджуваного статусу. Більш того, ця вимога не узгоджується і з

деякими чинними положеннями законодавства, зокрема із ч. 1 ст. 117 ГК України, в якій дається вказівка на набуття діючим підприємством статусу іноземного підприємства внаслідок придбання єдиного майнового комплексу відповідного підприємства у власність іноземців або іноземних юридичних осіб. Адже здійснення господарської операції з придбання єдиного майнового комплексу підприємства не завжди супроводжується зарахуванням іноземної інвестиції на його баланс.

Поряд із цим аналіз законодавства країн-учасниць СНД вказує на наявність у ньому дещо інших варіантів вирішення питання щодо моменту набуття статусу підприємства з іноземними інвестиціями. Перший варіант полягає у визнанні того, що комерційна організація одержує статус комерційної організації з іноземними інвестиціями з дня вступу до її складу учасників іноземного інвестора (ч. 6 ст. 4 Федерального Закону «Про іноземні інвестиції в Російській Федерації»). Другий варіант передбачає, що юридичні особи набували статус комерційної організації з іноземними інвестиціями з дати державної реєстрації комерційної організації з іноземними інвестиціями (ч. 2 ст. 77 Інвестиційного кодексу Республіки Білорусь).

Другий із зазначених варіантів видається більш прийнятним, і таким, що може бути взятий за основу при доопрацюванні відповідних положень вітчизняного законодавства. Адже питання, пов'язане із визначенням дня вступу іноземного інвестора до складу засновників (учасників) нині немає однозначного законодавчого вирішення і належить до категорії дискусійних, тоді як питання державної реєстрації юридичних осіб одержало детальну законодавчу регламентацію. При цьому саме державна реєстрація є тією офіційною процедурою, проходження якої має наслідком засвідчення уповноваженим державою органом факту створення нового підприємства як юридичної особи, а також інших юридично значущих фактів, що мають значення для держави та інших заінтересованих суб'єктів, що беруть участь у відносинах з певними підприємствами (ст. 4 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб).

Виходячи з вищенаведеного, пропонується визначити, що моментом набуття новоутвореним підприємством статусу підприємства з іноземними інвестиціями є момент державної реєстрації іноземного (спільного) підприємства як юридичної особи, а моментом набуття цього статусу діючим підприємством, щодо якого іноземний інвестор набув права засновника (учасника) – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів цього підприємства. При цьому враховується, що необхідність державної реєстрації змін до установчих документів діючих підприємств, які вносяться у зв'язку із зміною складу засновників (учасників) та збільшенням статутного (складеного) капіталу, нині передбачено ст. 29 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб, положення якої поширюються й на випадки входження до складу засновників (учасників) підприємства іноземних інвесторів.

Ще одним значущим питанням, що стосується набуття правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, є питання обмежень, закріплених законодавством щодо набуття такого статусу. Аналіз цього питання вказує, що залежно від змісту таких обмежень, їх можна умовно поділити на дві групи: 1) обмеження на заснування та участь в окремих підприємствах іноземних осіб, зареєстрованих в офшорних зонах, перелік яких затверджено Кабінетом Міністрів України, країнах, включених FATF до списку країн, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та деяких інших країнах; 2) встановлення максимально допустимої частки участі іноземних інвесторів у статутних капіталах окремих підприємств, діяльність яких зачіпає публічні інтереси.

Першу групу зазначених обмежень закріплено, зокрема, законодавством про приватизацію державного майна, а саме, визначено, що не можуть бути покупцями об'єктів приватизації: 1) особи, зареєстровані в офшорній зоні (перелік таких зон визначає Кабінет Міністрів України) чи країнах, включених FATF до списку країн, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом; 2) особи, які прямо чи опосередковано

контролюються особами, що вказані в п. 1 (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про приватизацію державного майна»). Крім того, до цієї групи належать обмеження, встановлені законодавством про телебачення і радіомовлення: в Україні забороняється засновувати та брати участь в телерадіоорганізаціях або провайдерах програмної послуги: 1) юридичним особам та фізичним особам-підприємцям, зареєстрованим в офшорних зонах, перелік яких затверджений Кабінетом Міністрів України, а також особам без громадянства; 2) фізичним і юридичним особам, які є резидентами країни, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, а також юридичним особам, учасниками (акціонерами) яких є такі юридичні або фізичні особи, на усіх рівнях ланцюга володіння корпоративними правами телерадіоорганізації і кінцевим вигодоодержувачам (ч. 2, 3 ст. 12 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»).

Друга група обмежень передбачає встановлення максимально допустимої частки участі іноземних інвесторів у статутних капіталах окремих підприємств, діяльність яких зачіпає публічні інтереси (ч. 5 ст. 116 ГК України). Так, заборонено створення інформаційних агентств, у статутному капіталі яких сукупна частка, що належить іноземцям та/або іноземним юридичним особам, становить більш як 35 відсотків (ст. 9 Закону України «Про інформаційні агентства»). До недавнього часу діяла й заборона на створення організацій з розповсюдження видавничої продукції, у статутному капіталі яких іноземна інвестиція становить понад 30 відсотків (ст. 25 Закону України «Про видавничу справу») [161].

Разом з тим розглянутий обсяг наявних обмежень щодо набуття статусу підприємств з іноземними інвестиціями навряд чи вирішує проблему, наявність якої визнано на рівні Закону України «Про основи національної безпеки України»: на сучасному етапі однією з основних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві, є небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки (ст. 7) [162]. При цьому, не дивлячись на визнання такої загрози,

залишаються нереалізованими вимоги ч. 2 ст. 117 ГК України, які забороняють створення іноземних підприємств у визначених законом галузях, що мають стратегічне значення для безпеки держави. Закону, який би визначав перелік галузей, що мають стратегічне значення для безпеки держави, до цього часу не прийнято, а постанови Кабінету Міністрів України про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, спрямовані на вирішення дещо іншого кола питань [163].

З урахуванням цього, доречно відзначити, що у зарубіжних країнах забезпеченню захисту національних інтересів при встановленні правил залучення в економіку іноземних інвестицій приділяється значно більше уваги. В рамках такого захисту визначаються галузі з обмеженням інвестування, а також галузі, до яких іноземний капітал не допускається взагалі. Зокрема, заборони та обмеження іноземного інвестування поширюються на: 1) ключові галузі, які пов'язані з національною безпекою, збереженням політичного, економічного та культурного суверенітету (як-то військова та деякі галузі добувної промисловості, залізничний і авіаційний транспорт, річкове та морське судноплавство, рибальство, сільське і лісове господарство, засоби масової інформації та ін.); 2) галузі з державною або змішаною приватно-державною монополією (пошта, телекомунікації, виробництво і постачання електроенергії, газо- і водопостачання, виробництво і продаж алкогольних напоїв та тютюнових виробів); 3) галузі передової технології, де капітал лише формується і на певному етапі іноземна конкуренція може бути небажаною [164].

Переліки конкретних галузей, щодо яких встановлюються заборони та обмеження іноземного інвестування, в тому числі у формі створення підприємств з іноземними інвестиціями, визначаються зарубіжними країнами виходячи з особливостей національної економіки і періодично підлягають перегляду. Зокрема, в Угорщині обмежується входження іноземних інвесторів у: а) компанії, які входять до переліку стратегічних підприємств; б) деякі галузі промисловості, пов'язані з національною обороною; в) угорські авіалінії (більш

50 % повинен складати національний капітал). В Республіці Польща галузеві закони встановлюють обмеження на частку іноземних інвесторів в таких секторах економіки: на повітряному транспорті – не більш 49 %, на телебаченні і радіомовленні – 33 %. В галузі міжнародних комунікацій та в ігровому бізнесі іноземні капіталовкладення заборонено [165, с. 17]. У Франції іноземним фізичним та юридичним особам заборонено набувати більш ніж 20 % статутного капіталу видавничих підприємств, які публікують продукцію французькою мовою, а також компаній, які здійснюють теле- і радіотрансляцію французькою мовою [166, с. 65]. Також контролюються та обмежуються інвестиції у виробництво і торгівлю зброєю, військовим спорядженням і вибуховими речовинами, у галузь зв'язку, транспорт, енергетику і видобуток корисних копалин, у сферу охорони здоров'я і соціального забезпечення, фармацевтичну промисловість і ряд інших галузей [167, с. 363]. У Китайській Народній Республіці до напрямів діяльності, в яких обмежуються іноземні інвестиції віднесено: участь у створенні освітніх установ середньої освіти, виробництво лакофарбових матеріалів з використанням шкідливих матеріалів; будівництво та експлуатація комунальних мереж теплопостачання, газопостачання, водопостачання; будівництво та управління великими оптовими ринками для сільськогосподарської продукції (участь іноземного капіталу в таких підприємствах можлива тільки у формі спільних пайових підприємств). Іноземні інвестиції забороняються у будівництво та експлуатацію вілл (особняків), послуги експрес-доставки кореспонденції в межах КНР, виробництво батарейок, які містять ртуть [168]. Крім того, існує перелік підприємств, для яких поглинання іноземними компаніями заборонено з метою захисту відомих китайських торговельних марок та національної економічної безпеки [169, с. 75-76]. Законодавством США встановлено обмеження, пов'язані з набуттям активів іноземними особами в таких галузях як комерційна авіація, телекомунікації, топливно-енергетичний комплекс, комерційне рибальство, морське судноплавство і ін. Найбільші обмежені встановлено в двох сферах – морське судноплавство та ядерна енергетика.

Обмеження на здійснення прямих іноземних інвестицій стосуються граничної величини частки іноземних інвесторів у статутному капіталі (наприклад, 25 % в сфері радіо і комунікацій, 49 % в сфері авіаперевезень) або заборони на здійснення конкретного виду діяльності (іноземні особи не мають право здійснювати перевезення авіаційним транспортом на внутрішніх авіалініях; страхові організації, за виключенням трьох штатів, не можуть належати іноземним особам) [170, с. 18].

Детальну регламентацію порушене питання одержало і в Російській Федерації, де прийнято спеціальний Федеральний закон «Про порядок здійснення іноземних інвестицій у господарські товариства, які мають стратегічне значення для забезпечення оборони країни і безпеки держави». Окрема стаття цього Закону закріплює перелік видів діяльності, які мають стратегічне значення, як-то: виконання робіт з активного впливу на гідрометереологічні та геофізичні процеси і явища; розміщення, будівництво, експлуатація і виведення з експлуатації ядерних установок, радіаційних джерел і пунктів зберігання ядерних матеріалів; поводження з ядерними матеріалами та радіоактивними речовинами і ін. (всього 45 пунктів). При цьому за загальним правилом здійснення угод, інших дій, які тягнуть за собою встановлення контролю іноземного інвестора на господарськими товариствами, що здійснюють відповідні види господарської діяльності, допускається за наявності рішення про попереднє погодження таких угод (дій) федеральним органом виконавчої влади, уповноваженим на виконання функцій по контролю за здійсненням іноземних інвестицій в Російській Федерації (ст. 4 Закону) [171].

З урахуванням вищевикладеного, є підстави підтримати позицію Д.Е. Федорчука, який запропонував визначити у спеціальному законі сфери (галузі) економіки, які є для держави стратегічними, і встановити максимальну межу прямої і опосередкованої (з урахуванням відносин контролю) присутності в них іноземного капіталу [166, с. 68; 172, с. 41]. У разі застосування такого підходу відповідні обмеження мають стосуватись як іноземних підприємств, так і спільних підприємств з вирішальною участю іноземних інвесторів (як це

передбачено ч. 5 ст. 116 та ч. 2 ст. 117 ГК України). При цьому одним із орієнтирів для підготовки пропонованого спеціального закону можуть стати положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, якою передбачено сфери економічної діяльності, щодо яких не поширюється ухвалені і підтримані Сторонами заходи, які впливають на заснування підприємницької діяльності, а саме: видобуток, виробництво та переробка ядерних матеріалів; виробництво або торгівля зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами; аудіовізуальні послуги; національний морський каботаж; регулярні або нерегулярні внутрішні і міжнародні повітряні перевезення та перевезення, що безпосередньо пов'язані з реалізацією комерційних прав на перевезення, за винятком: ремонту та сервісного обслуговування літака, під час яких літак не здійснює перевезення; продажу та маркетингу послуг із повітряних перевезень; комп'ютерної системи бронювання; послуг з наземного обслуговування; послуг з експлуатації аеропортів (ст. 87).

Наступним питанням, що охоплюється предметом здійснюваного дослідження, є питання припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями. Переходячи до розгляду цього питання, необхідно зазначити, що на теперішній час будь-якої вказівки на підставі припинення такого статусу законодавство не містить. Між тим логічно виходити з того, що цей статус припиняється внаслідок припинення існування підприємства як юридичної особи, а також внаслідок припинення існування інших обставин, які раніше обумовили набуття підприємством відповідного статусу. Тобто, підстави набуття і припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями перебувають між собою у взаємозв'язку.

Керуючись зазначеним, можна зробити висновок, що підставами припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями доцільно вважати: 1) припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи; 2) відчуження іноземним інвестором (іноземними

інвесторами) акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства резиденту України; 3) відчуження іноземним інвестором прав засновника діючого унітарного підприємства резиденту України; 4) припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями в інший спосіб.

Припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи відбувається у спосіб та відповідно до порядку, що є загальними для усіх господарських організацій (юридичних осіб). А саме, таке підприємство припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам у результаті злиття, приєднання, поділу, перетворення (реорганізації) або в результаті ліквідації за рішенням, прийнятим засновниками (учасниками) підприємства або уповноваженим ними органом, за судовим рішенням або за рішенням державних органів, прийнятим у випадках, передбачених законом (ст. 59 ГК України, ст. ст. 104-112 ЦК України, ст. 33 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб).

Виходячи з цього формами припинення спільного (іноземного) підприємства є реорганізація та ліквідація, а підстави припинення можуть бути добровільними і примусовими. Головна відмінність двох названих форм припинення підприємства полягає в юридичних наслідках факту припинення їх існування – у наявності чи відсутності правонаступництва.

В науковій літературі питання припинення суб'єктів господарювання та підприємств зокрема, досліджувались в роботах В.К. Мамутова [173], О.М. Вінник [37], В.С. Щербини [82], В.В. Хахуліна [51], О.В. Титової [174], П.О. Повар [175], Л.М. Дорошенко [176], С.В. Дяченко [177] та інших.

З урахуванням того, що у законодавстві та у науковій літературі поряд із поняттям «припинення суб'єкта господарювання» вживається й поняття «припинення діяльності суб'єкта господарювання» В.В. Хахулін обумовлює, що говорячи про юридичну особу не можна ігнорувати той факт, що її діяльність здійснюється і через участь її майна у виробничому процесі. Тому, на думку науковця, припинення організації тягне за собою абсолютне

припинення діяльності лише при її ліквідації. В той же час при реорганізації припиняє існування сама організація, але продовжує приймати участь в господарській діяльності майно, що перейшло до правонаступника, що дає підстави говорити про відносне припинення діяльності підприємства [51, с. 404]. Разом з тим більш переконливою є позиція В.С. Щербини, який вважає, що припинення суб'єкта підприємницької діяльності завжди тягне за собою припинення підприємницької діяльності [178, с.141]. Зазначене стосується й припинення підприємств з іноземними інвестиціями, адже навіть за умови продовження використання майна реорганізованого підприємства його правонаступником останній виступає як самостійний учасник господарських відносин, що проводить діяльність від власного імені.

В рамках характеристики таких підстав припинення статусу підприємств з іноземними інвестиціями як відчуження іноземним інвестором (іноземними інвесторами) акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) корпоративного підприємства або прав засновника унітарного підприємства резиденту України доречно зазначити, що не дивлячись на відсутність у законодавстві прямої вказівки на припинення вказаного статусу з цих підстав, відповідна правова позиція стосовно цього питання сформована у судовій практиці.

Так, в ході розгляду справи за позовом ТОВ «Латест» до Луганської митниці судами було встановлено, що у 2004 році ВАТ «Волжський автомобільний завод ім. Логінова» (Російська Федерація) ввезло на територію України обладнання як внесок у статутний фонд зазначеного ТОВ. У 2006 році іноземним інвестором відчужена належна йому частка у статутному фонді ТОВ «Латест» (в розмірі 12,8 % статутного фонду) на користь громадянина України. З урахування цього, Вищий адміністративний суд України зазначив, що у даному випадку змінився учасник товариств, який є резидентом України, внаслідок чого ТОВ «Латест» втрачено статус підприємства з іноземними інвестиціями [179]. Така ж правова позиція застосовується судами й при розгляді інших подібних справ [21; 23;180].

Відчуження іноземними інвесторами належних їм акцій (частки у

статутному (складеному) капіталі) корпоративних підприємств або прав засновника унітарних підприємств здійснюється на основі загальних положень законодавства, які визначають умови і порядок здійснення відповідних майнових операцій (ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. ст. 53, 69, 79 Закону України «Про господарські товариства», гл. 54 ЦК України), та з урахуванням спеціальних правил, встановлених банківським законодавством щодо перерахування грошових коштів нерезидентам України. Так, згідно з роз'ясненням, викладеним у листі Національного банку України від 15 грудня 2005 р. № 13-124/6648 із посиланням на ст. 2 Закону про іноземне інвестування констатовано, що відчуження нерезидентом-інвестором належних йому корпоративних прав або акцій українських емітентів є поверненням інвестору його іноземної інвестиції (п. 3) [181]. І хоч в подальшому Національний банк України поінформував, що вказаний лист втратив актуальність (згідно з листом від 21 травня 2012 р. № 29-213/5074-5078) [182], відповідний пункт цього роз'яснення на практиці продовжує застосовуватись. Відтак, у зв'язку із розглядом вищевказаних господарських операцій як таких, що є поверненням інвестору його іноземної інвестиції, на них поширюється дія п. 3 Положення про порядок іноземного інвестування в Україну (затверджене постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280), яким визначено, що повернення іноземної інвестиції здійснюється: резидентом з поточного рахунку в іноземній валюті на інвестиційний рахунок іноземного інвестора або на рахунок іноземного інвестора в закордонному банку; резидентом з поточного рахунку в національній валюті на інвестиційний рахунок в національній валюті іноземного інвестора. При цьому резидент з поточного рахунку має право перерахувати іноземну валюту за об'єкт інвестування на рахунок іноземного інвестора в закордонному банку без індивідуальної ліцензії Національного банку України на вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей.

Окрім відчуження іноземним інвестором належних йому акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) корпоративного підприємства або прав

засновника унітарного підприємства, належні інвестору корпоративні права (права засновника) можуть припинитись і в інший спосіб. Так, можна погодитись з думкою Ю.С. Алексєєвої, яка вказує, що припинення прав засновника підприємства є більш широкою категорією, аніж відчуження цих прав, і охоплює: добровільне відчуження (продаж, дарування, міна), примусове відчуження (звернення стягнення на закладені права засновника, примусова ліквідації підприємства) і припинення прав у результаті події (смерті засновника, оголошення його померлим) [81]. В доповнення до цього, необхідно відзначити, що підставою припинення корпоративних прав іноземного інвестора-учасника товариства з обмеженою відповідальністю може бути також виключення його з товариства на підставах, передбачених ст. 64 Закону України «Про господарські товариства».

У ракурсі розгляду питання щодо припинення статусу підприємства з іноземними інвестиціями доцільно також звернути увагу на те, що іноді суб'єкти правозастосовної практики пов'язують наявність у підприємства такого статусу із фактом державної реєстрації іноземних інвестицій, внесених до статутного капіталу підприємства. Так, в ході розгляду спору за позовом ТОВ фірма «Дністр» до Миколаївської обласної державної адміністрації про скасування державної реєстрації внесення іноземної інвестиції суд установив, що протоколом загальних зборів цього ТОВ від 18 грудня 2004 р. № 14 ЗАТ «Молдавська ГРЕС» (Придністровська Молдавська республіка) виключено із складу учасників ТОВ за систематичне невиконання рішень загальних зборів товариства та перешкоджання своїми діями досягненню цілей товариства. При цьому на момент вирішення спору (червень 2008 р.) Миколаївською обласною державною адміністрацією та ЗАТ «Молдавська ГРЕС» не прийнято мір по скасуванню державної реєстрації іноземної інвестиції, внесеної до статутного фонду ТОВ. Задовольняючи позов ТОВ, суд констатував, що наявність державної реєстрації іноземної інвестиції надає позивачу статус підприємства з іноземними інвестиціями, що порушує режим функціонування товариства, і є неприпустимим [183].

Між тим законодавчого підтвердження така позиція не має, натомість вбачається, що визнання наявності статусу підприємства з іноземними інвестиціями у підприємства, щодо якого припинено корпоративні права іноземного інвестора, є невиправданим. Зважаючи на це, для упорядкування практики вирішення питань стосовно наявності у певних підприємств статусу підприємств з іноземними інвестиціями перелік розглянутих підстав набуття і припинення такого статусу доцільно конкретизувати на законодавчому рівні.

В той же час необхідним є і визначення моменту припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями за наявності для цього вищевказаних підстав. З урахуванням цього, пропонується визначити, що моментом припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями є момент державної реєстрації припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи, а у випадках припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів цього підприємства. Закріплення такого правила забезпечуватиме єдність підходів у законодавчому визначенні моментів набуття і припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями новоутворюваними і діючими підприємствами.

Реалізація вищевикладених пропозицій потребуватиме внесення відповідних змін і доповнень до Закону про іноземне інвестування (з одночасним викладенням у новій редакції ст. 116 ГК України). Це сприятиме досягненню належного ступеня визначеності у питаннях набуття і припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, що має велике значення як для цих підприємств і їх засновників (учасників), так і для інших осіб та державних органів, які беруть участь у відносинах з такими підприємствами.

2.2. Майнова основа діяльності підприємств з іноземними інвестиціями

Необхідною умовою здійснення підприємствами з іноземними

інвестиціями виробничої, торговельної або іншої господарської діяльності є наявність у цих підприємств потрібного для цього майна. Саме майнова відокремленість забезпечує таким підприємствам можливість створювати нові матеріальні блага з подальшою їх реалізацією та одержанням прибутку.

У науці господарського права при опрацюванні питань щодо майнової основи діяльності суб'єктів господарювання традиційно вживається поняття «правовий режим майна», при цьому сформульовані різними авторами визначення цього поняття містять певні відмінності. Так, З.М. Заменгоф досліджуючи правовий режим майна господарських органів зазначає, що не можна визнати вдалим визначення правового режиму майна як сукупності прав (або прав та обов'язків), які здійснюються у стосовно тих чи інших видів майна організаціями, за якими воно закріплене, оскільки в ньому не враховується створення фондів матеріальних ресурсів і грошових коштів на різних рівнях господарювання, а також користування і розпорядження такими фондами в процесі здійснення господарської діяльності і керівництва нею [184]. О.П. Подцерковний визначає правовий режим майна суб'єкта господарювання через систему правовідносин між суб'єктом господарювання та іншими учасниками господарських відносин, об'єктом яких є цілісний майновий комплекс суб'єкта господарювання або його складова частина, а предметом – права та обов'язки учасників господарювання, пов'язані з речовою правомочністю на цілісний майновий комплекс у господарській діяльності [185, с. 152]. Узагальнення існуючих підходів стосовно розуміння цього поняття вказує на те, що аналіз змісту правового режиму майна суб'єктів господарювання дається, як правило, через такі аспекти як: склад (структура) майна, порядок його придбання (формування), порядок здійснення правомочностей володіння, користування і розпорядження майном, звернення на нього стягнення кредиторів, правова охорона майна і ін. [186, с. 46; с. 137; с. 141]. З урахуванням зазначеного, для виконання завдань, поставлених у цій роботі, доцільно дослідити ті аспекти правового режиму майна підприємств з іноземними інвестиціями, які характеризують особливості правового статусу

таких підприємств у порівнянні з іншими господарськими організаціями.

Основним серед цих аспектів є особливий порядок формування майна тих підприємств з іноземними інвестиціями, що набувають таке майно від іноземних інвесторів (у випадках, коли останні вносять іноземні інвестиції до статутного (складеного) капіталу новоутворених або діючих підприємств).

Як відзначалось вище, іноземні інвестори мають право здійснювати інвестиції на території України у вигляді іноземної валюти, що визнається конвертованою Національним банком України, будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав, інших цінностей (майна), які відповідно до закону визнаються іноземними інвестиціями (ст. 391 ГК України).

Внесення до статутного капіталу спільного чи іноземного підприємства іноземних інвестицій у грошовій формі має здійснюватися із додержанням вимог, визначених Положенням про порядок іноземного інвестування в Україну, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280. Згідно з цими вимогами іноземні інвестиції в грошовій формі дозволяється здійснювати в гривнях та іноземній валюті виключно 1 групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів. Іноземному інвестору надано право здійснювати інвестування в грошовій формі у різний спосіб, зокрема:

відкрити інвестиційний рахунок та перераховувати на нього іноземну валюту із-за кордону;

перераховувати безпосередньо на поточний рахунок резидента іноземну валюту із-за кордону;

здійснювати продаж іноземної валюти з інвестиційного рахунку та зараховувати на інвестиційний рахунок кошти в гривнях, отримані від продажу іноземної валюти, для подальшого здійснення іноземної інвестиції;

перераховувати з власного інвестиційного рахунку кошти в гривнях та іноземній валюті на поточний рахунок резидента або інвестиційний рахунок іншого іноземного інвестора;

перераховувати кошти в іноземній валюті 1 групи Класифікатора та гривні з власного поточного рахунку фізичної особи-нерезидента в уповноваженому банку на її інвестиційний рахунок (п. 2.1. Положення про порядок іноземного інвестування в Україну).

При цьому інвестиційним рахунком є поточний рахунок в іноземній валюті 1 групи Класифікатора та/або в гривнях, відкритий нерезидентом-інвестором (юридичною або фізичною особою) в уповноваженому банку України відповідно до вимог глави 16 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492, для здійснення інвестиційної діяльності в Україні, а також для повернення іноземної інвестиції та прибутків, доходів, інших коштів, одержаних іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні (п. 1.1. Положення про порядок іноземного інвестування в Україну).

Особливості формування статутного (складеного) капіталу підприємств з іноземними інвестиціями за рахунок негрошових внесків засновників проявляються у тому, що цей процес, як правило, супроводжується переміщенням відповідного майна через державний кордон України. При цьому товари, що ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями (крім товарів для реалізації або використання з метою, безпосередньо не пов'язаною з провадженням підприємницької діяльності), звільняються від сплати ввізного мита (ст. 287 Митного кодексу України, ст. 18 Закону про іноземне інвестування).

Безмитне ввезення на територію України майна як внеску іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями здійснюється шляхом оформлення векселів, порядок видачі, обліку і погашення яких встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1996 р. № 937 (далі – «Порядок видачі, обліку і погашення векселів»). При цьому безмитне ввезення такого майна може бути здійснено лише після державної

реєстрації підприємства з іноземними інвестиціями як юридичної особи, оскільки Порядком передбачено, що у відповідних відносинах векселедавцем виступає саме підприємство з іноземними інвестиціями, до статутного капіталу якого зараховується майно як внесок іноземного інвестора (п. 1).

Згідно з цим Порядком оформлення простого векселя здійснюється векселедавцем (підприємством) виключно на вексельному бланку, в якому повинні міститись усі обов'язкові реквізити, передбачені законодавством. Вексель виписується векселедавцем в іноземній валюті, визнаній Національним банком конвертованою, на суму ввізного мита з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів з дня оформлення ввізної вантажної митної декларації. У ввізній вантажній митній декларації зазначається, що майно ввозиться з метою внесення до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями. Місцем складання векселя, як правило, є місцезнаходження уповноваженого банку України, в якому відкрито розрахунковий (поточний) рахунок векселедавця. З оформленого векселя векселедержатель (митний орган) виготовляє дві копії, одну – для державної податкової інспекції (далі – податкового органу), іншу – для власного обліку.

У день митного оформлення майна векселедавець подає вексель та його копії векселедержателю для обліку. На звороті векселя та його копій векселедержатель ставить напис «Взято на облік» із зазначенням дати взяття на облік і облікового номера, які скріплюються його підписом і печаткою. У разі видачі векселя під час ввезення в Україну майна до статутного капіталу підприємства з іноземною інвестицією до облікового номера через дефіс додається літера «Ф».

З метою погашення векселя векселедавець звертається у письмовій формі до податкового органу з проханням зробити відповідну відмітку на його копії векселя. До заяви додаються: копія векселя; копія ввізної вантажної митної декларації на майно; документи про зарахування майна на баланс підприємства з іноземними інвестиціями; документи про державну реєстрацію іноземної інвестиції (п. 7 «Порядку видачі, обліку і погашення векселів»).

Вищевказане свідчить про те, що перед тим як звертатися до податкового органу для отримання відмітки на копії векселя, іноземний інвестор або уповноважена ним особа повинна забезпечити державну реєстрацію іноземної інвестиції у встановленому порядку.

Податковий орган розглядає подані документи та в разі потреби перевіряє на місці фактичну наявність майна у векселедавця. За результатами розгляду податковий орган робить напис на звороті копії векселя «Зараховано на баланс» із зазначенням дати виконання такого напису, який скріплюється підписом керівника (заступника керівника) та печаткою податкового органу, або надає обґрунтовану відмову в письмовому вигляді.

Зазначена копія векселя подається векселедавцем митному органу (векселедержателю), який здійснює погашення векселя шляхом поставлення на його лицьовому боці напису «Погашено» і дати, які скріплюються підписом начальника (заступника начальника) та печаткою митного органу. Якщо вексель не погашено протягом 30 календарних днів з дня оформлення ввізної митної декларації, векселедавець зобов'язаний внести плату за векселем протягом п'яти календарних днів. Плата за векселем провадиться у валюті України за її офіційним курсом, визначеним Національним банком, що діє на день внесення плати за векселем (п. 8-12 «Порядку видачі, обліку і погашення векселів»).

Певний період часу поряд із пільгами із сплати ввізного мита законодавство України передбачало й пільги зі сплати податку на додану вартість при внесенні до статутного капіталу підприємств основних фондів [187]. Однак Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25 березня 2005 р. ці пільги було скасовано [188]. Нині ПК України також не передбачає пільг щодо сплати податку на додану вартість при ввезенні товарів як внеску іноземного інвестора до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями. Натомість на іноземні підприємства та їх засновників поширюються загальні правила, які передбачають, що

платником податку є будь-яка особа, що ввозить товари на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню, та на яку покладається відповідальність за сплату податків у разі переміщення товарів через митний кордон України відповідно до Митного кодексу України (п. 180.1). Об'єктом обкладення податком на додану вартість є, зокрема, операції із ввезення товарів (супутніх послуг) у митному режимі імпорту чи реімпорту (п. 185.1). У митних режимах імпорту та реімпорту податок на додану вартість сплачується у повному обсязі (крім товарів, що звільняються від оподаткування при ввезенні на митну територію України відповідно до ст. 197 цього Кодексу) (206.2.1 ПК України).

Базою оподаткування для товарів, що ввозяться на митну територію України, є договірна (контрактна) вартість, але не нижче митної вартості цих товарів, визначеної відповідно до розділу III Митного кодексу України, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів. При визначенні бази оподаткування для товарів, що ввозяться на митну територію України, перерахунок іноземної валюти у валюту України здійснюється за курсом валюти, визначеним відповідно до ст. 39-1 ПК України (ст. 190.1 ПК України).

Початковою редакцією ПК України передбачалось, що для визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств не враховуються суми коштів або вартість майна, що надходять платнику податку у вигляді прямих інвестицій або реінвестицій у корпоративні права, емітовані таким платником податку. Однак у 2014 році ці правила було вилучено, у зв'язку з чим внесення іноземних інвестицій до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями пов'язано із необхідністю сплати податку на прибуток на загальних підставах.

Скасування вищевказаних пільг із сплати податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств можна пояснити намаганням держави уникнути бюджетних втрат від зменшення податкових надходжень. Разом з тим це не виключає доцільності пошуку і впровадження інших механізмів

стимулювання створення та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями на основі збалансування інтересів держави та цих підприємств, що враховуватиметься у подальшому дослідженні.

Особливою процедурою, яка супроводжує формування майна підприємств з іноземними інвестиціями, є державна реєстрація іноземних інвестицій, внесених до статутного капіталу таких підприємств. Ця реєстраційна процедура справляє значний вплив на формування правового режиму іноземних інвестицій. Не дивлячись на наявність мінімальних пільг для іноземних інвесторів, державна реєстрація інвестицій не втратила юридичного значення та залишається важливим критерієм оцінки правомірності діяльності іноземних інвесторів. Процедура державної реєстрації інвестицій в широкому розумінні включає порядок всіх дій органів державної влади, пов'язаних з підтвердженням фактичних обставин, які мають значення для реєстрації іноземних інвестицій та надання пільг, передбачених законодавством про іноземне інвестування [189, с. 26-27].

За чинними правилами державної реєстрації підлягають іноземні інвестиції, які відповідають умовам, викладеним п. 2 ст. 1 Закону про іноземне інвестування, та здійснюються за видами і формами, передбаченими ст. ст. 2 і 3 цього Закону. При цьому під державною реєстрацією іноземної інвестиції розуміється фіксування факту внесення іноземної інвестиції шляхом присвоєння органом державної реєстрації Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій інформаційному повідомленню реєстраційного номера з відповідним записом у журналі обліку державної реєстрації внесених іноземних інвестицій (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону про іноземне інвестування). Незареєстровані іноземні інвестиції не дають права на одержання пільг та гарантій, передбачених цим Законом (ч. 2 ст. 13).

Аналіз наукової літератури вказує на відсутність однастайності серед науковців в оцінці необхідності державної реєстрації іноземних інвестицій. Так, наприклад, В.В. Поєдинок зазначає, що практична цінність процедури

державної реєстрації іноземних інвестицій в існуючому вигляді уявляється сумнівною. Будучи доволі обтяжливою для іноземного інвестора, зазначена процедура не слугує забезпеченню його приватних інтересів, а також публічних інтересів. У зв'язку з цим дослідниця пропонує забезпечити досягнення балансу публічних інтересів та приватних інтересів іноземних інвесторів у питанні допуску іноземних інвестицій шляхом запровадження двох різних процедур:

за загальним правилом – повідомлення про фактичне здійснення інвестиції, що має обслуговувати суто цілі статистичного обліку (при цьому пояснено, що обов'язок іноземного інвестора здійснити зазначене повідомлення у визначений строк після фактичного здійснення інвестиції може бути забезпечений відповідальністю у вигляді господарсько-адміністративного штрафу в разі його невиконання, однак невиконання цього обов'язку не повинно впливати на правовий режим інвестицій);

отримання попереднього дозволу на здійснення інвестиції в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави [15, с. 144-145].

Разом з тим вбачається, що запровадження двох запропонованих процедур замість існуючої процедури державної реєстрації іноземних інвестицій не забезпечуватиме вирішення тих завдань, що ставляться при здійсненні такої реєстрації, зокрема, підтвердження фактичного внесення такої інвестиції як підстави для одержання іноземними інвесторами передбачених законодавством пільг та гарантій. Процедура державної реєстрації іноземних інвестицій не є повідомною, оскільки передбачає розгляд компетентним органом поданих іноземним інвестором документів та прийняття рішення про здійснення реєстрації або відмову у здійсненні реєстрації. Водночас, не є вона і процедурою допуску іноземних інвестицій, оскільки здійснюється по факту їх внесення. При цьому така процедура не є обов'язковою – її проходять іноземні інвестори, які бажають отримати певні гарантії та пільги, передбачені законодавством (незалежно від галузі господарювання, щодо якої здійснено інвестування). У зв'язку з цим можна підтримати точку зору науковців, що

пропонують передбачити обов'язковість процедури державної реєстрації іноземних інвестицій в особливих сферах виробництва, зокрема, при здійсненні ліцензійних видів діяльності, добуванні корисних копалин, розробці надр тощо [189, с. 30].

Потрібно відзначити, що раніше деякий час існували правила, які передбачали обов'язковість державної реєстрації іноземних інвестицій. Відповідні положення було внесено до Закону про іноземне інвестування в результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» від 23 червня 2009 р. [190]. При цьому обумовлювалось, що державна реєстрація іноземних інвестицій у вигляді валютних цінностей має здійснюватися у порядку, встановленому Національним банком України. Однак такий порядок так і не був затверджений, і вже у 2010 році вищевказані норми із Закону про іноземне інвестування було вилучено [191].

З метою конкретизації процедури державної реєстрації іноземних інвестицій Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання, відповідно до якого для державної реєстрації іноземних інвестицій іноземний інвестор або уповноважена ним в установленому порядку особа (далі – заявник) має подати органу державної реєстрації такі документи: 1) інформаційне повідомлення у трьох примірниках з відміткою територіального органу Міністерства доходів і зборів (зараз – Державної фіскальної служби України) за місцем здійснення інвестицій про їх фактичне здійснення; 2) документи, що підтверджують форму здійснення іноземних інвестицій (установчі документи підприємства та всі зміни (доповнення), якщо такі є (нотаріально завірені копії); 3) документи, які підтверджують вартість іноземних інвестицій, що визначається відповідно до ст. 2 Закону про іноземне інвестування (у вигляді іноземної валюти або валюти України при реінвестиціях – довідку з банку (оригінал); у вигляді майнового внеску – митну декларацію (оригінал і копію), транспортну накладну).

Поряд із цим на практиці органи державної реєстрації іноземних

інвестицій у різних регіонах додатково витребують також інші документи, зокрема: заяву на ім'я посадової особи органу державної реєстрації іноземних інвестицій з проханням здійснити державну реєстрацію іноземної інвестиції; належним чином легалізоване доручення (оригінал або нотаріально завірена копія) на особу, уповноважену іноземним інвестором в установленому порядку забезпечити здійснення державної реєстрації іноземних інвестицій; свідоцтво про державну реєстрацію підприємства (копія виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців); довідку органів статистики про присвоєння ідентифікаційного коду підприємству (копія свідоцтва органів держстатистики про присвоєння кодів); протокол про призначення керівника підприємства та ін. [192].

З урахуванням існуючих вимог до переліку документів, що подаються для державної реєстрації іноземних інвестицій, в літературі небезпідставно зазначається, що такий перелік навряд чи дає змогу оцінити навіть формальну відповідність здійснення інвестицій законодавству України. Так, здійснення іноземної інвестиції може мати ознаки концентрації відповідно до ст. 22 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та потребувати попереднього дозволу у випадках, визначених ст. 24 цього ж Закону. Однак подання інвестором копії такого дозволу реєструючому органу у випадках, коли його отримання є необхідним, не передбачене. Невідповідність вимогам конкурентного законодавства є лише одним з можливих випадків невідповідності іноземної інвестиції публічним інтересам, відслідкувати які при державній реєстрації іноземних інвестицій достатньо проблематично. Навіть фактичне виявлення невідповідності здійснення іноземної інвестиції законодавству не усуває загрози спричинення шкоди публічним інтересам, оскільки відмова у державній реєстрації іноземних інвестицій не означає заборони на здійснення інвестиційної діяльності [15, с. 143]. Разом з тим заінтересована особа має право оспорювати законність іноземної інвестиції та її державну реєстрацію. На відносини оспорювання законності іноземної інвестиції та її реєстрації поширюються положення чинного законодавства про

захист цивільних прав [193, с. 27].

Як відзначалось вище, інформаційне повідомлення, що подається іноземним інвестором (уповноваженою ним особою) для державної реєстрації іноземної інвестиції, внесеної до статутного капіталу підприємства, має бути підтверджено податковим органом за місцем здійснення інвестиції. Порядок такого підтвердження визначено наказом Державної податкової адміністрації України від 29 червня 2005 р. № 238.

Для підтвердження інформаційних повідомлень іноземний інвестор або уповноважена ним особа звертається із заявою у письмовій формі до податкового органу за місцем здійснення інвестиції. До заяви додаються: інформаційне повідомлення про внесення іноземної інвестиції у трьох примірниках та документи, які свідчать про фактичне внесення інвестиції.

Податковий орган розглядає подані документи та протягом 15 календарних днів з дати одержання письмової заяви: робить відмітку на інформаційному повідомленні про фактичне внесення іноземної інвестиції із зазначенням дати виконання такої відмітки, яка скріплюється підписом керівника (заступника керівника) та печаткою податкового органу, або надає обґрунтовану відмову в письмовому вигляді (п. 2-3 Порядку підтвердження органами державної податкової служби інформаційних повідомлень про фактичне внесення іноземних інвестицій та векселів, виданих під час увезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність).

Аналіз матеріалів практики свідчить, що підтвердження інформаційних повідомлень нерідко супроводжується виникненням спорів, які підлягають вирішенню в судовому порядку. Так, акціонерне товариство «Полімеркс-Мостосталь» звернулося до суду з позовом до Державної податкової інспекції у м. Червонограді Головного управління Міндоходів у Львівській області про визнання протиправними дій стосовно відмови у підтвердженні інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції в сумі 3 588 800,33 грн. від

25.11.2011 р. та зобов'язання підтвердити таке інформаційне повідомлення. В обґрунтування своїх вимог позивач посилався на те, що є інвестором товариства з додатковою відповідальністю «Червоноградський завод металоконструкцій», як внесок до статутного капіталу якого 23.08.2011 р. ввіз на митну територію України автоматичну лінію для виготовлення зварного решіткового настилу. Однак за наслідками проведеної документальної позапланової виїзної перевірки ТДВ «Червоноградський завод металоконструкцій», оформленої актом № 45/2201/1267395 від 25.01.2012 р., податковим органом було відмовлено у підтвердженні інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції. Заперечення відповідача полягали в тому, що позивачем (АТ «Полімекс-Мостосталь») не надано до перевірки податковій інспекції копії векселя з відстрочення платежу в сумі 3588800,33 грн. з метою його погашення, що унеможливорює підтвердження інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції. У зв'язку з цим судом зроблено висновок, що спеціальним законодавством не передбачено обов'язку суб'єкта господарювання щодо подання такого документа, тому відмова з вищевказаної підстави у підтвердженні інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції є протиправною [194].

Після отримання всіх документів, необхідних для державної реєстрації іноземної інвестиції, орган державної реєстрації зазначає дату їх надходження у журналі обліку та протягом семи днів розглядає подані документи і приймає рішення про реєстрацію іноземних інвестицій або про відмову в їх реєстрації.

Державна реєстрація іноземних інвестицій здійснюється шляхом присвоєння органом державної реєстрації інформаційному повідомленню реєстраційного номера, який на всіх трьох примірниках засвідчується підписом посадової особи та скріплюється печаткою органу державної реєстрації, та внесення таким органом відповідного запису до журналу обліку. Перший примірник інформаційного повідомлення повертається заявникові як підтвердження факту державної реєстрації іноземних інвестицій, другий – надсилається до п'ятого числа місяця, що настає за звітним кварталом,

поштовим відправленням Мінекономрозвитку, третій – залишається в органі державної реєстрації (п. 5-6 Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання).

Відмова в державній реєстрації іноземних інвестицій можлива лише у разі порушення встановленого порядку реєстрації. Відмова з мотивів недоцільності здійснення іноземної інвестиції не допускається. З метою протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, у 2007 році Кабінетом Міністрів України було запропоновано доповнити ст. 14 Закону про іноземне інвестування нормою, яка б передбачала відмову в державній реєстрації іноземних інвестицій у разі неподання документів, які підтверджують джерело походження іноземних інвестицій у вигляді іноземної валюти готівкою [195]. Але цей законопроект не був прийнятий Верховною Радою України.

Пов'язуючи факт державної реєстрації іноземних інвестицій та її анулювання з проставленням відмітки на інформаційному повідомленні, чинне законодавство не дає однозначної відповіді щодо правового режиму цього документу. У зв'язку з цим привертає увагу правова позиція, викладена в ухвалі господарського суду м. Києва від 12 липня 2005 р. у справі № 38/122 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю до українсько-німецького закритого акціонерного товариства, Черкаської обласної державної адміністрації, Управління зовнішніх відносин та зовнішньоекономічної діяльності Черкаської обласної державної адміністрації про визнання незаконними дій щодо державної реєстрації інвестицій, скасування такої реєстрації, визнання іноземних інвестицій не внесеними, визнання недійсними інформаційних повідомлень. Відмовляючи у задоволенні вимог позивача в частині визнання інформаційного повідомлення недійсним, суд дійшов висновку, що інформаційні повідомлення про іноземні інвестиції в Україні не є юридичною формою рішення державного органу, не породжують правових наслідків, не спрямовані на регулювання тих чи інших суспільних відносин, не мають обов'язкового характеру та не є актами державного чи іншого органу в

розумінні ст. 12 Господарського процесуального кодексу України. Інформаційне повідомлення є лише інформацією, документом, який після засвідчення підписом та штампом органу державної реєстрації засвідчує факт державної реєстрації іноземної інвестиції [196].

У зв'язку із зазначеним А. Євстігнєєв небезпідставно зауважив, що з наведеною позицією можна погодитись лише частково. Присвоєння інформаційному повідомленню реєстраційного номеру дійсно не є актом місцевої державної адміністрації, оскільки таке присвоєння не оформлюється розпорядженням голови місцевої державної адміністрації. Однак саме вказана реєстрація є тим юридичним фактом, який породжує право іноземного інвестора на отримання гарантій здійснення іноземного інвестування. Зважаючи на це, для уникнення невірної розуміння реєстрації іноземної інвестиції як обов'язкової дії, що не спрямована на регулювання суспільних відносин та не має обов'язкового характеру, автор запропонував оформлювати державну реєстрацію іноземної інвестиції розпорядженням голови місцевої державної адміністрації [197]. Така пропозиція є обґрунтованою і заслуговує на підтримку.

У ракурсі досліджуваних питань привертає увагу й те, що при визначенні заходів, необхідних для оформлення безмитного ввезення майна як внеску до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями передбачено необхідність проходження іноземним інвестором (уповноваженою ним особою) процедур, що передбачають подвійне підтвердження податковим органом фактичного внесення інвестиції шляхом:

поставлення відмітки на інформаційному повідомленні про фактичне внесення іноземної інвестиції на баланс підприємства (згідно з п. 4 Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2013 р. № 139, та Порядком підтвердження органами державної податкової служби інформаційних повідомлень про фактичне внесення іноземних інвестицій та векселів, виданих під час увезення в Україну майна як внеску іноземного

інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, затвердженим наказом Державної податкової адміністрації України);

поставлення відмітки на зворотному боці векселя про зарахування інвестиції на баланс підприємства (згідно з п. 7-8 «Порядку видачі, обліку і погашення векселів»).

Таким чином, в обох зазначених випадках податковий орган підтверджує один і той самий факт з поставленням відмітки у різних документах, що є не виправданим і недоцільним. У зв'язку з цим для спрощення оформлення безмитного ввезення майна як внеску до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями пропонується скасувати правило, що передбачає необхідність проставлення відмітки податкового органу на векселі, виданому для оформлення безмитного ввезення такого майна, визначивши натомість, що погашення векселя здійснюється векселедержателем (митним органом) на підставі поданого йому документа про державну реєстрацію іноземної інвестиції. При цьому враховується, що таким документом є інформаційне повідомлення про здійснення іноземної інвестиції з відміткою податкового органу та з реєстраційним номером, присвоєним інформаційному повідомленню органом державної реєстрації (як це передбачено п. 4, 6 Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання).

Ще одним важливим питанням є здійснення оцінки іноземної інвестиції, що вноситься до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями.

Згідно зі ст. 5 Закону про іноземне інвестування іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, включаючи внески до статутного капіталу підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України. В.М. Кравчук називає такий підхід «суб'єктивним» (тобто таким, що залежить від волі учасників, а не вартості їхніх вкладів) [198, с. 530]. Перерахування інвестиційних сум в іноземній валюті у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України.

При цьому Законом не конкретизовано, на який момент має проводитись оцінка іноземних інвестицій (на час підписання установчого договору про створення підприємства з іноземними інвестиціями, на час їх зарахування на баланс підприємства, на момент реєстрації інвестиції в місцевій держадміністрації чи ін.), до того ж постає питання щодо змісту словосполучення «на основі цін міжнародних ринків або ринку України» [13, с. 86]. У зв'язку з цим В.М. Коссак зауважує, що здійснення такої оцінки є неможливим, оскільки в Україні не розроблена і не затверджена методика оцінки інвестицій на основі цін міжнародних ринків [199]. Методика оцінки інвестицій на основі ринкових цін України також відсутня.

Виходячи з цього, заслуговує підтримки думка П. Верещагіна щодо доцільності оформлення сторонами домовленості у формі «Протоколу погодження вартості інвестиції» [200]. В такому протоколі доцільно зазначати вартість майна, яке вносить іноземний інвестор до статутного капіталу, валюту, в якій оцінюється інвестиція, курс перерахування валют, момент здійснення оцінки. Саме цю вартість інвестиції потрібно зазначати також в установчих документах підприємства.

До 2005 року існував механізм оцінки майнового внеску держави під час створення підприємств з іноземними інвестиціями. Зокрема, постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. «Про затвердження Положення про порядок залучення експертів до оцінки майна, що перебуває у загальнодержавній власності, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями» (втратила чинність 31.08.2005 р.) закріплювала механізм визначення вартості внесків українського засновника до статутних фондів підприємств з іноземними інвестиціями [201]. Поряд із цим відсутність методики оцінки майнового внеску іноземного інвестора до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями призводила до того, що іноземні інвестори значно завищували вартість свого внеску [13, с. 88].

У зв'язку з цим привертає увагу думка О.Р. Кібенко, яка зазначила, що представниками юридичної науки неодноразово висловлювалась теза про те,

що за відсутності вимоги про незалежну оцінку вкладів, що вносяться до статутного капіталу у негрошовій формі, цей капітал перетворюється на фікцію. Однак, така оцінка не була запроваджена ані новим ЦК України, ані ГК України, ані Законом про державну реєстрацію юридичних осіб (вимоги щодо проведення незалежної оцінки негрошових вкладів містяться лише у ст. 8 Закону України «Про акціонерні товариства»). З урахуванням цього, О.Р. Кібенко вважає, що вимоги стосовно незалежної оцінки вкладів обов'язково мають бути встановлені як щодо акціонерних товариств, так і щодо товариств з обмеженою відповідальністю, учасники яких оплачують акції або вносять внески у негрошовій формі (якщо така оплата становить більше 10 % від розміру статутного капіталу), що обмежить практику внесення до статутного капіталу неліквідних активів та активів за завищеною вартістю. При цьому пояснюється, що такі вимоги спрямовані не на захист інтересів кредиторів – оскільки будь-яке майно, оцінене за ринковою вартістю, можна реалізувати за будь-якою ціною (і навіть безоплатно) майже одразу після державної реєстрації товариства. Такі вимоги спрямовані на захист інтересів учасників товариства – означений підхід гарантує, що кожний учасник отримує кількість акцій або частку у капіталі відповідно до ринкової вартості свого вкладу, а не вартості, визначеної довільно [202, с. 230]. Така пропозиція є обґрунтованою, і може бути поширена й на випадки формування статутного капіталу корпоративних підприємств з іноземними інвестиціями.

В науковій літературі також неодноразово порушувалось питання щодо необхідності законодавчого закріплення мінімального розміру статутного капіталу для підприємств з іноземними інвестиціями. Зокрема, В.А. Малига зазначала, що наведене у ст. 116 ГК України визначення підприємства з іноземними інвестиціями не поліпшило правове становище цього суб'єкта, бо діюче законодавство не закріплює ні мінімум, ні максимум статутного фонду для більшості підприємств (виключення становлять акціонерні товариства, страхові компанії, банки). Розмір 10 % ні в якому разі не говорить про реальний розмір інвестиції (наприклад, 10 % статутного фонду) може складати інвестиція

в 10 дол. США. Виходячи з цього, дослідниця запропонувала змінити таке становище шляхом встановлення мінімального розміру статутного фонду для усіх суб'єктів господарювання [203, с. 77]. Поряд із цим в літературі висловлювалась і пропозиція про встановлення в законодавстві вимоги щодо обов'язкового мінімального розміру статутного капіталу для всіх підприємств з іноземними інвестиціями, незалежно від їх організаційно-правової форми, який має бути більшим від аналогічних розмірів для вітчизняних підприємств [17, с. 147-148]. Між тим вбачається, що встановлення мінімального розміру статутного капіталу для підприємств з іноземними інвестиціями навряд чи є доцільним, оскільки наявність у підприємства статутного капіталу (як закріпленого в установчих документах грошового еквіваленту майна, що повинне бути передане підприємству засновниками (учасниками)) не забезпечує кредиторів від можливого порушення їх інтересів через фактичну нестачу майна у цих підприємств, але може стати додатковим чинником, що стримують залучення іноземних інвестицій в Україні.

Обсяг і зміст правомочностей підприємств з іноземними інвестиціями щодо володіння, користування і розпорядження майном, переданим їм засновниками (учасниками), та набутих у процесі подальшої господарської діяльності, залежить від правового титулу майна, визначеного засновниками (учасниками) в установчому документі підприємства. При цьому свобода волевиявлення засновників (учасників) щодо визначення такого правового титулу обмежується положеннями законодавства стосовно правового режиму майна підприємств, створених у певних організаційно-правових формах.

Так, на законодавчому рівні визначено, що господарське товариство є власником: майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом (ст. 85 ГК України, ст. 115 ЦК України, ст. 12 Закону України «Про господарські товариства»). Відтак, базовим правовим титулом майна спільного або іноземного підприємства,

створеного у формі господарського товариства, має бути право власності.

Поряд із цим спеціальних положень щодо базових правових титулів майна унітарних підприємств, створених на приватній власності господарських організацій та фізичних осіб, законодавством не передбачено. Виходячи з цього та з урахуванням змісту ч. 2 ст. 135 ГК України, в якій встановлено організаційно-установчі повноваження власника стосовно закріплення належного йому майна за створюваними господарськими організаціями, засновник іноземного унітарного підприємства може визначити базовим правовим титулом майна цього підприємства право власності або право господарського відання.

Застосування другого із названих правових титулів становить інтерес для тих іноземних інвесторів, які бажають зберегти за собою право власності на майно, що передається ними іноземному підприємству, і знизити ризики, пов'язані з можливістю неефективного використання і розпорядження цим майном внаслідок рішень керівника підприємства. Разом з тим правове підґрунтя для закріплення майна за іноземним підприємством на цьому правовому титулі нині є недосконалим.

Так, ч. 1 ст. 136 ГК України визначено, що право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами. В той же час такі випадки передбачено законодавством лише стосовно державних комерційних та казенних підприємств, тоді як положень, які б конкретизували межі здійснення правомочності розпорядження іншими підприємствами, що можуть наділятися правом господарського відання (включаючи іноземні підприємства), законодавством не закріплено. Між тим у науковій літературі, зважаючи на зміст ч. 1 ст. 136 ГК України, висловлено позицію, що власник майна, закріпленого за підприємством на праві господарського відання, не може самостійно встановлювати обмеження

правомочності розпорядження підприємства щодо такого майна у випадках, що не передбачені ГК України або законом [204, с. 445].

Вищенаведене вказує, що питання правового режиму майна, яке закріплюється за іноземним підприємством на праві господарського відання, потребує додаткової законодавчої регламентації. Варіантом вирішення цього питання може стати доповнення Закону про іноземне інвестування спеціальними положеннями про правовий режим майна спільних і іноземних підприємств, створених у різних організаційно-правових формах. В рамках таких положень доцільно передбачити, зокрема, що засновники іноземних унітарних підприємств можуть закріплювати за такими підприємствами майно на праві власності або на праві господарського відання. При цьому у разі закріплення за іноземними підприємствами майна на праві господарського відання засновники таких підприємств мають право визначати в їх установчих документах перелік випадків, за яких здійснення підприємством правомочності розпорядження потребує попереднього одержання згоди власника. Застосування пропонованого підходу відповідатиме інтересам засновників іноземних підприємств як власників інвестованого майна, і надасть їм можливість контролювати здійснення цими підприємствами тих майнових операцій, що вважатимуться значущими самими інвесторами.

Поряд із базовим правовим титулом, який поширюється на переважну частину майна підприємств з іноземними інвестиціями, такі підприємства можуть набувати і використовувати певні майнові об'єкти й на основі інших (додаткових) правових титулів. У відповідних відносинах на підприємства з іноземними інвестиціями поширюються загальні положення ч. 1 ст. 133 ГК України, якими передбачено, що окрім права власності, права господарського відання, права оперативного управління, які становлять основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, господарська діяльність цих суб'єктів може здійснюватися також на основі інших речових прав (права володіння, права користування тощо), передбачених ЦК України. Водночас згідно з ЦК України (ст. 395) видами речових прав на чуже майно є: 1) право володіння;

2) право користування (сервітут); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Майно підприємств з іноземними інвестиціями може бути закріплено за ними на певному праві відповідно до умов договору з власником майна (ч. 2 ст. 133 ГК України). Зокрема, вказане стосується договорів оренди, лізингу, спільної діяльності, управління майном, комісії і ін. [204, с. 435]. При цьому такі договори можуть укладатись щодо майна, яке перебуває у приватній власності, а також державного і комунального майна.

У зв'язку з цим вбачається, що одним з дієвих заходів, спрямованих на стимулювання підприємств з іноземними інвестиціями до здійснення господарської діяльності, яка становить підвищений інтерес для держави і суспільства, може стати створення підприємствам, які здійснюють таку діяльність, сприятливих умов для використання необхідних їм матеріальних ресурсів, що перебувають у власності держави і територіальних громад. При цьому береться до уваги, що окремі способи такого стимулювання нині вже передбачено законодавством деяких зарубіжних країн. Так, Законом Литовської Республіки «Про інвестиції» визначено, що в установлених законодавством випадків державна земля надається в оренду інвестору без проведення аукціону. Одним з таких випадків є передача інвестору землі, необхідної для здійснення діяльності, передбаченої договором про партнерство суб'єкта влади і приватного суб'єкта, в тому числі щодо створення нового майна (п. 8 ч. 1 ст. 13, ч. 5 ст. 15² Закону) [205].

Зазначення на сфері господарської діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, щодо яких в Україні на державному рівні визнано доцільність застосування стимулюючих заходів, міститься у ч. 2 ст. 7 Закону про іноземне інвестування, а саме, передбачено можливість встановлення пільгового режиму інвестиційної та іншої господарської діяльності для тих суб'єктів, які здійснюють інвестиційні проекти відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій. Поряд із цим

поняття пріоритетних галузей економіки закріплено спеціальним Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»: такими є галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, які реалізують державну політику щодо розвитку виробничого та експортного потенціалу, створення робочих місць (ст. 2). З урахуванням цього, доречно відзначити, що класифікація галузей економіки із виокремленням «схвалених» або «нових» галузей, розвиток яких становить найбільший інтерес для держави, є характерним для інвестиційного законодавства й інших країн. Згідно з такими законами іноземна інвестиційна діяльність в «схвалених» чи «пріоритетних» галузях отримує привілейований характер [164].

На теперішній час пріоритетними галузями економіки в Україні визнано:

- 1) агропромисловий комплекс (за напрямками – виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення);
- 2) житлово-комунальний комплекс (створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії); будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері тепlopостачання, централізованого водopостачання та водовідведення);
- 3) машинобудівний комплекс за напрямками (виробництво нових та імпортозаміщуючих видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів);
- 4) транспортна інфраструктура (будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури);
- 5) курортно-рекреаційна сфера і туризм (будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури);
- 6) переробна промисловість (імпортозаміщуюче металургійне виробництво) (додаток до розпорядження

Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р) [206].

При цьому законодавством закріплено спеціальні вимоги до інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки, а саме, інвестиційним проектом у пріоритетній галузі економіки вважається інвестиційний проект, що передбачається реалізувати на новоствореному або діючому підприємстві, на якому буде проведено реконструкцію або модернізацію (за обов'язкової умови виділення окремого структурного підрозділу, на якому буде реалізовуватися інвестиційний проект) та який одночасно відповідає таким критеріям:

1) загальна кошторисна вартість перевищує суму, еквівалентну: 3 мільйонам євро – для суб'єктів великого підприємництва; 1 мільйону євро – для суб'єктів середнього підприємництва; 500 тисячам євро – для суб'єктів малого підприємництва;

2) кількість створених нових робочих місць для працівників, які безпосередньо задіяні у виробничих процесах, перевищує: 150 – для суб'єктів великого підприємництва; 50 – для суб'єктів середнього підприємництва; 25 – для суб'єктів малого підприємництва;

3) середня заробітна плата працівників не менш як у 2,5 рази перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»).

Відбір, схвалення і реєстрація інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки здійснюються у порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 715 [207].

В той же час необхідно враховувати, що затверджений Кабінетом Міністрів України перелік пріоритетних галузей економіки не вичерпує усіх сфер (напрямів) господарської діяльності, забезпечення розвитку яких нині має для держави першочергове значення. До таких напрямів належать і пріоритетні напрями інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної

безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні») [208]. Стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності на 2011-2021 роки визначено зокрема: 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; 3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; 4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; 5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; 6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки (ст. 4 вказаного Закону). На виконання стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності Кабінетом Міністрів України та місцевими радами затверджуються середньострокові (до 5 років) пріоритетні напрями загальнодержавного, галузевого і регіонального рівнів (ч. 2 ст. 2, ст. 5 Закону). При цьому на законодавчому рівні визнано заінтересованість держави у здійсненні суб'єктами господарювання пріоритетних інноваційних проектів (інноваційних проектів, що реалізуються в рамках пріоритетних напрямів інноваційної діяльності) (абз. 7 ч. 1 ст. 1, 12, 13 Закону України «Про інноваційну діяльність»). Зважаючи на це, стимулювання підприємств з іноземними інвестиціями до здійснення таких проектів є не менш доцільним, ніж їх стимулювання до здійснення інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки.

Водночас при опрацюванні питання щодо засобів державного

регулювання, спрямованих на стимулювання іноземного інвестування та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, вбачається логічним застосування підходу, за якого обсяг стимулюючих засобів має залежати від ступеня участі іноземного інвестора у підприємстві з іноземними інвестиціями. Застосування такого підходу може сприяти як залученню підприємств з іноземними інвестиціями до здійснення інвестиційної (інноваційної) діяльності за пріоритетними напрямками, так й збільшенню обсягу іноземного інвестування у вітчизняні підприємства: для того, щоб підприємства могли одержати більший обсяг переваг, пропорованих державою, іноземні інвестори повинні здійснити щодо таких підприємств більший обсяг інвестування. Відповідно, у разі додержання цього підходу встановлені державою стимулюючі засоби мають бути зорієнтовані переважно на іноземні підприємства та спільні підприємства із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів.

На основі вищевикладеного, пропонується закріпити правило щодо позаконкурсного надання в оренду земельних ділянок та іншого майна державної і комунальної форм власності іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною чи вирішальною участю іноземних інвесторів у разі використання такого майна для реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки або пріоритетних інноваційних проектів. Для реалізації цієї пропозиції необхідно: 1) доповнити ст. 7 Закону про іноземне інвестування рамковими положеннями, що передбачатимуть можливість надання державою та органами місцевого самоврядування переваг підприємствам з іноземними інвестиціями, які беруть участь у здійсненні пріоритетних інноваційних проектів; 2) доповнити закони України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та «Про інноваційну діяльність» окремими статтями, що відповідно закріплюватимуть положення стосовно стимулювання підприємств з іноземними інвестиціями до участі у здійсненні інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та пріоритетних інноваційних проектів; 3) внести відповідні доповнення до ст. 9 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» («Порядок

укладення договору оренди») [209] і ст. 134 ЗК України («Обов'язковість продажу земельних ділянок державної чи комунальної власності або прав на них на конкурентних засадах (земельних торгах)»), а також до підзаконних актів, прийнятих на виконання цих законодавчих актів.

Продовжуючи розгляд положень щодо майнової основи підприємств з іноземними інвестиціями, доцільно звернути увагу й на деякі особливості правового режиму майна, яке ввозиться іноземним інвестором в Україну як внесок до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями. Так, передбачаючи можливість безмитного ввезення такого майна, законодавство не обмежує свободу волевиявлення підприємства стосовно використання і розпорядження цим майном, однак обумовлює, що у разі відчуження вказаного майна раніше трьох років з часу зарахування його на баланс підприємства, останнє має сплатити ввізне мито на загальних підставах (окрім випадків вивезення іноземної інвестиції за кордон, що засвідчується вивізною вантажною митною декларацією з відповідною відміткою) (ч. 2 ст. 287 Митного кодексу України, п. 15 «Порядку видачі, обліку і погашення векселів»).

Водночас аналіз матеріалів практики вказує на те, що при застосуванні зазначеного правила мають враховуватись й положення спеціальних законодавчих актів, які стосуються правового режиму окремих видів майна, ввезених на митну територію України. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні» визначено, що автомобіль, який був попередньо ввезений в Україну без сплати (повної або часткової) передбачених законодавством податків та зборів, на підставі пільг, наданих законодавством, може бути відчужений або переданий у володіння, або (та) у користування, або (та) у розпорядження тільки після сплати у повному обсязі всіх податків та зборів, передбачених законодавством України на день ввезення автомобіля на митну територію України (п. 2 розд. II) [210]. Оскільки у названому Законі не міститься прямої вказівки щодо поширення його положень на підприємства з

іноземними інвестиціями, певний період часу на практиці застосовувались суперечливі підходи при вирішенні питання про необхідність сплати такими підприємствами ввізного мита у випадках передачі ними в оренду автомобілів, внесених до їх статутних капіталів іноземними інвесторами [211, 212]. Разом з тим колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що вимоги зазначеного спеціального Закону стосовно сплати у повному обсязі всіх податків та зборів, передбачених законодавством на день ввезення автомобіля на митну територію України, що був попередньо ввезений в Україну без сплати відповідних податків та зборів як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства, поширюються на підприємства з іноземними інвестиціями у разі передачі такого автомобіля у володіння або (та) в користування [213].

Поряд із цим у правозастосовній практиці виникають й інші проблемні питання, які на теперішній час однозначного вирішення не мають. Одне з таких питань стосується тлумачення вживаного у нормативно-правових актах словосполучення «відчуження майна, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями». Так, в узагальнюючому податковому роз'ясненні щодо застосування положень ст. 18 Закону України «Про режим іноземного інвестування», яке затверджено наказом Державної митної служби України від 20 січня 2009 р. № 31, констатовано, що відчуження корпоративних прав є відчуженням права власності на статутний фонд (капітал) або його частку (пай), тобто є відчуженням майна, що ввезено іноземним інвестором у вигляді внеску в статутний фонд. Якщо таке відчуження відбулось протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями, то підприємство повинно сплатити ввізне мито, яке обчислюється, виходячи з митної вартості ввезеного майна, перерахованої у валюту України за офіційним курсом, визначеним Національним банком України на день здійснення відчуження [214]. Виходячи з цього, у випадках відчуження іноземними інвесторами своїх акцій (частки у статутному капіталі)

підприємств з іноземними інвестиціями митні органи розглядають таку операцію як «відчуження майна, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями», і вважають це підставою для виникнення у підприємства обов'язку сплатити суму ввізного мита.

Між тим такий підхід не завжди підтримується судами, які зауважують, що відчуження іноземним інвестором корпоративних прав та відчуження майна, внесеного до статутного фонду підприємства, є різними явищами, які не можуть ототожнюватись. Поняття корпоративного права та майна, що є іноземною інвестицією та внесено до статутного капіталу підприємства, є різними за своєю правовою природою [215, 180]. В той же час у багатьох випадках при розгляді відповідних спорів суди обходять питання про відмінності зазначених явищ, і натомість констатують, що законодавчо прямо передбачається постійний зв'язок іноземного інвестора із внесеним ним майном до підприємства через корпоративні права протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства без прямої компенсації вартості внесеного майна та тільки з метою отримання відповідної частки прибутку або досягнення соціального ефекту. Відчуження іноземним інвестором корпоративних прав третій особі (резиденту України) до закінчення трирічного строку з часу зарахування іноземної інвестиції вказує на те, що інвестор не мав на меті здійснити іноземну інвестицію в підприємство для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. При цьому з моменту переходу до резидента України права власності на частку у статутному капіталі підприємства майно, раніше внесене до статутного капіталу підприємства як іноземна інвестиція, втрачає режим іноземної інвестиції. На основі цього вимоги митних органів щодо сплати підприємствами ввізного мита визнаються правомірними [21, 22].

У зв'язку з вищевикладеним необхідно погодитись із тим, що відчуження іноземним інвестором своїх корпоративних прав (прав засновника) щодо підприємства не може розглядатись як відчуження майна, належного

підприємству. Адже відчуження іноземним інвестором зазначених прав не призводить до втрати підприємством права власності на раніше передане йому майно, і останнє продовжує обліковуватись на балансі підприємства. В той же час звільнення підприємства від обов'язку із сплати ввізного мита у випадках відчуження іноземним інвестором корпоративних прав (прав засновника) на основі буквального тлумачення ч. 2 ст. 287 Митного кодексу України, п. 15 «Порядку видачі, обліку і погашення векселів» також є не виправданим, оскільки це може спричинити зловживання іноземними інвесторами своїми правами – набуття участі у підприємстві лише для уникнення сплати ввізного мита при ввезенні певного майна на територію України.

Зважаючи на зазначене, для вирішення порушеного питання вищевказані нормативно-правові акти доцільно доповнити новим положенням, яке б передбачало, що при відчуженні іноземним інвестором належних йому акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства з іноземними інвестиціями протягом трьох років з часу зарахування на баланс підприємства майна, ввезеного в Україну як внесок до статутного (складеного) капіталу цього підприємства, ввізне мито сплачується на загальних підставах.

Ще одним питанням, яке потребує уточнення, є питання підстав перереєстрації та анулювання іноземних інвестицій, внесених іноземними інвесторами до статутних (складених) капіталів спільних та іноземних підприємств.

Так, чинними положеннями законодавства передбачено, що перереєстрація іноземних інвестицій здійснюється у зв'язку із зміною власника таких інвестицій шляхом скасування попередньої державної реєстрації іноземних інвестицій, про що органом державної реєстрації проставляється відмітка на двох примірниках попереднього інформаційного повідомлення і відповідний запис у журналі обліку, а також шляхом здійснення заходів щодо нової державної реєстрації іноземних інвестицій. Для скасування державної реєстрації іноземних інвестицій заявник подає органу державної реєстрації такі документи: письмове повідомлення про припинення іноземним інвестором

своєї діяльності у зв'язку з передачею (продажем) своїх інвестицій іншим суб'єктам інвестиційної діяльності; інформаційне повідомлення про попередню державну реєстрацію іноземних інвестицій; довідку податкового органу про сплачені іноземним інвестором в Україні податки. Після скасування попередньої державної реєстрації іноземних інвестицій здійснюється нова державна реєстрація іноземних інвестицій у зв'язку із зміною їх власника (ч. 3 ст. 13 Закону про іноземне інвестування, п. 12-15 Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання).

Застосування логічного способу тлумачення вищенаведених положень вказує на те, що процедура перереєстрації іноземних інвестицій має на меті фіксацію переходу певних майнових прав від одного іноземного інвестора до іншого, і є підставою для подальшого надання останньому пільг і гарантій, передбачених законодавством. В той же час буквальне тлумачення цих положень дає підстави стверджувати, що у випадку відчуження іноземним інвестором іншому іноземному інвестору акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) або прав засновника підприємства з іноземними інвестиціями вказана процедура застосовуватись не може. Адже, як відзначалось вище, іноземними інвестиціями на законодавчому рівні визнано цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності, відтак у цьому випадку власником іноземної інвестиції, внесеної до статутного (складеного) капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, залишається це підприємство.

Для розв'язання такої суперечності доцільно закріпити додаткову підставу для проведення перереєстрації іноземних інвестицій – відчуження іноземним інвестором іншому іноземному інвестору акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) або прав засновника підприємства з іноземними інвестиціями, що сприятиме упорядкуванню відносин, пов'язаних із зміною складу учасників (засновників) цих підприємств.

Водночас необхідно звернути увагу на те, що єдиною підставою анулювання державної реєстрації іноземної інвестиції є вилучення (репатріація)

іноземної інвестиції (ч. 4 ст. 14 Закону про іноземне інвестування). Співставлення цієї норми Закону із іншими нормами законодавства, які стосуються правового режиму майна підприємств з іноземними інвестиціями, дозволяє дійти висновку, що проявом вилучення (репатріації) у досліджуваних відносинах є повернення на вимогу іноземного інвестора, який виходить із складу учасників підприємства з іноземними інвестиціями, внесеного раніше вкладу в натуральній формі (ч. 1, 2 ст. 54, ч. 3 ст. 71 Закону України «Про господарські товариства»). Для анулювання державної реєстрації іноземних інвестицій у цьому випадку заявник має подати органів державної реєстрації: письмове повідомлення про вилучення (репатріацію) іноземних інвестицій; інформаційне повідомлення про проведену державну реєстрацію іноземних інвестицій; довідку податкового органу про сплачені іноземним інвестором в Україні податки (п. 16-17 Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання).

В той же час проведення анулювання державної реєстрації іноземних інвестицій у випадках відчуження іноземним інвестором акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) або прав засновника підприємства з іноземними інвестиціями резиденту України, а також у інших випадках, коли відбувається припинення належних іноземному інвестору корпоративних прав (прав засновника), законодавством не передбачено, що обумовлює виникнення ускладнень у правозастосовній практиці.

Так, в ході розгляду вищезгадуваної справи за позовом ТОВ фірма «Дністр» до Миколаївської обласної державної адміністрації про скасування державної реєстрації внесення іноземної інвестиції відповідач посилався на те, що за відсутності у законодавстві відповідного порядку вилучити з державного реєстру іноземну інвестицію у випадку виключення іноземного інвестора із складу учасників ТОВ неможливо. Натомість суд дійшов висновку, що до таких правовідносин можливо застосувати за аналогією викладений в Положенні порядок скасування державної реєстрації іноземної інвестиції в разі повної або часткової репатріації іноземної інвестиції за кордон [183].

Разом з тим правомірність такого підходу може ставитись під сумнів, оскільки органи державної реєстрації входять до системи органів державної влади, а згідно із ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [216].

У зв'язку з вищевикладеним можна зробити висновок, що для уточнення підстав анулювання державної реєстрації іноземних інвестицій доцільно взяти за основу раніше розроблені положення стосовно підстав припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, а саме, визначити, що підставами анулювання державної реєстрації іноземних інвестицій є: 1) вилучення (репатріація) іноземної інвестиції; 2) припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи; 3) відчуження іноземним інвестором акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства резиденту України; 3) відчуження іноземним інвестором прав засновника діючого унітарного підприємства резиденту України; 4) припинення належних іноземному інвестору прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями в інший спосіб. При цьому враховується, що за наявності у складі учасників такого підприємства декількох іноземних інвесторів при анулюванні державної реєстрації іноземної інвестиції, внесеної одним із них, вказане підприємство продовжуватиме свою діяльність як носій спеціального правового статусу.

2.3. Права та обов'язки підприємств з іноземними інвестиціями

Основа правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями становить сукупність їх прав та обов'язків, що здійснюються такими підприємствами у господарських та інших відносинах. Зміст цих прав та обов'язків визначає межі можливої і необхідної поведінки спільних і іноземних підприємств, від чого залежить забезпечення їх інтересів, а також інтересів тих суб'єктів, що користуються результатами їх господарської діяльності. Разом з

тим низка аспектів, пов'язаних із визначенням прав та обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями, не одержали системного законодавчого вирішення, що є однією з причин, які стримують іноземних інвесторів від заснування нових підприємств та набуття участі у діючих підприємствах.

Характеризуючи права та обов'язки, надані певним учасникам відносин у сфері господарювання, вчені-господарники зазвичай пов'язують ці елементи правового статусу із такими категоріями як «господарська правосуб'єктність» і «господарська компетенція». Такий підхід одержав відображення і у тексті ГК України. Зокрема, наявність господарської компетенції (як сукупності господарських прав та обов'язків) вказано як одну із ознак суб'єкта господарювання (ч. 1 ст. 55), а порушення цієї компетенції (спеціальної правосуб'єктності) може стати підставою визнання господарського зобов'язання недійсним повністю або в частині (ч. 1 ст. 207). У зв'язку з цим доцільно приділити увагу з'ясуванню співвідношення прав та обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями із двома вищевказаними категоріями.

Дослідження правових категорій «господарська правосуб'єктність» та «господарська компетенція» здійснено в роботах таких представників науки господарського права як В.К. Мамутов [217], В.В. Лаптев [77], Г.В. Пронська [218], А.Г. Бобкова [219], С.М. Грудницька [220], О.А. Беяневич [221], В.С. Щербина [82], Р.А. Джабраїлов [222], Р.Ф. Гринюк [78], О.В. Гарагонич [223], І.В. Труш [224], І.М. Любімов [80], Н.Ф. Ментух [225], Ю.С. Алексеева [226] та інших.

Не дивлячись на те, що поняття господарської правосуб'єктності і господарської компетенції присутні у науці господарського права вже тривалий час, позиції представників цієї науки щодо змісту вказаних понять мають певні відмінності. Зокрема, у підручнику «Господарське право», виданому під загальною редакцією В.К. Мамутова, господарська правосуб'єктність визначається як така, що визнається законодавством за суб'єктом господарювання сукупність загальних юридичних можливостей щодо участі в безпосередній господарській діяльності та керівництва нею. Поряд із цим

господарська компетенція розуміється як сукупність господарських прав і обов'язків [51, с. 277-280]. А.Г. Бобкова охарактеризувала господарську правосуб'єктність як засновану на законі можливість набувати майнові та немайнові права, обирати сфери господарської діяльності, партнерів у зобов'язанні, визначати порядок розподілу чистого прибутку тощо з моменту створення суб'єкта господарювання до припинення діяльності [219, с. 154]. За висновком С.М. Грудницької, господарська правосуб'єктність – це абстрактна властивість суб'єкта господарського права, яка конкретизується в суб'єктивних правах і обов'язках двох видів: статусних правах і обов'язках (або компетенції) і похідних від них поточних правах і обов'язках [220, с. 93-94]. Схожої думки додержується Н.Ф. Ментух, визначаючи господарську правосуб'єктність як правову властивість господарської організації, що виражається в суб'єктивних правах і юридичних обов'язках, які надані законом та/або безпосередньо законом не встановлені, але необхідні для виконання господарською організацією покладених на неї функцій і завдань [225, с. 41].

Разом з тим найбільше поширення одержала позиція, обґрунтована В.К. Мамутовим в рамках дослідження компетенції і правоздатності державних господарських органів: вчений запропонував вирізняти компетенцію, правоздатність та права і обов'язки, набуті в результаті реалізації правоздатності. Компетенція – сукупність конкретних прав та обов'язків, якими держорган володіє безпосередньо в силу закону. Правоздатність – здатність набувати інші права та обов'язки, якими держорган не володіє безпосередньо в силу закону, в доповнення до тих, що складають його компетенцію [217, с. 58-59]. В подальшому наведена теза була розвинута і в інших наукових публікаціях. Зокрема, О.А. Беяневич у своїй дисертаційній роботі характеризувала господарську правосуб'єктність через: 1) господарську компетенцію, тобто конкретні права та обов'язки щодо здійснення господарської діяльності та керівництва нею (такі права та обов'язки є суб'єктивними, що існують у силу закону, тобто в межах абсолютних (не персоніфікованих) правовідносин); 2) господарську правоздатність, тобто

можливість своїми діями набувати прав і обов'язків, що відповідають предмету діяльності суб'єкта, не входять у конфлікт із цілями діяльності цього суб'єкта [221, с. 400].

Беручи за основу цей підхід для дослідження прав та обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями, можна зробити висновок, що частина прав та обов'язків цих суб'єктів, яка одержала закріплення на рівні законів і інших нормативно-правових актів, становить їх господарську компетенцію (що є складовою господарської правосуб'єктності). Поряд із цим зазначені підприємства виступають носіями й інших прав та обов'язків, що набуваються такими підприємствами внаслідок реалізації своєї господарської правоздатності (що є другим елементом господарської правосуб'єктності).

Водночас необхідно взяти до уваги й наявну у літературі позицію, згідно з якою права та обов'язки суб'єктів господарювання умовно розподіляються на дві категорії – загальні та спеціальні. Проводячи таку класифікацію, О.М. Вінник обумовлює, що загальні права та обов'язки притаманні всім суб'єктам господарювання, і спеціальні – характерні лише для певних видів суб'єктів господарювання. При цьому обсяг загальних прав залежить від правового титулу майна суб'єкта господарювання. Право власності забезпечує суб'єкту господарювання максимальний обсяг прав, серед яких: право вибору видів господарської діяльності (з дотриманням вимог закону); право вибору контрагентів та укладення з ними господарських договорів; право розпорядження отриманим прибутком та іншим майном, що належить суб'єкту господарювання на праві власності; право на визначення внутрішньої структури господарської організації та створення філій, представництв, інших відокремлених підрозділів та ін. Суб'єкти господарювання, за якими майно закріплено на праві господарського відання або оперативного управління, мають право використовувати таке майно та отриманий прибуток у межах, встановлених власником. Так само власник встановлює для таких суб'єктів межі договірної свободи, порядок використання закріпленого за ними майна, органи управління та контролю [37, с. 70].

Вищенаведені положення у повній мірі стосуються й підприємств з іноземними інвестиціями, що мають як загальні, так і спеціальні права та обов'язки.

До загальних прав підприємств можна віднести: 1) засновницькі права – прийняття рішень про створення та припинення інших підприємств; 2) управлінські права – право самостійно визначати структуру підприємства, вносити зміни до установчих документів, створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи на території України і за її межами з додержанням вимог законодавства України та законодавства відповідних держав (ст. 64, 68, 116 ГК України); затверджувати положення про структурні підрозділи, формувати органи управління і контролювати їхню діяльність (ст. 116 ГК України, ст. 9 Закону України «Про господарські товариства»); 3) майново-господарські права – право набувати і використовувати на підставі певного правового титулу основні фонди, обігові кошти, інші цінності, вартість яких відображається у самостійному балансі підприємства, реалізовувати самостійно продукцію на території України і за її межами (ст. ст. 66, 67 ГК України) і ін.

Як і інші суб'єкти господарювання підприємства з іноземними інвестиціями зобов'язані: вести бухгалтерський облік і надавати статистичну та іншу звітність; дотримуватись вимог антимонопольно-конкурентного законодавства; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі; дотримуватись безпеки виробництва (пожежної, радіаційної, санітарно-епідеміологічної та ін.); додержуватись вимог трудового законодавства – у разі використання найманої праці; виконувати договірні зобов'язання; не порушувати права та законні інтереси інших осіб, утримуватись від зловживання своїми правами; нести відповідальність у разі порушення вимог законодавства тощо [37, с. 73].

Спеціальні права та обов'язки підприємств з іноземними інвестиціями становлять основу їх спеціального (родового) правового статусу, і, як відзначалось вище, поряд із іншими особливими ознаками вирізняють ці підприємства з-поміж інших.

Від часу прийняття Закону України «Про іноземні інвестиції», який увів до вітчизняного законодавства поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», визначений законодавством обсяг спеціальних прав таких підприємств суттєво скоротився, і натеper охоплює лише:

1) право на звільнення від сплати ввізного мита на товари, що ввозяться іноземним інвестором у якості внеску до статутного капіталу на строк не менше трьох років (ст. 18 Закону про іноземне інвестування, ч. 2 ст. 287 Митного кодексу України);

2) право експортувати продукцію без одержання ліцензій та додержання квот за умови її сертифікації як продукції власного виробництва (ст. 19 Закону про іноземне інвестування);

3) право передавати спори, що виникають між підприємством та його учасниками, або між підприємством та іншими суб'єктами права України на розгляд міжнародного комерційного арбітражу (ст. 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»);

4) право набувати у власність земельні ділянки несільськогосподарського призначення із додержанням умов та порядку, визначених законодавством.

До спеціальних обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями належать обов'язки щодо:

1) закріплення в установчих документах підприємства відомостей про державну належність його засновників (учасників) (ст. 17 Закону про іноземне інвестування);

2) сплати ввізного мита у випадках, якщо: а) вексель, виданий для оформлення безмитного ввезення на територію України майна як внеску до статутного капіталу підприємства, не погашено протягом 30 календарних днів з дня оформлення ввізної митної декларації; б) таке майно відчужено протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства (ч. 2 ст. ст. 287 Митного кодексу України, п. 11 «Порядку видачі, обліку і погашення векселів»);

3) утримання від здійснення окремих видів господарської діяльності,

щодо яких для підприємств з іноземними інвестиціями встановлено обмеження (ст. 9 Закону України «Про інформаційні агентства»; ст. 25 Закону України «Про видавничу справу»);

4) додержання вимог Положення про порядок іноземного інвестування в Україну, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280, у разі одержання або повернення іноземних інвестицій у грошовій формі;

5) подання статистичної звітності про здійснення іноземних інвестицій (ст. 15 Закону про іноземне інвестування).

Враховуючи вищенаведений перелік, доцільно більш детально розглянути ті спеціальні права, які не було розкрито у контексті дослідження питань набуття і припинення статусу підприємств з іноземними інвестиціями та майнової основи їх діяльності.

Так, наявність у підприємств з іноземними інвестиціями права експортувати продукцію без одержання ліцензій та додержання квот за умови її сертифікації як продукції власного виробництва впливає із змісту ч. 2 ст. 19 Закону про іноземне інвестування, якою визначено наступне: «Продукція підприємств з іноземними інвестиціями не підлягає ліцензуванню і квотуванню за умови її сертифікації як продукції власного виробництва у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України». Водночас вбачається, що таке законодавче формулювання є некоректним і потребує уточнення, з огляду на те, що продукція як така не може бути об'єктом ліцензування, до того ж не конкретизовано, що у даному випадку йдеться про ліцензування експорту товарів, передбачене Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Здійснення підприємствами з іноземними інвестиціями зазначеного права потребує додержання вимог, закріплених Порядком визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 р. № 1061. Вказаним Порядком обумовлено, що продукцією власного виробництва визнається продукція, яка була вироблена або піддана достатній переробці чи обробці

підприємством з використанням власного або орендованого майна. До повністю виробленої підприємством продукції належать: а) корисні та супутні копалини, видобуті підприємством, якщо воно має право на розробку надр; б) рослинна продукція, вирощена та зібрана на земельних ділянках, що належать підприємству або орендованих цим підприємством; в) живі тварини, вирощені на підприємстві, та продукція, одержана від тварин, які є власністю підприємства; г) продукція мисливського промислу; д) продукція рибальського та морського промислів, добута або вироблена суднами підприємства, а також суднами, орендованими (зафрахтованими) ним; е) вторинна сировина та відходи, які є результатом виробничих операцій, здійснених підприємством; є) продукція, вироблена підприємством виключно з продукції, зазначеної в пунктах «а» - «е». Переробка чи обробка продукції підприємством визнається достатньою, якщо виготовлена продукція класифікується в іншій тарифній позиції (на рівні перших чотирьох знаків цифрового коду Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності), ніж вироби і матеріали, придбані підприємством і використані ним для виготовлення цієї продукції, або частка добавленої вартості продукції під час її переробки чи обробки становить не менш як 50 відсотків, якщо інше не передбачено законодавством. При цьому добавленою вартістю є різниця між собівартістю продукції та вартістю використаних матеріалів, сировини, комплектуючих (п. 2-4 зазначеного Порядку).

Для визначення продукції власного виробництва підприємств нафто- і газовидобувної та нафто- і газопереробної промисловості встановлено дві додаткові умови: 1) у разі якщо діяльність підприємства має на меті збільшення видобутку нафти і газу з раніше розроблюваних родовищ, продукцією власного виробництва вважається тільки додатково видобута продукція понад базові обсяги, які встановлюються уповноваженим державним органом; 2) продукцією власного виробництва визнаються нафтопродукти і газ, вироблені на нафто- і газопереробних заводах чи окремих установках, що належать підприємству або орендованих ним (п. 6 Порядку).

Для одержання сертифіката продукції власного виробництва підприємство має подати Торгово-промисловій палаті чи її регіональній палаті (далі – ТПП) письмову заяву, до якої додати: установчі документи та документи, що підтверджують фактичне внесення іноземної інвестиції; довідку про зайнятих у виробництві продукції працівників; копії договорів оренди виробничих площ, договорів про спільну господарську діяльність у виробництві продукції та довідку про те, що на балансі підприємства перебуває обладнання та виробничі приміщення, які використовуються для виробництва продукції; документи, які підтверджують придбання сировини, матеріалів, комплектуючих тощо (договори, товаро-транспортні накладні, залізничні накладні, платіжні документи); перелік основних технологічних операцій; нормативно-технічну документацію на продукцію; розрахунок вартості виробленої продукції. Відповідальність за достовірність поданих відомостей несе підприємство, а представник ТПП у разі потреби має право перевіряти достовірність поданих документів безпосередньо на підприємстві. Рішення про видачу сертифіката або відмову у його видачі приймається ТПП протягом 20 днів з дня одержання заяви. У разі потреби в додатковій інформації цей термін може продовжуватися, але не більш як на 10 днів. Виданий сертифікат є дійсним протягом періоду виготовлення конкретної продукції, але не більше ніж протягом одного року (п. 7-12 Порядку).

Аналіз матеріалів практики вказує на те, що в окремих випадках митні органи безпідставно відмовляють підприємствам з іноземними інвестиціями у митному оформленні продукції власного виробництва, у зв'язку з чим відповідне право цих підприємств підлягає захисту у судовому порядку. Так, у 2005 році Донбаська регіональна митниця відмовила підприємству у митному оформленні товару власного виробництва, який відвантажувався в режимі «експорт» згідно з умовами зовнішньоекономічного контракту, з підстав відсутності у підприємства експортної ліцензії. Розглядаючи позов ТОВ «Донсплав» до Донбаської регіональної митниці про визнання недійсними талонів відмови у митному оформленні, суди встановили, що відповідність

продукції ТОВ «Донсплав» критеріям продукції власного виробництва підтверджується актом експертизи та сертифікатом ТПП. З урахуванням цього, рішенням господарського суду Донецької області, залишеним без змін судами апеляційної і касаційної інстанцій, позовні вимоги підприємства було задоволено [227].

На відміну від вищерозглянутого права, що надає підприємствам з іноземними інвестиціями певні переваги у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання, право цих підприємств на набуття у власність земельних ділянок є обмеженим. Так, чинною редакцією ЗК України визначено, що спільні підприємства, засновані за участю іноземних юридичних і фізичних осіб, можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення у випадках, та в порядку, встановленому цим Кодексом для іноземних юридичних осіб (ч. 3 ст. 82). Іноземні юридичні особи можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення: а) у межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності в Україні; б) за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна (ч. 2 ст. 82). Продаж земельних ділянок, що перебувають у власності держави, крім земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації, іноземним державам та іноземним юридичним особам здійснюється Кабінетом Міністрів України за погодженням з Верховною Радою України. Продаж іноземним юридичним особам земельних ділянок, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації, здійснюється державними органами приватизації за погодженням з Кабінетом Міністрів України. Продаж іноземним юридичним особам земельних ділянок, що перебувають у власності територіальних громад, здійснюється відповідними радами за погодженням з Кабінетом Міністрів України (ч. 1, 2 ст. 129 ЗК України).

Разом з тим вищенаведені положення ЗК України є недосконалими, і не

виключають різного тлумачення. Так, коментуючи використане у Кодексі словосполучення «спільні підприємства, засновані за участю іноземних юридичних і фізичних осіб», А. Штукатурова дає посилання на визначення поняття спільного підприємства, закріплене Класифікацією організаційно-правових форм господарювання (спільне підприємство – це підприємство, засноване на базі об'єднання майна різних власників) з обумовленням того, що чинним законодавством не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з такою організаційно-правовою формою [228, с. 65]. Поряд із цим у листі Державного комітету України по земельних ресурсах від 1 жовтня 2009 р. № 15331/17/12-09 при роз'ясненні положень ст. 82 ЗК України дається посилання на визначення поняття «спільне підприємство», закріплене ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», на основі чого констатовано, що підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення [229]. Однак співставлення відповідних формулювань ч. 3 ст. 82 ЗК України та ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» дозволяє констатувати, що вони містять суттєві розбіжності. У зв'язку з цим можна погодитись із зауваженням С. Саврук, яка вказує, що передбачене Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначення спільного підприємства фактично застосовується для цілей цього Закону, тобто для регулювання зовнішньоекономічної діяльності, і не може бути повною мірою застосоване в земельному законодавстві [230].

Як наслідок, розуміння цих законодавчих положень суб'єктами правозастосовної практики також не є однозначним. Наприклад, у 2008 році прокурором м. Луцька внесено протест на рішення міської ради про продаж земельної ділянки ВАТ «Луцькпластмас». Протест мотивовано тим, що одним із засновників ВАТ «Луцькпластмас» є АТ «Хемосвіт» (Словаччина), розмір внеску якого до статутного фонду підприємства становить понад 10 %, відтак

продаж земельної ділянки слід було здійснити відповідно до ч. 3 ст. 82, ч. 2 ст. 129 ЗК України за погодженням з Кабінетом Міністрів України. Протест прокурора було задоволено, у зв'язку з чим ВАТ «Луцькпластмас» звернулось за захистом своїх прав до господарського суду. В ході судового розгляду справ було встановлено, що відповідно до статуту ВАТ «Луцькпластмас» засновником цього підприємства є держава в особі Міністерства промисловості України. У 1996 році Фондом державного майна України на підставі договору купівлі-продажу пакет акцій цього підприємства продано АТ «Хемосвіт». Зважаючи на це, суд констатував, що поняття «засновник» і «учасник» суб'єкта господарювання не є тотожними і розмежовуються ч. 2, 4 ст. 79 ГК України та ч. 1-3 ст. 3 Закону України «Про господарські товариства». Тому ВАТ «Луцькпластмас» не є спільним підприємством, заснованим за участю іноземних юридичних і фізичних осіб, а є підприємством з іноземними інвестиціями, і на нього не поширюються обмеження, встановлені ч. 3 ст. 82, ч. 2 ст. 129 ЗК України [231].

У зв'язку із зазначеним вбачається, що такий підхід ґрунтується на буквальному тлумаченні ч. 3 ст. 82 ЗК України, однак застосування телеологічного (цільового) тлумачення цього ж положення вказує на те, що при його закріпленні законодавчий орган навряд чи мав на меті встановлювати різний режим набуття земельних ділянок для спільних підприємств залежно від способу набуття іноземними інвесторами засновницьких чи корпоративних прав.

Проблемність порушеного питання посилюється й тим, що ЗК України не оперує словосполученням «іноземне підприємство». Внаслідок цього при розгляді питань щодо можливості набуття такими суб'єктами права власності на земельні ділянки суб'єкти правозастосування керуються різними позиціями. Так, в ході розгляду справи за позовом одного з іноземних підприємств до сільської ради та Головного управління земельних ресурсів області про визнання права Товариства на набуття права власності на земельну ділянку несільськогосподарського призначення, на якій розташовані його виробничі

приміщення, господарським судом було встановлено, що позивач є товариством з обмеженою відповідальністю, заснованим акціонерними товариствами, що знаходяться у Швейцарській конфедерації. Після підготовки необхідної документації для викупу зазначеної земельної ділянки Товариство звернулося до сільської ради із заявою про укладення з ним договору купівлі-продажу, але в укладенні договору було відмовлено з посиланням на висновок юридичного відділу Головного управління земельних ресурсів у Закарпатській області, в якому вказувалось, що Товариство не може набути право власності на земельну ділянку, оскільки ст. 82 ЗК України не передбачає набуття права на земельну ділянку юридичною особою, засновниками якої є особи, постійне місцезнаходження або постійне місце проживання яких за межами України. Не погоджуючись з таким висновком, господарський суд позов підприємства задовольнив з посиланням на ст. 4 Угоди між Україною та Швейцарською Конфедерацією про сприяння та взаємний захист інвестицій, якою передбачено, що кожна договірною стороною зобов'язана забезпечувати справедливе та неупереджене ставлення на її території по відношенню до інвестицій інвесторів іншої Договірної сторони. Такий режим не може бути менш сприятливий, ніж той, що надається кожною Договірною стороною інвестиціям, зробленим на її території її власними інвесторами [232]. На основі цього визначено, що у позивача як юридичної особи, заснованої іноземними інвесторами, право якої прирівняне до прав юридичної особи, заснованої громадянами України або юридичними особами України, з огляду на укладення зазначеної угоди виникло право на придбання земельної ділянки у власність [233].

Вищевикладене свідчить, що питання стосовно кола господарських організацій, на які поширюються положення ч. 3 ст. 82, ч. 2 ст. 129 ЗК України, потребує додаткової регламентації на основі узгодження відповідної термінології, що вживається у цьому Кодексі та інших законодавчих актах. При цьому поширення таких положень на спільні підприємства без урахування ступеня участі у них іноземних інвесторів (як це передбачено чинною редакцією ч. 3 ст. 82 ЗК України) навряд чи є прийнятним, оскільки придбання

у власність земельних ділянок спільними підприємствами із звичайною або значною участю іноземних інвесторів не становить якихось ризиків для економічних чи інших інтересів держави. Зважаючи на це, при доопрацюванні цієї статті пропонується уточнити, що встановлені для іноземних юридичних осіб умови набуття права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення поширюються на спільні підприємства з вирішальною участю іноземних інвесторів та іноземні підприємства.

Поряд із цим також доцільно конкретизувати, що набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення такі підприємства не можуть. Адже через те, що таке правило прямо не закріплено у ЗК України, а лише опосередковано впливає з його змісту, на практиці мали місце випадки застосування протилежного підходу. Так, при розгляді одного із спорів за участю підприємства з іноземними інвестиціями суди дійшли висновку, що ч. 4 ст. 22 ЗК України встановлено заборону на передачу земель сільськогосподарського призначення у власність іноземним громадянам, іноземним юридичним особам та іноземним державам. Ця заборона не розповсюджується на підприємства з іноземними інвестиціями, а отже таке підприємство може мати на праві власності землі сільськогосподарського призначення, у тому числі й земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства. Відповідно до ч. 3 ст. 82 ЗК України спільні підприємства, засновані за участю іноземних юридичних і фізичних осіб, прирівнюються за статусом до іноземних у відношенні до земельних ділянок саме несільськогосподарського призначення. У той же час обмежень на придбання подібними спільними підприємствами земельних ділянок сільськогосподарського призначення законодавством не передбачено [234]. І хоч застосування такого підходу у судовій практиці є скоріше винятком, ніж правилом, це не виключає необхідності однозначного врегулювання відповідного питання на рівні закону.

Крім того, аналіз матеріалів практики вказує на доцільність конкретизації положень, які стосуються погодження Кабінетом Міністрів України продажу

підприємствам з іноземними інвестиціями земельних ділянок, що перебувають у власності територіальних громад (ч. 2 ст. 129 ЗК України). Так, за результатами розгляду позову одного з іноземних підприємств до Кабінету Міністрів України про спонукання відповідача надати погодження на продаж міською радою земельних ділянок несільськогосподарського призначення, на яких знаходяться належні позивачу об'єкти нерухомого майна, суд визначив, що вимога позивача задоволенню не підлягає, оскільки в чинному законодавстві відсутній обов'язок Кабінету Міністрів України з надання згоди на продаж іноземним юридичним особам земельних ділянок несільськогосподарського призначення в примусовому порядку. Сам же термін «погодження» припускає добровільність вчинення дій суб'єктами земельних відносин [235].

Разом з тим за таких умов підприємства з іноземними інвестиціями не в змозі заздалегідь з'ясувати можливість одержання вищевказаного погодження Кабінету Міністрів України, і відповідно – доцільність ініціювання процедури придбання у власність земельних ділянок. У зв'язку з цим для забезпечення визначеності у цьому питанні пропонується закріпити вичерпний перелік підстав для відмови в такому погодженні, які враховуватимуться підприємствами з іноземними інвестиціями та місцевими радами при підготовці відповідних документів.

При розгляді спеціальних прав і обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями слід також приділити увагу обов'язку щодо подання до органів статистики за місцезнаходженням цих підприємств статистичної звітності про здійснення іноземних інвестицій. Форми такої звітності (форма № 10-зез «Звіт про прямі іноземні інвестиції» (квартальна) та № 11-зез «Звіт про окремі види взаємозв'язків підприємства з прямими іноземними інвестиціями в рамках відносин прямого інвестування» (річна)) затверджено наказом Державної служби статистики України від 13 жовтня 2014 р. № 297 [236]. При цьому визначено, що такі форми мають подаватись підприємствами, які одержали прямі інвестиції від нерезидентів. Водночас Інструкцією щодо заповнення

форми державного статистичного спостереження № 10-зез «Звіт про іноземні інвестиції в Україну», затвердженою наказом Державного комітету статистики України від 15 жовтня 2003 р. № 343, конкретизовано, що ця форма заповнюється підприємствами-резидентами, які мають не менше 10 відсотків іноземних інвестицій у загальному обсязі статутного капіталу або не менше 10 відсотків голосів в його управлінні (кожним окремим нерезидентом (інвестором), а не у підсумку), отриманих за рахунок створення або придбання підприємств (їх нерухомого чи рухомого майна, нематеріальних активів, акцій та інших цінних паперів, що дають право участі в капіталі). У формі наводиться не тільки первинна операція з унесення капіталу, але й усі наступні операції між підприємством-резидентом та нерезидентом (інвестором) (п.п. 1.5, 2.1) [237].

Отже, наведені правила не передбачають подання відповідної статистичної звітності спільними підприємствами із звичайною участю іноземних інвесторів, і зорієнтовані на чинне визначення поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», закріплене ГК України та Законом про іноземне інвестування. Між тим реалізація пропонованого підходу до зміни цього визначення має супроводжуватись поширенням такого обов'язку й на спільні підприємства вказаної групи, що забезпечуватиме накопичення і врахування державою відомостей про обсяги іноземного інвестування щодо всіх підприємств, засновниками (учасниками) яких є іноземні інвестори.

Загалом же проведений аналіз вказує на те, що наявний обсяг спеціальних прав та пов'язаних з ними обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями не передбачає достатніх стимулів для іноземного інвестування у вітчизняні підприємства та участі цих підприємств у здійсненні тих видів господарської діяльності, які становлять підвищений інтерес для держави і суспільства. У зв'язку з цим викликає інтерес законодавство тих зарубіжних країн, що закріплює для підприємств з іноземними інвестиціями більший обсяг спеціальних прав стимулюючої спрямованості.

Серед відповідних законодавчих актів країн СНД вирізняється

достатньою деталізованістю Федеральний закон Російської Федерації «Про іноземні інвестиції в Російській Федерації», який передбачає додаткові спеціальні права комерційних організацій з іноземними інвестиціями, які реалізують пріоритетні інвестиційні проекти (інвестиційні проекти, сумарний обсяг іноземних інвестицій в які складає не менше 1 млрд. рублів (не менше еквівалентної суми в іноземній валюті за курсом Центрального банку Російської Федерації на день набрання чинності відповідним Федеральним законом), або інвестиційні проекти, в яких мінімальна частка (внесок) іноземних інвесторів у статутному (складеному) капіталі комерційної організації з іноземними інвестиціями становить не менше 100 млн. рублів (не менше еквівалентної суми в іноземній валюті за курсом Центрального банку Російської федерації на день набрання чинності відповідним Федеральним законом), внесені до переліку, затвердженого Урядом Російської Федерації). Зокрема, визначено, що комерційним організаціям з іноземними інвестиціями при здійсненні ними пріоритетного інвестиційного проекту можуть надаватись пільги із сплати митних платежів відповідно до митного законодавства Митного союзу, міжнародними договорами держав-членів Митного союзу, законодавством Російської Федерації про митну справу і законодавством Російської Федерації про податки і збори. Суб'єкти Російської Федерації і органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції можуть надавати іноземному інвестору пільги, здійснювати фінансування і надавати інші форми підтримки інвестиційного проекту, за рахунок коштів бюджетів суб'єктів Російської Федерації і місцевих бюджетів, а також позабюджетних коштів (ст. ст. 2, 16, 17 Федерального закону).

За законодавством Республіки Узбекистан підприємства з іноземними інвестиціями із часткою іноземних інвестицій в уставному фонді не менше тридцяти трьох відсотків мають право ввозити в Республіку майно для власних виробничих потреб без сплати мита протягом двох років з моменту державної реєстрації підприємства (ст. 12 Закону Республіки Узбекистан «Про іноземні інвестиції») [238]. Крім того, підприємства, які залучають прямі іноземні

інвестиції і спеціалізуються на виробництві товарів у пріоритетних галузях економіки, звільнені від сплати: податку на прибуток юридичних осіб; податку на майно; податку на благоустрій і розвиток соціальної інфраструктури; єдиного податкового платежу; обов'язкових відрахувань до Республіканського дорожнього фонду. При цьому вказані податкові пільги: а) надаються при обсязі прямих приватних іноземних інвестицій, що дорівнює (є еквівалентним): від 300 тис. дол. США до 3 млн. дол. США включно – строком на 3 роки; більше 3 млн. дол. США до 10 млн. дол. США включно – строком на 5 років; більше 10 млн. дол. США – строком на 7 років; б) застосовуються при таких умовах: розміщення підприємств у всіх містах і сільських населених пунктах республіки, за виключенням м. Ташкента і Ташкентської області; здійснення іноземними інвесторами приватних прямих іноземних інвестицій без надання гарантії Республіки Узбекистан; частка іноземних учасників у статутному капіталі підприємства становить не менше 33 відсотків; вкладення іноземних інвестицій у вигляді вільно конвертованої валюти або нового сучасного технологічного обладнання; спрямування не менше 50 відсотків доходу, одержаного у результаті надання зазначених пільг протягом строку їх застосування, на реінвестування з метою подальшого розвитку підприємства (розд. I Положення про порядок застосування податкових пільг для підприємств, що залучають прямі приватні іноземні інвестиції, затвердженого постановою Міністерства фінансів, Державного податкового комітету і Міністерства економіки Республіки Узбекистан від 12 грудня 2011 р. №№ 80, 2011-34, 14) [239].

Законодавство Туркменістану пов'язує надання підприємствам з іноземними інвестиціями додаткових спеціальних прав із діяльністю таких підприємств на територіях вільних економічних зон. Зокрема, визначено, що підприємства з іноземними інвестиціями, які здійснюють діяльність на території вільної економічної зони, звільняються від: 1) сплати консульських і реєстраційних зборів; 2) сплати біржових зборів за реєстрацію договорів; 3) сплати державного мита за видачу ліцензії та її переоформлення; 4) орендної

плати за земельні ділянки у порядку і на умовах, передбачених законодавством; 5) встановлених законодавством відрахувань від прибутку у позабюджетні фонди. Підприємства з іноземними інвестиціями, які здійснюють діяльність з будівництва і експлуатації об'єктів на території вільної економічної зони, звільняються від плати за сертифікаційні послуги у разі ввезення обладнання і матеріалів. Водночас обумовлено, що в інтересах соціально-економічного розвитку за пріоритетними інвестиційними проектами, концесійними договорами, що забезпечують стале економічне зростання, прогресивні структурні зміни економіки країни, укріплення та збільшення експортного потенціалу, а також підвищення рівня зайнятості населення, законодавством можуть бути встановлені інші пільги для підприємств з іноземними інвестиціями (ст. 11 Закону Туркменістану «Про іноземні інвестиції») [240].

Окремі країни-учасниці СНД надають підприємствам з іноземними інвестиціями спеціальні права як щодо експорту, так і щодо імпорту продукції без одержання ліцензії. В останньому випадку йдеться про імпорт продукції, яка необхідна таким підприємствам для власних потреб (ст. 12 Закону Республіки Узбекистан «Про іноземні інвестиції», ст. 25 Закону Азербайджанської Республіки «Про захист іноземних інвестицій» [241], ст. 16 Закону Республіки Армєнія «Про іноземні інвестиції» [242]).

Додаткові спеціальні права підприємств з іноземними інвестиціями закріплено й законодавчими актами окремих країн Центральної Європи. Так, згідно із Законом Республіки Польща «Про товариства з участю зарубіжних партнерів» визначено, що Міністр фінансів при одержанні позитивного висновку відповідного міністра може звільнити товариство з участю зарубіжних партнерів від податку на прибуток у випадках, коли: 1) внески зарубіжних суб'єктів в основний (акціонерний) капітал товариства перевищують еквівалент двох млн. ЕCU, встановлений на підставі використання курсу купівлі іноземної валюти, оприлюдненого Національним Банком Польщі на момент укладання угоди про товариство або вони належать до паїв або акцій зарубіжних суб'єктів, а крім того 2) економічна діяльність

товариства, зокрема: а) проводиться у районах з особливою небезпекою щодо високого рівня безробіття; б) пов'язана із збільшенням вартості реалізації нових технологічних рішень у народному господарстві; в) передбачає можливість продажу товарів і надання послуг на експорт не менше 20 % від загального рівня продаж. Якщо в період використання товариством звільнення від податкового податку, а також у період двох років після сплину строку звільнення відбудеться відкрита ліквідація товариства або зниження його основного (акціонерного) капіталу, товариство зобов'язано сплачувати цей податок. Обов'язок з уплати податку виникає з моменту внесення у торговий реєстр відомостей про відкриту ліквідацію товариства або зниження його основного (акціонерного) капіталу (ст. ст. 23, 24 Закону) [243].

За Законом Угорщини «Про інвестиції іноземних осіб в Угорщині» господарське товариство з іноземною участю має право на всі податкові пільги, які надаються іншим господарським організаціям країни, а також додаткові пільги щодо податку з підприємницького прибутку за таких умов: 1) якщо у статутному капіталі частка іноземної участі досягає 20 %, або 5 млн. форинтів, товариство має право на 20 % зменшення розрахункового податку; 2) якщо більш ніж половина надходжень товариства одержана від виробництва продукції або від експлуатації готелю власного будівництва, і статутний капітал перевищує 25 млн. форинтів і частка іноземної участі в ньому не менше 30 %, товариства має право на зниження розрахункового податку на 60 % протягом перших 5 років з початку реалізації продукції або послуг, а починаючи з 6-го року – зниження розрахункового податку на 40 %; 3) за наявності умов, зазначених вище, якщо товариством здійснюється діяльність, особливо важлива для економіки Угорщини (визначена у додатку до Закону), товариству надається право на зниження розрахункового податку на 100 % у перші 5 років з початку реалізації продукції або послуг, а починаючи з 6-го року – зниження розрахункового податку на 60 %. Постановою Ради Міністрів можуть бути визначені податкові пільги на більш тривалий період для товариств, що здійснюють особливо важливу діяльність, зазначену у додатку до

Закону. У випадку здійснення товариством капітального будівництва, товариство може утримати 100 % попередньо нарахованого загального податку з обороту. До товариств з іноземною участю, створених на безмитних територіях, не застосовуються правові норми щодо регулювання цін і державного контролю. Пільги, належні товариству на безмитній території, можуть бути надані міністром фінансів також для товариства не на безмитній території, яке повністю або переважно перебуває в іноземній власності, за умови, що товариство не веде діяльність, пов'язану з перевезенням товарів через кордон (ст. ст. 15-17, 38, 43 Закону) [244].

Ряд спеціальних прав підприємств з іноземними інвестиціями закріплено й законодавством Китайської Народної Республіки (КНР). Зокрема, якщо підприємство іноземного капіталу у Китаї реінвестує прибуток після сплати податку на прибуток підприємств, воно може подати заяву про повернення суми податку на прибуток підприємств щодо реінвестованої частки прибутку (ст. 17 Закону КНР «Про підприємства іноземного капіталу» [245]). Іноземне підприємство (іноземна компанія, підприємство та інша економічна організаційна структура на території КНР, яка задіяна в проведенні незалежних ділових операцій або у веденні спільного виробництва чи спільних ділових операцій разом із китайськими підприємствами), яке планує здійснювати свою діяльність протягом періоду 10 років чи більше в галузі сільського, лісового господарства, тваринництва чи займатись будь-якою іншою низькоприбутковою діяльністю за умови схвалення податковою службою заяви, поданої підприємством, може бути звільнене від сплати податку на доходи протягом першого року, в якому отримано прибуток, а протягом другого та третього років і отримати податкову пільгу у вигляді 50 % зменшення податку на доходи. За умови схвалення Міністерства фінансів, протягом наступних 10 років після закінчення періоду, в якому можливе звільнення чи зменшення податку на доходи, може бути надана податкова пільга у вигляді зменшення податку на доходи в розмірі від 15 до 30 % В разі коли іноземне підприємство з низькими обсягами виробництва продукції та низьким рівнем прибутків

отримує дозвіл на зменшення сплати місцевого податку на доходи чи звільнення від нього, рішення про це приймається народним управлінням провінції, автономного регіону чи муніципалітету, де розташоване таке підприємство, під безпосереднім керівництвом Центрального Уряду (ст. ст. 1, 4-6 Закону КНР про податок на доходи іноземних підприємств) [246]. Нові засновані спільні підприємства (за участю китайського й іноземного капіталу), які планують здійснювати свою діяльність протягом періоду 10 років чи більше, після схвалення керівниками податкової служби відповідної заяви, поданої від спільного підприємства, звільняються від сплати податку на прибуток протягом першого року, в якому підприємство отримає прибуток, а протягом другого й третього року сплачують 50 % суми, яка належить до сплати у вигляді податку на доход. За умови схвалення Міністерством фінансів КНР, спільні підприємства, які здійснюють свою діяльність в низькоприбуткових галузях, таких як сільське чи лісове господарство, або функціонують у віддалених та економічно слабо розвинутих районах, можуть тримати дозвіл на зниження ставки податку на доходи в розмірі від 15 до 30 % на період 10 років після закінчення періоду звільнення та зниження ставки податку на доходи. Збитки, понесені спільним підприємством протягом податкового року, можуть бути компенсовані за рахунок відповідної суми, вирахованої з доходу наступного року. В разі якщо доход наступного року є недостатнім для покриття означених збитків, повна компенсація може бути здійснена за рахунок подальших вирахувань з доходів із року в рік, але в межах періоду, що не перевищує 5 років (ст. ст. 5-7 Закону КНР про податок на доходи спільних підприємств, створених за участю китайського й іноземного капіталу) [247].

Проведене дослідження зарубіжного досвіду дозволяє дійти висновку, що надання підприємствам з іноземними інвестиціями спеціальних прав щодо використання певних пільг застосовується заінтересованими державами як засіб для вирішення економічних і соціальних завдань, як-то: 1) розвиток низькорентабельних галузей економіки, функціонування яких є суспільно

необхідним; 2) розвиток перспективних (інноваційно-орієнтованих) галузей економіки для досягнення позитивних структурних змін у національному господарстві; 3) розвиток економічно-відсталих регіонів країни; 4) досягнення конкурентних переваг країни на зовнішніх ринках; 5) зниження рівня безробіття; 6) одержання інших позитивних результатів через активізацію господарської діяльності. Таким чином, внаслідок надання підприємствам з іноземними інвестиціями відповідних спеціальних прав відбувається узгодження приватних інтересів таких підприємств і їх засновників (учасників) та публічних інтересів (інтересів держави і суспільства). Водночас визначення обсягу і змісту спеціальних прав, що надаються підприємствам з іноземними інвестиціями, пов'язано із необхідністю забезпечення державою «еквівалентного обміну»: понесені державою (органами місцевого самоврядування) втрати від застосування податкових та/або інших пільг мають компенсуватись за рахунок досягненого економічного і соціального ефекту від діяльності вказаних суб'єктів господарювання. При цьому береться до уваги й ступінь участі іноземних інвесторів у спільних (іноземних) підприємствах та обсяги іноземного капіталу, що залучається у такі підприємства.

Виходячи із зазначеного, надання підприємствам з іноземними інвестиціями додаткових спеціальних прав може сприяти вирішенню соціально-економічних завдань і в Україні. Як відзначалось вище, на теперішній час на державному рівні вже визначено перелік сегментів економіки, забезпечення розвитку яких є для держави пріоритетним: такими є пріоритетні галузі економіки, визначені Кабінетом Міністрів України на виконання Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», а також галузі, у яких здійснюється інноваційна діяльність за пріоритетними стратегічними і середньостроковими напрямками (згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність»). Крім того, можливості забезпечення прискореного економічного розвитку пов'язуються державою також і з діяльністю технологічних парків – юридичних осіб або груп юридичних осіб,

що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. В рамках визначення режиму функціонування технологічних парків державою передбачено надання підтримки реалізації проектів за пріоритетними напрямками – економічно і соціально зумовлених напрямів науково-технічної та інноваційної діяльності технологічного парку, що відповідають визначеним законодавством науково-технічним та інноваційним пріоритетам і спрямовані на промислове виробництво конкурентоспроможної високотехнологічної та інноваційної продукції і насичення нею внутрішнього ринку та забезпечення експортного потенціалу держави (ст. 1 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [248]). З урахуванням цього, при визначенні змісту додаткових спеціальних прав підприємств з іноземними інвестиціями (насамперед, іноземних підприємств та спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів) доцільно орієнтуватись саме на вищевказані пріоритетні галузі (напрями).

Одним з таких спеціальних прав може бути право іноземних підприємств та спільних підприємств із значною та вирішальною участю, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків, застосовувати знижену ставку податку на прибуток за умови спрямування вивільнених у зв'язку з цим коштів на збільшення обсягів виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій. В такому випадку встановлення цієї умови сприятиме досягненню балансу інтересів цих підприємств та держави, адже кошти, недоотримані державою внаслідок застосування зниженої ставки податку інвестуватимуться у подальший розвиток відповідних пріоритетних галузей.

Водночас, як відзначалось вище, надання підприємствам з іноземними

інвестиціями додаткових спеціальних прав доцільно використовувати і як засіб забезпечення розвитку окремих територій (що враховано у рамковому положенні ч. 2 ст. 7 Закону про іноземне інвестування). Передумови для реалізації такого підходу закладено у положеннях Закону України «Про інноваційну діяльність», що уповноважують представницькі органи місцевого самоврядування різних територіальних рівнів затверджувати середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності регіонального рівня та регіональні інноваційні програми, що кредитуються з обласних і районних бюджетів, а також місцеві інноваційні програми (ч. 2, 3 ст. 7). Зважаючи на це, для стимулювання залучення іноземних підприємств та спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів до реалізації вказаних програм пропонується визначити, що зазначені підприємства, які беруть участь у реалізації цих програм, мають право користуватись пільгами із сплати місцевих податків та зборів, наданими таким підприємствам у встановленому порядку за рішенням органів місцевого самоврядування.

Втілення цієї пропозиції потребуватиме внесення відповідних доповнень до Закону України «Про інноваційну діяльність» з одночасним розширенням і корегуванням чинних положень п. 12.3.7 ПК України, які не дозволяють сільським, селищним, міським радам встановлювати індивідуальні пільгові ставки місцевих податків та зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців або звільняти їх від сплати таких податків та зборів. Наведені положення ПК України спрямовані на попередження погіршення стану економічної конкуренції внаслідок надання окремим суб'єктам господарювання пільг, які ставлять їх у привілейоване становище стосовно конкурентів. Між тим вбачається, що позитивний ефект для суспільних інтересів від залучення підприємств з іноземними інвестиціями до реалізації регіональних і місцевих інноваційних програм переважатиме негативні наслідки обмеження конкуренції, тому закріплення, як виняток, пропонованого права цих підприємств і кореспондуючих йому повноважень органів місцевого самоврядування є допустимим і таким, що узгоджується із змістом ч. 2 ст. 31

ГК України.

Ще один значущий аспект здійснюваного дослідження стосується визначення обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями у сфері їх соціальної діяльності. Актуальність цього аспекту обумовлена тим, що умови праці, визначені правилами внутрішнього розпорядку таких підприємств, як правило, передбачають ретельну регламентацію поведінки працівників (що іноді межує з обмеженням їх природних прав) і ґрунтуються на утвердженні безумовного пріоритету інтересів підприємства і його засновників (учасників) над інтересами трудового колективу та окремих працівників. При цьому на практиці не виключаються й випадки дискримінації працівників за ознакою їх різної державної приналежності.

З урахуванням цього, викликають інтерес законодавчі акти тих зарубіжних країн, якими закріплено положення як щодо економічної, так і щодо соціальної складової діяльності підприємств з іноземними інвестиціями. Наприклад, законами КНР «Про підприємства іноземного капіталу» (ст. ст. 12-13), «Про контрактні спільні підприємства китайського та іноземного капіталу» (ст. ст. 9-14), «Про пайові спільні підприємства китайського та іноземного капіталу» (ст. ст. 6-7) спеціально обумовлено, що такі підприємства при найманні китайських працівників відповідно до закону укладають контракти, які містять умови про прийом, звільнення, заробітну плату, соціальне забезпечення, охорону праці і соціальне страхування. Працівники підприємств створюють профспілкові організації, які здійснюють профспілкову діяльність і захищають законні права і інтереси працівників. Підприємства повинні надавати необхідні умови для діяльності професійних спілок [249, 250]. Такі положення мають, насамперед, ідеологічне навантаження, і спрямовані на акцентування уваги іноземних інвесторів на недопущення порушення трудових та інших прав найманих працівників і необхідність забезпечення соціальної відповідальності підприємства при здійсненні ним підприємницької діяльності.

На основі зазначеного пропонується доповнити Закон про іноземне інвестування окремою статтею, в якій закріпити обов'язки підприємств з

іноземними інвестиціями щодо здійснення соціальної діяльності, в тому числі недопущення погіршення становища їх працівників у порівнянні з умовами, встановленими законодавством, та вирішення питань соціального розвитку підприємств за участю їх трудових колективів. Реалізація цієї пропозиції сприятиме посиленню наявних гарантій захисту прав працівників з іноземними інвестиціями та врахуванню інтересів трудових колективів в ході прийняття підприємствами управлінських рішень.

2.4. Гарантії прав підприємств з іноземними інвестиціями

Забезпечення здійснення прав, наданих підприємствам з іноземними інвестиціями, потребує створення сприятливих умов, за яких ці підприємства користуються відповідними правовими можливостями, реально втілюючи їх у своїй діяльності. У зв'язку з цим важливого значення набуває питання гарантій прав таких суб'єктів. Саме від наявності та дієвості цих гарантій залежить фактичний стан діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, а відповідно – і рівень заінтересованості іноземних інвесторів у набутті засновницьких (корпоративних) прав щодо підприємств в Україні.

Звертаючись до теоретичних аспектів порушеного питання, можна погодитись із висновками В.В. Поєдинок, яка, виходячи з наявних у законодавстві та юридичній літературі визначень гарантій, виділила такі їх суттєві риси: 1) гарантії становлять різновид правових засобів; 2) ці правові засоби забезпечують здійснення (реалізацію) та захист прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин (відповідно розрізняють гарантії реалізації та гарантії захисту прав); 3) вони відображають прийняття державою додаткових, підвищених обов'язків, спрямованих на створення спеціальних правових умов, за яких відповідні права стали б більш реальними та забезпеченими; 4) вони потребують організаційних, процедурних форм їх реалізації. З урахуванням цього, дослідниця зазначила, що під гарантіями для інвесторів потрібно розуміти систему господарсько-правових засобів, спрямованих на створення

спеціальних можливостей реалізації та захисту прав та законних інтересів інвесторів з метою компенсації певних інвестиційних ризиків [15, с. 158]. Таке розуміння гарантій можна взяти за основу й при опрацюванні питання стосовно гарантій прав підприємств з іноземними інвестиціями.

На теперішній час вітчизняне інвестиційне законодавство передбачає низку гарантій, адресованих іноземним інвесторам, а щодо підприємств з іноземними інвестиціями відповідних спеціальних положень не закріплено. У зв'язку з цим привертає увагу підхід, застосований у законодавстві Російської Федерації, згідно з яким поряд із гарантіями, що надаються лише іноземним інвесторам, вирізняються й гарантії, що розповсюджуються як на іноземних інвесторів, так і на комерційні організації з іноземними інвестиціями (ст. ст. 8, 9 Федерального закону «Про іноземні інвестиції в Російській Федерації»). Такий підхід є обґрунтованим, і може бути використаний і у законодавстві України, оскільки частина гарантій, встановлених для іноземних інвесторів, є не менш потрібними підприємствам з іноземними інвестиціями. Зокрема, це стосується таких гарантій як: гарантія у разі зміни законодавства; гарантія щодо примусових вилучень; гарантія компенсації і відшкодування збитків. У розвиток цієї тези вищевказані гарантії доцільно розглянути більш детально.

Зміст першої із названих гарантій (гарантії у разі зміни законодавства) нині охоплює два аспекти: 1) застосування встановлених законодавством державних гарантій захисту іноземних інвестицій; 2) виконання укладених суб'єктами інвестиційної діяльності договорів у випадку зміни законодавства, яке поширюється на ці договори.

В рамках регламентації першого із вказаних аспектів на рівні ГК України передбачено, що у разі зміни законодавства про режим іноземного інвестування на вимогу іноземного інвестора у випадках і в порядку, визначених законом, застосовуються державні гарантії, які визначаються законодавством, що діяло на момент вкладення інвестицій (п. 2 ч. 1, ч. 2 ст. 397 ГК України). Між тим у спеціальному Законі про іноземне інвестування міститься дещо інше формулювання, а саме: якщо в подальшому спеціальним законодавством

України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в розділі II цього Закону, то протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в цьому Законі (п. 2 ч. 1, ч. 2 ст. 397 ГК України, ч. 1 ст. 8 Закону про іноземне інвестування). У зв'язку з цим вбачається, що положення спеціального Закону є більш точними: в них йдеться про наслідки зміни не законодавства про режим іноземного інвестування взагалі, а лише про наслідки зміни встановлених таким законодавством державних гарантій захисту іноземних інвестицій. Тому зазначені положення ч. 2 ст. 397 ГК України потребують відповідного корегування.

Визначення поняття «державні гарантії захисту іноземних інвестицій» законодавство не містить, проте закріплено більш загальне (родове) поняття – «державні гарантії захисту інвестицій», під яким розуміється система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій (абз. 4 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). При цьому необхідно відзначити, що саме зобов'язання держави у наданні фінансових пільг (податкових, митних) є найбільш привабливим стимулом для інвесторів при виборі країни для вкладення інвестиційних коштів і основою для розрахунку подальшої економічної діяльності суб'єкта господарювання [251, с. 323]. Водночас розділ II Закону про іноземне інвестування, який має назву «Державні гарантії захисту іноземних інвестицій», окрім гарантій у разі зміни законодавства, передбачає також: гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб; компенсацію і відшкодування збитків іноземним інвесторам; гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності; гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних

інвестицій.

При вирішенні другого із названих аспектів на законодавчому рівні визначено, що умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору (абз. 2 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). До прав і обов'язків сторін, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії застосовується законодавство України, чинне на момент її укладення, при цьому зазначені гарантії не поширюються на зміни законодавства, що стосуються питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони довкілля (ч. 2 ст. 8 Закону про іноземне інвестування).

Разом з тим дієвість гарантій у разі зміни законодавства знижується тим, що декларуючи гарантування стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності (ч. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність»), держава не завжди забезпечує таку стабільність. Більш того, вищевказане ключове поняття інвестиційного законодавства «державні гарантії захисту інвестицій» також зазнавало змін, наслідком яких стало звуження гарантій, встановлених раніше. Так, первинна редакція цього визначення передбачала, що державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, спрямованих на захист інвестицій (ч. 1 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» у редакції від 21 травня 1999 р.), але згодом було обумовлено, що державні гарантії захисту іноземних інвестицій, визначені законодавством України, не регулюють питання валютного, митного та податкового законодавства, чинного на території України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 3 Закону про усунення дискримінації від 17 лютого 2000 р.). Така

непослідовність у вирішенні цього питання спричинила подання іноземними інвесторами чисельних позовів на захист своїх прав. При цьому судові органи при розгляді відповідних категорій спорів керувались різними правовими позиціями, але переважаючою стала позиція, зафіксована рішенням Конституційного Суду України від 29 січня 2002 р. у справі № 1-17/2002 (справа про оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями): з дня набуття чинності частиною першою статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» спеціальне законодавство та державні гарантії захисту іноземних інвестицій, які діяли на момент реєстрації інвестицій і підлягали застосуванню на вимогу іноземного інвестора на підставі гарантій від зміни законодавства, застосовуються у межах, передбачених ст. 3 цього Закону та ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [252, 253].

В той же час, оскільки ст. 3 Закону про усунення дискримінації визнає пріоритет міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, над внутрішньодержавним (національним) законодавством на практиці мають місце випадки розширеного тлумачення змісту чинних державних гарантій захисту іноземних інвестицій на основі положень певних міжнародних договорів. Зокрема, розглядаючи справу за позовом управління Пенсійного фонду України до ТОВ КБ «СоцКомБанк» про стягнення збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу безготівкових валют, суд взяв до уваги Угоду між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про сприяння та захист інвестицій, якою встановлено: якщо після дати здійснення інвестиції відбулась будь-яка зміна в законодавстві Договірної Сторони, на території якої була зроблена інвестиція, стосовно умов захисту, які поширюються на інвестиції, то захист, наданий згідно з попереднім законодавством, не буде порушений. Виходячи з цього, суд дійшов висновку про відсутність правових підстав стягнення з відповідача боргу на обов'язкове державне пенсійне страхування при

здійсненні операцій купівлі-продажу безготівкової валюти, оскільки вказаним міжнародним договором передбачені інші, ніж встановлені ст. 3 Закону про усунення дискримінації державні гарантії захисту іноземних інвестицій, дія яких розповсюджується в тому числі й на правовідносини щодо сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, який підприємство з іноземними інвестиціями не повинно було сплачувати на момент його заснування [254].

Оцінюючи чинні положення щодо гарантії у разі зміни законодавства (стабілізаційні застереження), В.В. Поєдинок зауважила, що цим застереженням притаманні такі негативні риси: 1) вони стосуються усіх без винятку інвестиційних проектів незалежно від їх суб'єктного складу, сфери здійснення та суспільної значущості; 2) за типом це – заморожувальні (хоч і обмеженого виду) застереження, як негнучкий і загалом застарілий тип; 3) виключення зі сфери їх дії спрямовані на задоволення фіскальних цілей, а не цілей сталого розвитку, оскільки зміни трудового, природноресурсового, екологічного законодавства покриваються цими застереженнями [255].

Погоджуючись з наведеною думкою, потрібно водночас наголосити, що існуючий підхід, за якого державні гарантії захисту іноземних інвестицій представлені як такі, що взагалі не охоплюють питання валютного, митного та податкового законодавства, хоч і сприяє вирішенню тактичних завдань стосовно зменшення бюджетних втрат, проте ускладнює вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку на основі залучення іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями до реалізації довгострокових інвестиційних проектів за пріоритетними напрямками. Адже для підприємств з іноземними інвестиціями першорядне значення мають саме ці питання, тоді як відсутність державних гарантій щодо стабільності податкового, валютного і митного законодавства фактично унеможлиблює довгострокове господарське планування, і виступає одним із стримуючих чинників щодо іноземного інвестування у національну економіку.

У зв'язку із зазначеним викликає інтерес концепція, закладена у вищезгаданому Федеральному законі «Про іноземні інвестиції в Російській

Федерації», яким передбачено, що у випадку набрання чинності новими федеральними законами і іншими нормативно-правовими актами, які змінюють розміри федеральних податків (за винятком акцизів, податку на додану вартість на товари, що виробляються на території Російської Федерації) і внесків у державні позабюджетні фонди (за винятком внесків у Пенсійний фонд Російської Федерації), або внесення у чинні федеральні закони і інші нормативно-правові акти змін і доповнень, які призводять до збільшення сукупного податкового навантаження на діяльність комерційної організації з іноземними інвестиціями по реалізації пріоритетних інвестиційних проектів або встановлюють режим заборон і обмежень щодо іноземних інвестицій у порівнянні із сукупним податковим навантаженням і режимом, що діяли на день початку фінансування пріоритетного інвестиційного проекту за рахунок іноземних інвестицій, то такі нові федеральні закони і інші нормативно-правові акти, а також зміни і доповнення до діючих федеральних законів і нормативно-правових актів не застосовуються протягом строку окупності інвестиційного проекту (але не більше 7 років з дня початку фінансування зазначеного проекту за рахунок іноземних інвестицій) стосовно комерційної організації з іноземними інвестиціями, яка здійснює пріоритетний інвестиційний проект, за умови, що товари, які ввозяться в Російську Федерацію комерційною організацією з іноземними інвестиціями, використовуються цільовим призначенням для реалізації пріоритетних інвестиційних проектів. У виняткових випадках при реалізації комерційною організацією з іноземними інвестиціями пріоритетного інвестиційного проекту у сфері виробництва або створення транспортної чи іншої інфраструктури із сумарним обсягом іноземних інвестицій не менше 1 млрд. рублів (не менше еквівалентної суми в іноземній валюті по курсу Центрального банку Російської Федерації на день набрання чинності відповідним Федеральним законом), строк окупності якого перевищує сім років, Уряд Російської Федерації приймає рішення про продовження строку дії пільгових умов і режиму реалізації інвестиційного проекту (ст. 9 Закону).

Переваги такого підходу вбачаються в тому, що він дозволяє певною мірою збалансувати інтереси підприємств з іноземними інвестиціями та інтереси держави: відповідна гарантія має обмежену сферу дії (тим самим зменшуючи можливі для держави ризики щодо зменшення бюджетних надходжень) і надається «в обмін» на реалізацію підприємствами з іноземними інвестиціями пріоритетних інвестиційних проектів. З урахуванням цього, подібний підхід може бути використано і в Україні стосовно іноземних підприємств та спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, які здійснюють діяльність, що становить особливу значущість для держави і суспільства. При цьому для посилення стимулюючої спрямованості такої гарантії сферу її дії доцільно поширити як на податкове, так і на митне і валютне законодавство.

Підсумовуючи вищесказане, пропонується закріпити у Законі про іноземне інвестування:

1) базову гарантію у разі зміни законодавства, яка поширюватиметься на всі підприємства з іноземними інвестиціями, і передбачатиме таке: а) якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватись гарантії прав підприємств з іноземними інвестиціями, зазначені в цьому Законі, то протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу підприємства з іноземними інвестиціями застосовується державні гарантії прав підприємств з іноземними інвестиціями, зазначені в цьому Законі; б) умови договорів, укладених підприємствами з іноземними інвестиціями, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище сторін або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору;

2) додаткову гарантію у разі зміни законодавства, яка поширюватиметься на іноземні підприємства та спільні підприємства із значною та вирішальною

участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків, і передбачатиме таке: у разі внесення змін до податкового, валютного або митного законодавства, що погіршують умови діяльності підприємства, на вимогу такого підприємства протягом строку реалізації інвестиційного проекту у пріоритетній галузі економіки (пріоритетного інноваційного проекту) або участі підприємства у технологічному парку застосовуються положення податкового, валютного чи митного законодавства, яке діяло на день початку реалізації зазначеного проекту або набуття підприємством прав учасника технологічного парку.

Ще однією гарантією прав, яку пропонується встановити для підприємств з іноземними інвестиціями, є гарантія щодо примусових вилучень.

З точки зору міжнародного права примусові вилучення іноземних капіталовкладень становлять суверенне право держави та в окремих випадках визнаються допустимими. Вказане право визнане у ряді міжнародно-правових документів: у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, у Керівних вказівках Світового Банку з регулювання прямих іноземних інвестицій 1992 року і ін. За змістом укладених Україною двосторонніх інвестиційних угод примусові вилучення є правомірними, якщо вони: а) здійснюються в публічних інтересах; б) не є дискримінаційними та застосовуються в установленому законом порядку; в) супроводжуються виплатою компенсації. Примусові вилучення, які не відповідають зазначеним умовам, належать до незаконних дій органів влади та їх посадових осіб [173]. Так, стаття III (п. 1) Договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про заохочення та взаємний захист інвестицій допускає проведення націоналізації для громадських потреб, у недискримінаційний спосіб, з виплатою негайної, адекватної та ефективною компенсації і згідно з належним порядком, встановленим законом та загальними принципами режиму, передбаченого статтею II (п. 2) цього Договору [256].

У міжнародному праві, а також у науковій літературі використовуються

різні терміни для позначення дій, пов'язаних з примусовим вилученням державою приватної власності, в тому числі іноземної, зокрема, експропріація, націоналізація і ін. При цьому в літературі відзначається, що категорії «націоналізація», «експропріація», «реквізиція», «конфіскація», що зустрічаються у двосторонніх міжнародних договорах про заохочення й взаємний захист капіталовкладень носять, в певній мірі, збірне значення, тому що під цими заходами розуміється не тільки сам факт націоналізації, але також дії держави, які можуть розглядатися як фактично здійснена націоналізація або експропріація, наприклад, заморожування рахунків, заборона переказу інвестицій в іноземній валюті за рубіж, експортно-імпорتنі обмеження, втручання в цінову політику, додаткове оподаткування або скасування раніше наданих податкових або митних пільг тощо (побічна або скрита експропріація). Оволодіння контрольним пакетом акцій в іноземній компанії також вважається вилученням контролю над активами і прибутком підприємства. Відчуження власності може включати вилучення тісно пов'язаних допоміжних прав, які виходять з патенту або контрольного пакету, які не були предметом прямої націоналізації [83].

Термін «експропріація» вживається, зокрема, у Сеульській конвенції 1985 р. про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій (пп. II п. «а» ст. 11), відповідно до якої під експропріацією або аналогічними заходами розуміється будь-яка законодавча або адміністративна дія чи бездіяльність, що виходить від приймаючої держави, у результаті якої інвестор позбавляється права власності щодо свого капіталовкладення, контролю над ним або суттєвого доходу від такого капіталовкладення, за винятком загально застосовних заходів недискримінаційного характеру, які звичайно вживаються державами з метою регулювання економічної діяльності на своїй території. Згідно із ст. 13 Договору до Енергетичної Хартії капіталовкладення інвесторів Договірної Сторони на території будь-якої Договірної Сторони не повинні бути націоналізовані, експропрійовані чи піддаватися заходу чи заходам, які мають аналогічні націоналізації чи експропріації наслідки (далі іменуються

«експропріація»), за винятком випадків, коли така експропріація здійснюється: з метою, що відповідає громадським інтересам; без дискримінації; з дотриманням належного законного порядку; і разом з виплатою швидкої, адекватної та ефективної компенсації [257]. Термін «експропріація» використовується також у Керівництві з регулювання прямих іноземних інвестицій Міжнародного Банку, а також двосторонніх угодах про взаємне сприяння та захист інвестицій, в тому числі укладених Україною. Наприклад, ст. 5 Угоди між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про взаємне сприяння та захист інвестицій від 24 листопада 2010 р. визначено, що інвестиції інвесторів іншої Договірної Сторони не будуть націоналізовані, експропрійовані або піддані заходам, що мають ефект, еквівалентний націоналізації або експропріації на території держави приймаючої Договірної Сторони окрім як для суспільних цілей внутрішній потреб приймаючої Договірної Сторони, та згідно з умовами, встановленими цією Угодою [258-261]. В літературі ж щодо змісту цього терміну висловлено різні позиції. Зокрема, за висновком американських юристів П. Комекса і С. Кінсели поняття експропріації включає «конфіскацію» і «націоналізацію» [262, с. 7-8], тоді як на думку російського дослідника І.З. Фархутдинова між поняттями «експропріація» та «націоналізація» було б правильним поставити знак рівності, оскільки вони позначають одну й ту ж форму примусового вилучення власності [263, с. 282].

У внутрішньому (національному) законодавстві України з питань іноземного інвестування при встановленні гарантії щодо примусових вилучень вживаються лише терміни «націоналізація» та «реквізиція» (ч. 3, 4 ст. 397 ГК України, ст. 9 Закону про іноземне інвестування).

Закріплюючи безумовну заборону націоналізації іноземних інвестицій, законодавство не конкретизує значення цього терміну. В літературі ж пояснюється, що у загальному вигляді під націоналізацією розуміється вилучення майна, яке перебуває у приватній власності, і передача у власність держави. У міжнародно-правовій площині питання націоналізації постає тоді,

коли зачіпаються інтереси іншої держави або юридичних чи фізичних осіб іншої держави. З цієї точки зору пряма націоналізація означає повне примусове вилучення власності іноземного інвестора в ході здійсненні інвестиційної діяльності на території іншої держави, як правило, з політичних міркувань [263, с. 276].

З питання націоналізації в сучасному міжнародному праві існують дві основні доктрини. Перша з них базується на тому, що право на націоналізацію є невід'ємним атрибутом державного суверенітету. Саме це право нічим не може бути обумовлено, тобто здійснюється незалежно від наявності або відсутності інтересів суспільства в націоналізації, а компенсація виплачується з урахуванням всіх обставин. Ця доктрина знайшла втілення в резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 1805 «Про невід'ємний суверенітет над природними ресурсами» [264].

Право держави на націоналізацію (експропріацію) передбачено також традиційною західною доктриною, відповідно до якої націоналізація повинна здійснюватися: а) у суспільних інтересах; б) на законних підставах; в) без дискримінації; г) супроводжуватися швидкою, адекватною, ефективною компенсацією. Термін «у суспільних інтересах» було застосовано в Протоколі до Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р., зокрема, кожна фізична і юридична особа має право безперешкодно користуватися своєю власністю. Ніхто не може бути позбавлений свого майна, крім як в інтересах суспільства й на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права (ст. 1 Протоколу) [265].

Поняття реквізиції характеризується у юридичній літературі як одна з форм вилучення права власності, що являє собою захід, котрий застосовується державою у разі надзвичайних ситуацій [266, с. 123]; як особлива підстава припинення права власності [267, с. 118-120], а також як підстава виникнення права державної власності [268, с. 452].

Кваліфікуючими ознаками реквізиції є: 1) зумовленість надзвичайними обставинами, що свідчать про винятковість ситуації, а відповідно і заходів

реагування; 2) суспільна необхідність відвернення чи усунення негативних наслідків, у тому числі шляхом застосування певних заходів; 3) відшкодування власнику збитків; 4) законність таких заходів, що передбачає їх проведення на законних підставах і в порядку, встановленому законом; 5) наявність гарантій судового захисту прав власника [269, с. 57].

Загальні положення про реквізицію та умови її проведення передбачено ст. 353 ЦК України, згідно з якою у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Зазначена стаття кореспондує із Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», який оперує двома термінами: «примусове відчуження майна» та «вилучення майна». Під примусовим відчуженням майна розуміється позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. Під вилученням майна розуміється позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [270].

Разом з тим аналіз спеціальних положень ст. 397 ГК України та ст. 9 Закону про іноземне інвестування вказує на те, що у порівнянні із ст. 353 ЦК України перелік підстав реквізиції іноземних інвестицій є вужчим: визначено, що органи державної влади та їх посадові особи не мають права реквізувати

іноземні інвестиції, крім випадків здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій (ст. 397 ГК України та ст. 9 Закону про іноземне інвестування).

В той же час доцільно зазначити, що на відміну від вказаних спеціальних положень ГК України та Закону про іноземне інвестування, у ч. 2 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» йдеться не лише про націоналізацію та реквізицію. Визначено, що інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками. До «заходів, тотожних за наслідками» може відноситись, наприклад, прийняття закону, що припиняє право власності на певне майно (ст. 346 ЦК України). У ракурсі визначення таких заходів доцільно взяти до уваги й висловлену у літературі тезу, згідно з якою окрім прямого вилучення матеріальних активів, які належать інвестору, існують інші форми втручання у здійснення інвестором права власності або інших прав, що становлять вторинний інвестиційний титул, зокрема, корпоративних прав. До вилучення інвестицій може бути прирівняне втручання у здійснення інвестором своїх прав до такої межі, коли ці права втрачають свою цінність, що є співставним з повним позбавленням таких прав (блокування банківських рахунків, заборона переказування іноземної валюти за кордон, надмірне чи багаторазове оподаткування тощо) [15, с. 166]. В зв'язку з цим, В.В. Поєдинок пропонує закріпити на законодавчому рівні поняття «прямої» та «непрямої» експропріації [271].

Поряд із цим аналіз правозастосовної практики свідчить, що суб'єкти такої практики по-різному тлумачать вживане у законодавстві словосполучення «заходи, тотожні за наслідками» при вирішенні питання щодо охоплення ним такого заходу як конфіскація. Так, в ході перевірки ЗАТ «Казино «Прем'єр Палац» (мажоритарним акціонером якого є Компанія Montron Limited (Лондон)) орган податкової служби встановив, що цим підприємством всупереч вимогам Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» здійснювалась діяльність з організації і проведення азартних ігор з метою

отримання прибутку. На підставі цього державна податкова адміністрація м. Києва звернулась до окружного адміністративного суду з позовом про стягнення із ЗАТ «Казино «Прем'єр Палац» штрафу та конфіскацію грального обладнання. Рішенням суду позов було задоволено, проте суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що вимоги державної податкової адміністрації щодо застосування конфіскації грального обладнання є такими, що порушують гарантії щодо примусових вилучень, оскільки, виходячи з приписів нормативно-правових актів України, іноземні інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, які є тотожними за наслідками, в тому числі і конфіскація [272]. В подальшому ж ухвалою Вищого адміністративного суду України відповідну постанову апеляційного адміністративного суду було скасовано, із зазначенням того, що позовні вимоги державної податкової адміністрації є обґрунтованими і такими, що підлягають задоволенню в повному обсязі [273].

Таке рішення суду касаційної інстанції є цілком логічним, оскільки відмова від застосування конфіскації щодо підприємств з іноземними інвестиціями фактично означала б визнання можливості безкарного вчинення цими підприємствами господарських правопорушень, стосовно яких законодавством встановлено цей вид адміністративно-господарських санкцій. Між тим застосування на практиці різних правових позицій при вирішенні порушеного питання вказує на доцільність уточнення відповідних положень на рівні законодавства.

З урахуванням вищевикладеного, при поширенні на підприємства з іноземними інвестиціями гарантії щодо примусових вилучень пропонується визначити, що майно підприємств з іноземними інвестиціями в Україні не підлягає націоналізації. Органи державної влади та їх посадові особи не мають права реквізувати майно підприємств з іноземними інвестиціями, крім випадків здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути здійснена лише на підставі рішення органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України, і в порядку,

встановленому законом. Щодо майна підприємств з іноземними інвестиціями не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками до націоналізації та реквізиції, крім випадків конфіскації такого майна на підставі і в порядку, встановленому законом.

Переходячи до розгляду наступної з вищеназваних гарантій – гарантії виплати компенсації і відшкодування збитків, необхідно зазначити, що як зарубіжні, так і вітчизняні правознавці визнають, що зобов'язання виплати компенсації породжується правомірним вилученням інвестицій, тоді як неправомірне вилучення породжує зобов'язання відшкодування збитків [10, с. 157-158; 14, с. 87]. Водночас визнається, що іноземному інвестору мають компенсуватись і збитки, які є наслідком правомірних вилучень [274, с. 254].

Разом з тим у чинному інвестиційному законодавстві України простежується невиправдане змішування всіх зазначених категорій. Так, відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону про іноземне інвестування іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями. У частині 2 цієї ж статті йдеться про відшкодування витрат та збитків, завданих іноземним інвесторам внаслідок дій, зазначених у ст. 9 (тобто, реквізиції) та у ч. 1 ст. 10 (тобто, неправомірних дій чи бездіяльності). Між тим у ч. 3 ст. 10 стосовно правомірних примусових вилучень вжито термін «компенсація», а частина 4 передбачає компенсацію, що виплачується іноземному інвестору внаслідок дій, зазначених у частині першій (неправомірних дій державних органів) і визначається на час фактичного здійснення рішення про відшкодування збитків. Поряд із цим ч. 6, 7 ст. 397 ГК України ще більш посилюють плутанину у термінології, оперуючи словосполученнями «компенсація, яка виплачується іноземному інвестору в порядку відшкодування збитків» та «компенсація збитків іноземним інвесторам».

Вищенаведене свідчить, що вживана у відповідному законодавстві

термінологія потребує упорядкування на основі врахування положень, розроблених у юридичній науці. Відтак, при закріпленні у законодавстві досліджуваної гарантії доцільно вирізняти: 1) відшкодування збитків, завданих іноземному інвестору або підприємству з іноземними інвестиціями незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; 2) компенсацію втрат і збитків, понесених іноземним інвестором або підприємством з іноземними інвестиціями внаслідок реквізиції.

Загальні положення щодо відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями органів влади та органів місцевого самоврядування, визначено ЦК України. Зокрема, відповідно до ст. ст. 1173-1175 ЦК України, шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, а також посадовою або службовою особою цих органів при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів (посадових осіб). Шкода, завдана фізичній або юридичній особі в результаті прийняття цими органами нормативно-правового акту, що був визнаний незаконним і скасований, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини посадових осіб цих органів.

Поряд із цим спеціальними положеннями законодавства з питань іноземного інвестування визначено, що збитки, завдані іноземним інвесторам незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, повинні бути відшкодовані за поточними ринковими цінами або на основі обґрунтованих оцінок, підтверджених незалежним аудитором (аудиторською організацією). Компенсація, яка виплачується іноземному інвестору в порядку відшкодування збитків, повинна бути адекватною, ефективною та визначеною на момент виконання рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації за цим

рішенням має бути негайно виплачена у валюті, в якій були здійснені інвестиції, чи в іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до валютного законодавства. З моменту виникнення права на компенсацію і до моменту її виплати на суму компенсації нараховуються відсотки згідно з середньою ставкою відсотка, за яким лондонські банки надають позики першокласним банкам на ринку євровалют (ЛІБОР) (ч. 5-6 ст. 397 ГК України, ст. 10 Закону про іноземне інвестування).

Аналіз питання щодо компенсації втрат і збитків, понесених іноземним інвестором внаслідок реквізиції, дозволяє зробити висновок, що умови такої компенсації майже збігаються з умовами відшкодування збитків від неправомірних дій (бездіяльності), за винятком визначення моменту, на який має обраховуватися розмір компенсації. А саме, розмір відшкодування за незаконні дії державних органів та їх посадових осіб визначається на час фактичного виконання рішення про відшкодування збитків, а компенсація витрат, заподіяних примусовими вилученнями інвестицій, - на момент припинення права власності або на інший момент, визначений двосторонньою інвестиційною угодою. Так, згідно із ст. III (п. 1) Договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про заохочення та взаємний захист інвестицій від 4 березня 1994 р., ст. 5 (п. 1) Угоди між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про взаємне сприяння та захист інвестицій від 24 листопада 2010 р. компенсація повинна дорівнювати справедливій ринковій вартості експропрійованої інвестиції безпосередньо перед тим, коли були здійснені дії по експропріації або коли про неї стало відомо, - залежно від того, що станеться раніше.

Зважаючи на наявність у законодавстві положення щодо швидкої, адекватної та ефективної виплати відповідних компенсацій (ч. 6 ст. 397 ГК України, ч. 3 ст. 10 Закону про іноземне інвестування), в літературі пояснюється, що формула «швидкої, адекватної та ефективної компенсації» («prompt, adequate and effective compensation») вперше вжита Державним секретарем США Корделлом Хуллом під час здійснення програми

націоналізацій у Мексиці у листі до мексиканського уряду, датованому 21 липня 1938 р. і в зарубіжній літературі зазвичай згадується як «формула Хулла» (або Халла) [263, с. 288].

Термін «ефективність» у відповідному контексті означає виплату компенсації у валюті, в якій були здійснені інвестиції, або в іншій валюті, прийнятній для інвестора [173]. Під адекватною (*adequate*) або повною (*full*) компенсацією розуміють компенсацію вартості вилученого майна за поточними ринковими цінами та втрат майбутніх доходів. Тобто, обсяг повної компенсації збігається з обсягом повного відшкодування збитків. Вимогу виплати повної або адекватної компенсації підтримує значна кількість країн-експортерів капіталу, тому що саме така компенсація якнайкраще забезпечує збереження капіталу, який залишає ці країни у вигляді іноземних інвестицій [263, с. 225].

Поряд із цим існує й точка зору, згідно з якою втрати майбутніх доходів інвестора не повинні братися до уваги при обрахунку суми компенсації, коли держава має дійсне право вилучити інвестиції. Вказується, що виплата повної компенсації є загальним правилом, однак, воно не є абсолютним. Так, повна компенсація, включаючи неoderжаний прибуток, повинна виплачуватися у разі, якщо іноземний інвестор був запрошений приймаючою країною для реалізації проекту, який не міг би бути здійснений без інвестицій, та інвестиції вилучаються до того, як почали приносити прибутки. Вагомі підстави для виплати повної компенсації існують і у разі, якщо надання іноземному інвестору приймаючою державою гарантій та включення стабілізаційних застережень до інвестиційних контрактів обумовлює легітимні очікування інвестора щодо саме такої компенсації. Розмір компенсації може бути зменшено, аж до повної відмови у виплаті її, коли вилучення інвестиції є наслідком порушення іноземним інвестором законодавства приймаючої країни (наприклад, якщо інвестування виступає способом здійснення кримінально караних діянь, або супроводжується значними порушеннями конкурентного чи природоохоронного законодавства), що визнане відповідними судовими рішеннями [15, с. 171-172]. Ці приписи становлять інтерес, зважаючи на

відсутність положень щодо можливості зменшення розміру компенсації або невиконання її взагалі у вітчизняному інвестиційному законодавстві.

Відповідно до Керівних вказівок МВФ, за загальним правилом, компенсація вважатиметься «адекватною», якщо ґрунтуватиметься на справедливій ринковій вартості вилучених активів, визначеній на момент, що безпосередньо передував вилученню або оприлюдненню рішення про вилучення, за допомогою методу, що відповідає типу вилучених активів (метод дисконтування грошових потоків, метод ліквідаційної вартості, метод вартості заміщення). Метод бухгалтерської вартості рекомендується застосовувати лише у випадках, коли здійснення бухгалтерської оцінки безпосередньо передувало вилученню, при цьому, в будь-якому випадку «бухгалтерська вартість не може бути справедливою, якщо ніяк не пов'язана з ринковою вартістю. Автори, які відкинули формулу Халла як стандарт компенсації, відкинули й метод ринкової вартості як належний метод оцінки. В цьому зв'язку пояснюється, що оскільки цей метод враховує майбутню прибутковість, він визнається прийнятним лише для випадків, коли компенсовані мають бути як дійсні втрати майна, так і неотриманий прибуток, - тобто, лише для випадків неправомірних вилучень інвестицій. Найбільш логічним методом оцінки у разі правомірних вилучень за такого підходу виступає метод бухгалтерської вартості [15, с. 173].

Необхідно зазначити, що положеннями ст. 353 ЦК України не виключається можливість повернення заінтересованому суб'єкту реквізованого майна в натурі за певних умов. Так, якщо після припинення надзвичайної обставини реквізоване майно збереглося, особа, якій воно належало, має право вимагати його повернення у судовому порядку. У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов'язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв'язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

Разом з тим спеціальне законодавство з питань іноземного інвестування положень стосовно повернення реквізованого майна не передбачає. Зважаючи на це, таку законодавчу прогалину доцільно усунути. При цьому можна

врахувати відповідні положення ст. 8 Закону «Про іноземні інвестиції в Російській Федерації», якими передбачено, що у разі реквізиції іноземному інвестору або комерційній організації з іноземними інвестиціями виплачується вартість майна, що реквізується. При припиненні дії обставин, у зв'язку з якими здійснена реквізиція, іноземний інвестор або комерційна організація з іноземними інвестиціями вправі вимагати в судовому порядку повернення збереженого майна, але при цьому зобов'язані повернути отриману ними суму компенсації з урахуванням втрат від зниження вартості майна.

Поряд із цим потребують уточнення й законодавчі положення щодо «швидкої» виплати компенсації, яка виплачується у разі реквізиції майна (ч. 3 ст. 10 Закону про іноземне інвестування). З контексту цих положень випливає, що сума компенсації має бути виплачена негайно, без затримки, протягом нормально необхідного для цього часу. Однак враховуючи реалії сьогодення невизначеність у законодавстві конкретного строку, необхідного для такої виплати, не сприяє дієвому гарантуванню прав підприємств з іноземними інвестиціями та іноземних інвесторів.

Звертаючись до відповідних норм загального (не інвестиційного) законодавства, можна констатувати, що ним передбачено два види строків виплати компенсації за примусово відчужене майно:

1) попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна, яке здійснюється військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про таке відчуження, до підписання акту;

2) наступне повне відшкодування, яке може бути двох видів: а) в умовах правового режиму воєнного стану компенсація здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів після скасування правового режиму воєнного стану; б) в умовах правового режиму надзвичайного стану – протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму надзвичайного стану (ст. 10 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»).

Згідно з Порядком розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів від 31 жовтня 2012 р. № 998, орган, що прийняв рішення про примусове відчуження майна, на підставі виданого ним висновку про здійснення виплат враховує відповідну потребу в коштах у бюджетному запиті на наступний бюджетний період (після скасування правового режиму надзвичайного стану) або на п'ять наступних бюджетних періодів (після скасування правового режиму воєнного стану). Виплата повної компенсації здійснюється органами, що прийняли рішення про примусове відчуження майна, у порядку черговості оформлення висновків за рахунок і в межах коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [275].

За результатами аналізу двосторонніх угод між Україною та іншими зарубіжними країнами про взаємне заохочення та захист інвестицій можна констатувати, що більшість з угод не містить конкретних строків для здійснення компенсації за вилучене майно або відшкодування збитків, натомість використано словосполучення на кшталт «компенсація сплачуватиметься без затримки», «сума компенсації виплачується без необґрунтованої затримки» тощо. Разом з цим окремі двосторонні угоди передбачають конкретні строки для здійснення виплат. Так, ст. 6 Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій закріплює: «Сума відшкодування буде встановлена у вільноконвертованій валюті і буде сплачена без зайвої затримки правомочній особі незалежно від її місцезнаходження або проживання. Переказом «без зайвої затримки» буде вважатися переказ, зроблений протягом часу, необхідного для виконання формальних дій, пов'язаних з переказом. Рахунок по цьому періоду починається від дати подання заявки і не може перевищити трьох місяців» [276]. Відповідно до ст. 5 Угоди між Урядом України та Урядом

Республіки Корея про сприяння та взаємний захист інвестицій компенсація проводитиметься протягом двох місяців від дати експропріації, після чого відсоток за звичайним комерційним курсом нараховуватиметься до дати платежу, та буде ефективно реалізовуватись та вільно переказуватись [277]. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Македонія про сприяння та взаємний захист інвестицій закріплює, що сума компенсації виплачуватиметься без зайвих затримок особі, яка має на це право, не зважаючи на її місце проживання або резиденцію. Компенсація вважається здійсненою «без зайвих затримок», якщо вона проведена протягом періоду, який звичайно необхідний для завершення процедури виплати компенсації. Згаданий період наступатиме з дня визначення вартості експропрійованої інвестиції і не перевищуватиме шести місяців [278].

Порушене питання щодо строку виплати компенсації раніше розглядалось й у науковій літературі. Зокрема, В.М. Стойка вказує на необхідність конкретизації в Законі про іноземне інвестування норми щодо «швидкої» компенсації збитків, інакше ця норма буде носити декларативний характер [279, с. 8]. В.М. Коссак запропонував викласти частини 1 та 2 ст. 10 Закону про іноземне інвестування в такій редакції: «Іноземні інвестори мають право на компенсацію втрат і збитків, заподіяних внаслідок реквізиції. Компенсація, що виплачується іноземному інвестору, має бути адекватною понесеним витратам і збиткам, визначеною на час фактичного здійснення рішення щодо відшкодування збитків і виплачуватися в шестимісячний строк з дня здійснення реквізиції» [274, с. 254].

Разом з тим, зважаючи на зміст однієї з вищевказаних укладених Урядом України міжнародних угод, в якій визнано можливість держави забезпечити виплату компенсації протягом більш короткого строку – трьох місяців, вбачається, що для гарантування прав іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями більш доцільним буде встановлення саме тримісячного строку. При цьому примітним є те, що тримісячний строк для виплати компенсації у разі відплатного вилучення об'єкта інвестиції нині

передбачено законодавством Литовської Республіки (ч. 2 ст. 7 Закону «Про інвестиції»).

Потрібно також звернути увагу, що у зв'язку з відсутністю і інвестиційному законодавстві зазначення на джерела відшкодування збитків, завданих іноземному інвестору незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також компенсації витрат і збитків, понесених іноземним інвестором внаслідок реквізиції, у вітчизняній юридичній літературі висловлено різні позиції щодо врегулювання цього питання. Так, окремі автори вважають, що така компенсація (відшкодування збитків) повинна здійснюватися за рахунок бюджетних коштів, інші ж пропонують визначити, що компенсація (відшкодування збитків) має здійснюватися за рахунок власних коштів органу, який здійснив вилучення майна (завдав збитків), а у разі недостатності таких коштів – за рахунок коштів відповідного бюджету [14, с. 108; 274, с. 254, с. 277-278]. У зв'язку з цим вбачається, що при доопрацюванні законодавства доцільно віддати перевагу першій із наведених позицій, оскільки органи державної влади (органи місцевого самоврядування) є бюджетними установами, відтак, стягнення з них відповідних коштів може спричинити ускладнення стосовно реалізації цими органами покладених на них функцій.

Таким чином, законодавче закріплення розглянутих гарантій прав підприємств з іноземними інвестиціями (гарантія у разі зміни законодавства; гарантія щодо примусових вилучень; гарантія компенсації і відшкодування збитків) з урахуванням вищевикладених пропозицій дозволить створити більш сприятливі умови для реалізації правового статусу цих суб'єктів, що в свою чергу сприятиме покращенню інвестиційного клімату та розвитку економіки країни в цілому.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі узагальнення основних положень, проаналізованих у другому розділі дисертаційної роботи, можна зробити такі висновки:

1. Запропоновано підставами набуття правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями визнати: 1) утворення нового підприємства іноземним інвестором одноособово чи спільно з іншими засновниками; 2) придбання іноземним інвестором: а) акцій додаткової емісії або частки у статутному (складеному) капіталі діючого підприємства у разі збільшення статутного (складеного) капіталу; б) акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) діючого підприємства у його учасника або у самого підприємства, яке викупило ці акції (частку); в) єдиного майнового комплексу діючого унітарного підприємства; г) прав засновника діючого унітарного підприємства.

2. Замість вимоги стосовно набуття статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс запропоновано визнати моментом набуття новоутвореним підприємством статусу підприємства з іноземними інвестиціями момент державної реєстрації іноземного (спільного) підприємства як юридичної особи, а моментом набуття цього статусу діючим підприємством, щодо якого іноземний інвестор набув права засновника (учасника) – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів такого підприємства.

3. Для забезпечення захисту національної економіки від ризиків, пов'язаних із зростанням частки іноземного капіталу у стратегічних галузях, та враховуючи досвід зарубіжних країн щодо захисту національних інтересів у відносинах з іноземними інвесторами, запропоновано реалізувати ідею, обґрунтовану у науковій літературі та закладену ч. 5 ст. 116 та ч. 2 ст. 117 ГК України, стосовно прийняття спеціального закону, що визначатиме стратегічні для держави сфери (галузі) економіки та встановлюватиме максимальну межу присутності в них іноземного капіталу.

4. Конкретизовано підстави припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, а саме: 1) припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи; 2) відчуження іноземним інвестором (іноземними інвесторами) акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства резиденту України; 3) відчуження іноземним інвестором прав

засновника діючого унітарного підприємства резиденту України; 4) припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями в інший спосіб.

5. Запропоновано моментом припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями визнавати момент державної реєстрації припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи, а у випадках припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів цього підприємства.

6. Для усунення подвійного підтвердження податковим органом фактичного внесення іноземних інвестицій при оформленні безмитного ввезення на територію України майна, що вноситься іноземними інвесторами до статутного (складеного) капіталу підприємств з іноземними інвестиціями, що обумовлено вимогою стосовно проставлення відмітки на різних документах – інформаційному повідомленні про фактичне внесення іноземних інвестицій та векселі, виданому для оформлення безмитного ввезення такого майна, запропоновано скасувати правило стосовно проставлення такої відмітки податкового органу на цьому векселі, визначивши натомість, що погашення векселя здійснюється векселедержателем (митним органом) на підставі поданого йому документа про державну реєстрацію іноземної інвестиції.

7. Умотивовано, що базовим правовим титулом майна спільного або іноземного корпоративного підприємства є право власності, тоді як іноземне унітарне підприємство може мати майно на праві власності або на праві господарського відання. Для доопрацювання правового підґрунтя для закріплення майна за іноземним підприємством на другому із названих правових титулів запропоновано закріпити право засновників іноземних унітарних підприємств визначати в установчих документах цих підприємств перелік випадків, за яких здійснення підприємством правомочності розпорядження потребує попереднього одержання згоди власника.

8. З метою стимулювання підприємств з іноземними інвестиціями до здійснення господарської діяльності, яка становить підвищений інтерес для держави і суспільства, обґрунтовано правило щодо позаконкурсного надання в оренду земельних ділянок та іншого майна державної і комунальної форм власності іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною чи вирішальною участю іноземних інвесторів у разі використання такого майна для реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки або пріоритетних інноваційних проектів.

9. Вживане у нормативно-правових актах словосполучення «відчуження майна, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями» не може тлумачитись як таке, що охоплює господарські операції з відчуження іноземними інвесторами своїх акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємств з іноземними інвестиціями. З урахуванням цього, для усунення проблем, що виникають при з'ясуванні підстав сплати підприємствами з іноземними інвестиціями ввізного мита, несплаченого при ввезенні на митну територію України зазначеного майна, запропоновано однією з таких підстав вважати відчуження іноземним інвестором належних йому акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства з іноземними інвестиціями протягом трьох років з часу зарахування на баланс підприємства майна, ввезеного в Україну як внеску до статутного (складеного) капіталу такого підприємства.

10. Доопрацьовано положення щодо кола підстав перереєстрації та анулювання державної реєстрації іноземних інвестицій, а саме запропоновано визначити, що: 1) однією з підстав перереєстрації іноземних інвестицій є відчуження іноземним інвестором іншому іноземному інвестору акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) або прав засновника підприємства з іноземними інвестиціями; 2) підставами анулювання державної реєстрації іноземних інвестицій є, зокрема: а) припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи; б) відчуження іноземним інвестором акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства резиденту України;

в) відчуження іноземним інвестором прав засновника діючого унітарного підприємства резиденту України; г) припинення належних іноземному інвестору прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями в інший спосіб.

11. Наголошено, що підприємства з іноземними інвестиціями виступають носіями загальних прав і обов'язків, належних всім підприємствам, та спеціальних (належних лише їм) прав і обов'язків, що становлять основу їх спеціального правового статусу. Частина з таких спеціальних прав передбачають надання підприємствам з іноземними інвестиціями певних переваг у порівнянні з іншими підприємствами, водночас окремі спеціальні права є обмеженими, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки.

12. Для усунення неузгодженості положень ЗК України та ГК України щодо набуття підприємствами з іноземними інвестиціями права власності на земельні ділянки запропоновано уточнити, що встановлені для іноземних юридичних осіб умови набуття права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення поширюються на спільні підприємства з вирішальною участю іноземних інвесторів та іноземні підприємства.

13. Для стимулювання іноземного інвестування у вітчизняні підприємства та участі цих підприємств у здійсненні тих видів господарської діяльності, які становлять підвищений інтерес для держави і суспільства, та з урахуванням досвіду вирішення зазначеного питання у зарубіжних країнах, аргументовано надання:

1) іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків права на застосування зниженої ставки податку на прибуток за умови спрямування вивільнених у зв'язку з цим коштів на збільшення обсягів виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій;

2) іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів, які беруть участь у реалізації регіональних або місцевих інноваційних програм, права користуватися пільгами із сплати місцевих податків та зборів, наданими таким підприємствам у встановленому порядку за рішенням органів місцевого самоврядування.

14. Для посилення гарантій захисту працівників підприємств з іноземними інвестиціями запропоновано закріпити обов'язки цих підприємств щодо здійснення соціальної діяльності, в тому числі недопущення погіршення становища їх працівників у порівнянні з умовами, встановленими законодавством України, та вирішення питань соціального розвитку підприємств за участю їх трудових колективів.

15. Для створення сприятливих умов для реалізації правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями запропоновано встановити такі гарантії їх прав як: гарантія у разі зміни законодавства; гарантія щодо примусових вилучень; гарантія компенсації і відшкодування збитків.

16.3 метою додаткового стимулювання іноземних підприємств та спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів до реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки, пріоритетних інноваційних проектів, а також до створення технологічних парків, пропонується визначити, що до таких підприємств не застосовуються несприятливі зміни податкового, валютного, митного законодавства протягом строку реалізації відповідних інвестиційних (інноваційних) проектів (строку участі підприємства у технологічному парку).

17. При поширенні на підприємства з іноземними інвестиціями гарантії щодо примусових вилучень пропонується визначити, що майно підприємств з іноземними інвестиціями в Україні не підлягає націоналізації. Органи державної влади та їх посадові особи не мають права реквізувати майно підприємств з іноземними інвестиціями, крім випадків здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути здійснена лише на підставі рішення органів, уповноважених на це

Кабінетом Міністрів України, і в порядку, встановленому законом. Щодо майна підприємств з іноземними інвестиціями не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками до націоналізації та реквізиції, крім випадків конфіскації такого майна на підставі і в порядку, встановленому законом.

18. При встановленні у законодавстві такої гарантії прав підприємств з іноземними інвестиціями як гарантія компенсації і відшкодування збитків доцільно вирізняти: 1) відшкодування збитків, завданих підприємству з іноземними інвестиціями незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; 2) компенсацію втрат і збитків, понесених підприємством з іноземними інвестиціями внаслідок реквізиції. Водночас для забезпечення дієвості такої гарантії необхідно конкретизувати, що виплата підприємствам з іноземними інвестиціями зазначеної компенсації повинна здійснюватися протягом тримісячного строку з дня проведення реквізиції.

Результати другого розділу дисертації опубліковано в наступних наукових роботах:

1. Липницька, Є. О. Стимулювання діяльності підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки: напрями вдосконалення: зб. наук. пр. / НАН України; Ін-т економіко-правових досліджень / відп. ред. В. К. Мамутов. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – С. 177–188 [280].

2. Липницька, Є. О. Захист національної економічної безпеки від негативного впливу іноземного капіталу / Є. О. Липницька // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка «Екологія. Економіка. Право». – 2010. – Спец. вип. № 3: у 2 Ч. – Ч. 2. – С. 63–69 [281].

3. Липницька, Є. О. Щодо набуття права власності на землю підприємствами з іноземними інвестиціями та іноземними підприємствами / Є. О. Липницька // Правничий часопис Донецького університету. – 2011. – № 1 (25). – С. 125–128 [282].

4. Липницька, Є. О. Державне регулювання допуску іноземних інвестицій в національну економіку / Є. О. Липницька // Господарсько-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України: збірник тез Всеукраїнської науково-практ. конф. «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (Донецьк, 14 листопада 2008 р.): у 3 Ч. – Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2008. – Ч. 2. – С. 182–185 [283].

5. Липницька, Є. О. Окремі проблеми надання пільг підприємствам з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Сучасна юридична наукова думка: матеріали міжнародної науково-практ. інтернет-конференції (Тернопіль, 9 грудня 2008 р.). – Тернопіль, 2008. – С. 52–56 [284].

6. Липницька, Є. О. Щодо питання лібералізації режиму іноземного інвестування в умовах СОТ / Є. О. Липницька // Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: можливості удосконалення правових засобів державного регулювання господарської діяльності в умовах членства України в ВТО: матеріали П'ятої міжнародної науково-практ. інтернет-конференції (Донецьк, 1–7 червня 2010 г.) / науч. ред. В. К. Мамутов; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Изд-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – С. 107–116 [285].

7. Липницька, Є. О. Іноземне інвестування та економічна безпека: зарубіжний досвід / Є. О. Липницька // Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: правове забезпечення економічного суверенітету України в умовах углублення міжнародної інтеграції: матеріали Шостої міжнародної науково-практ. інтернет-конференції (Донецьк, 21–30 вересня 2010 г.) / науч. ред. В.К. Мамутов; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Изд-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – С. 181–188 [286].

8. Липницька, Є. О. Щодо гарантії захисту прав підприємств з іноземними інвестиціями в разі змін законодавства / Є. О. Липницька // Проблеми розвитку законодавства і правозастосовчої практики: матеріали

міжнародної науково-практ. інтернет-конференції (Тернопіль, 9 квітня 2013 р.) – Тернопіль, 2013. – С. 86–90 [287].

9. Липницька, Є. О. Щодо гарантій захисту прав підприємств з іноземними інвестиціями та іноземних підприємств / Є. О. Липницька // Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону: матеріали регіональної науково-практ. конф. з нагоди 30-річчя економіко-правового факультету Донецького національного університету (Донецьк, 12 квітня 2013 р.) / за ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Г. Бобкової. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – С. 81–82 [288].

10. Липницька, Є. О. Окремі аспекти формування статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза: материалы международной научно-практ. конф. (г. Кишинев, 27–28 марта 2015 г.) / орг. ком.: Бужор В. [и др.]. – Кишинев: Б. и., 2015 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). – Ч. 1. – С. 171–174 [289].

11. Липницька, Є. О. Окремі аспекти припинення підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: Міжнародна науково-практ. конф. (м. Київ, 10–11 квітня 2015 р.). – К.: Центр правових наукових досліджень, 2015. – Ч. 1. – С. 120–122 [290].

12. Липницька, Є. О. Щодо господарської компетенції підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства: Матеріали Всеукраїнської науково-практ. конф., присвяченої 50-ій річниці створення Донецького національного університету та 30-ій річниці створення кафедри господарського права Донецького національного університету (м. Вінниця, 14–15 травня 2015 р.) / за заг. ред. проф., д-ра юрид. наук А. Г. Бобкової; Донецький національний університет – Вінниця: ДонНУ, 2015. – С. 161–164 [291].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями з метою створення умов для посилення позитивного соціально-економічного ефекту від діяльності таких підприємств. В ході проведеного дослідження отримано такі основні результати:

1. Удосконалено поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», під яким запропоновано розуміти створене за законодавством України підприємство, у якому єдиним засновником (учасником) чи одним із засновників (учасників) є іноземний інвестор незалежно від розміру його частки у статутному (складеному) капіталі. Обґрунтовано поділ підприємств з іноземними інвестиціями на такі як: 1) іноземне підприємство – створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено лише іноземними інвесторами (одним або більше); 2) спільне підприємство – створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено одним або більше іноземними інвесторами та одним або більше іншими суб'єктами, що не є іноземними інвесторами. Умотивовано вирізнення спільних підприємств зі звичайною, значною та вирішальною участю іноземних інвесторів у статутному (складеному) капіталі.

Аргументовано встановлення спеціальних вимог до найменувань іноземних підприємств, а також спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, із зазначенням у їх найменуванні інформації про вид підприємства (спільне або іноземне), його організаційно-правову форму (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, підприємство) та назву.

2. Розроблено періодизацію розвитку законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями із виділенням шести періодів з 30-тих років XIX ст. до сьогодення.

Обґрунтовано основні напрями удосконалення чинного законодавства щодо статусу підприємств з іноземними інвестиціями на рівні Господарського кодексу України, Закону України «Про режим іноземного інвестування» та інших спеціальних законів, підзаконних нормативно-правових актів з конкретизацією положень щодо кожного рівня.

3. Доопрацьовано положення щодо набуття та припинення правового статусу підприємства з іноземними інвестиціями з обґрунтуванням, що:

- 1) моментом набуття цього статусу новоутвореним підприємством має бути момент державної реєстрації іноземного (спільного) підприємства як юридичної особи, а моментом набуття цього статусу діючим підприємством, щодо якого іноземний інвестор набув права засновника (учасника) – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів такого підприємства;
- 2) моментом припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями має бути момент державної реєстрації припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи, а у випадках припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями – момент державної реєстрації відповідних змін до установчих документів цього підприємства.

4. Обґрунтовано пропозиції стосовно спрощення порядку оформлення безмитного ввезення на територію України майна, що вноситься іноземними інвесторами до статутного (складеного) капіталу підприємств з іноземними інвестиціями, а саме, запропоновано скасувати правило стосовно проставлення такої відмітки податковим органом на цьому векселі, визначивши натомість, що погашення векселя здійснюється векселедержателем (митним органом) на підставі поданого йому документа про державну реєстрацію іноземної інвестиції.

Для конкретизації змісту правового режиму майна, яке закріплюється засновником за іноземним підприємством на праві господарського відання, аргументовано встановлення права засновника визначати в установчих документах такого підприємства перелік випадків, за яких здійснення підприємством правомочності розпорядження потребує попереднього одержання згоди власника.

Аргументовано позаконкурсне надання в оренду земельних ділянок та іншого майна державної і комунальної форм власності іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною чи вирішальною участю іноземних інвесторів у разі використання такого майна для реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки або пріоритетних інноваційних проектів.

5. Уточнено, що поряд із загальними правами і обов'язками, належними всім підприємствам, підприємства з іноземними інвестиціями виступають носіями спеціальних (належних лише їм) прав і обов'язків, що становлять основу їх спеціального правового статусу, та конкретизовано зміст останніх прав і обов'язків.

Обґрунтовано пропозиції щодо уточнення положень стосовно набуття підприємствами з іноземними інвестиціями права власності на земельні ділянки шляхом закріплення правила, згідно з яким встановлені для іноземних юридичних осіб умови набуття права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення поширюються на спільні підприємства з вирішальною участю іноземних інвесторів та іноземні підприємства.

Аргументовано надання: 1) іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків права на застосування зниженої ставки податку на прибуток за умови спрямування вивільнених у зв'язку з цим коштів на збільшення обсягів виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження

новітніх технологій; 2) іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, які беруть участь у реалізації регіональних або місцевих інноваційних програм, права користуватися пільгами із сплати місцевих податків та зборів, наданими таким підприємствам у встановленому порядку за рішенням органів місцевого самоврядування.

Запропоновано закріплення обов'язків підприємств з іноземними інвестиціями щодо здійснення соціальної діяльності, в тому числі недопущення погіршення становища їх працівників у порівнянні з умовами, встановленими законодавством України, та вирішення питань соціального розвитку підприємств за участю їх трудових колективів.

6. Обґрунтовано пропозиції щодо надання іноземним підприємствам та спільним підприємствам із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків, гарантії щодо незастосування несприятливих змін податкового, валютного, митного законодавства протягом строку реалізації відповідних інвестиційних (інноваційних) проектів (строку участі підприємства у технологічному парку).

З метою гарантування захисту майнових прав підприємств з іноземними інвестиціями запропоновано встановити тримісячний строк для виплати таким підприємствам компенсації у випадках примусового вилучення державою належного їм майна.

На основі результатів дослідження підготовлено пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Господарського, Земельного, Податкового, Митного кодексів України, законів України «Про режим іноземного інвестування», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про оренду державного та комунального майна», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної

діяльності технологічних парків» та відповідних підзаконних нормативно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про іноземні інвестиції: Закон України від 13 березня 1992 р. № 2198-ХІІ (втратив чинність 19.03.1996 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 26. – Ст. 357.
2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
4. Кейнс, Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М., 1999. – 352 с.
5. Игонина, Л. Л. Инвестиции: учеб. пособ. / Л. Л. Игонина. – М.: Юрист, 2002. – 480 с.
6. Бланк, И. А. Инвестиционный менеджмент: учебный курс / И. А. Бланк. – К.: Эльга – Н, Ника-Центр, 2001. – 448 с.
7. Кибенко, Е. Р. Особенности правового регулирования иностранных инвестиций в Украине (международно-частно-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Е. Р. Кибенко; Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого. – Харьков, 1998. – 192 с.
8. Вознесенская, Н. Н. Иностранные инвестиции: Россия и мировой опыт / Н. Н. Вознесенская. – М.: Инфра-М., 2002. – 220 с.
9. Омельченко, А. В. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні / А. В. Омельченко. – К.: Юрінком, 1996. – 288 с.
10. Коссак, В. Іноземні інвестиції в Україні (цивільно-правовий аспект) / В. Коссак. – Львів: Центр Європи, 1996. – 216 с.
11. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.

12. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

13. Семерак, О. С. Правове регулювання та захист іноземних інвестицій (за законодавством України, Угорщини, Польщі та Словаччини) / О. С. Семерак. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 2000. – 164 с.

14. Федорчук, Д. Е. Режим прямого іноземного інвестування (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Д. Е. Федорчук; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2003. – 229 с.

15. Поєдинок, В. В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / В. В. Поєдинок; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 243 с.

16. Янкова, О. С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. С. Янкова; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2000. – 20 с.

17. Волянська, Г. М. Правовий режим іноземного інвестування в Україні: історія і сучасність = Die rechtlichen Rahmenbedingungen für ausländische Investitionen in der Ukraine / Г. М. Волянська // Deutsch – Ukrainisches Seminar 22–23 Januar 2007. – Band 3. – S. 140–150.

18. Коссак, В. Правові засади іноземного інвестування в Україні / В. Коссак. – Львів: Центр Європи, 1999. – 321 с.

19. Постанова Кіровоградського окружного адміністративного суду від 11 грудня 2013 р. у справі № 811/3431/13-а за позовом акціонерного товариства Катовіцьке Меблеве Підприємство «АГАТА» до Кіровоградської об'єднаної державної податкової інспекції Головного Управління Міндоходів у Кіровоградській області про скасування рішення та зобов'язання вчинити дії

[Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36476906>.

20. Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 3 червня 2014 р. у справі № 811/3431/13-а за позовом Акціонерного товариства Катовіцьке Меблеве Підприємство «АГАТА» до Кіровоградської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міндоходів у Кіровоградській області про скасування рішення та зобов'язання вчинити певні дії [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40950964>.

21. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 5 грудня 2012 р. № К-41520/10 у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Голден-Кросс» до Харківської митниці про визнання нечинними податкових повідомлень [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28204301>.

22. Ухвала Львівського апеляційного адміністративного суду від 2 квітня 2013 р. у справі № 125430/12 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Західагропродукт» до Тернопільської митниці, Буцацької міжрайонної державної податкової інспекції про визнання незаконними дій та скасування першої податкової вимоги [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30810939>.

23. Постанова Вищого адміністративного суду України від 11 лютого 2015 р. у справі № 2а-407/09/0970 (№ 23247/09/9104) за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «К.Г.Д.» до Івано-Франківської митниці про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42966972>.

24. Мазурок, П. П. Прямі іноземні інвестиції як пріоритетний резерв забезпечення розвитку підприємництва / П. П. Мазурок, О. П. Гузенко,

В. А. Ведькал // Вісник Криворізького економічного інституту КНУ. – 2013. – № 2. – С. 9–13.

25. Міжнародна економіка: навчальний посібник / В. Є. Сахаров, В. Будкін, С. Єрохін та ін. – К.: Національна академія управління, 2008. – 432 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.big-lib.com>.

26. Об иностранных инвестициях в Российской Федерации: Федеральный Закон от 9 июля 1999 г. № 160 [Электронный ресурс] // Информационно-правовой портал Гарант. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/12116250>.

27. Glossary of Statistical Terms OECD [Электронный ресурс] // OECD. – Режим доступа: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=622>.

28. Бабенко, В. А. Про зміст терміна «прямі іноземні інвестиції» в міжнародних та національних правових джерелах [Електронний ресурс] / В. А. Бабенко // Актуальні проблеми держави і права. – 2008 р. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v39/06.pdf>.

29. Навроцька, Н. А. Систематизація інвестицій в міжнародному інвестиційному процесі / Н. А. Навроцька // Вісник Академії митної служби України. – 2012. – № 2. – С. 94–98.

30. Коссак, В. Здійснення спільної підприємницької діяльності, пов'язаної зі створенням юридичних осіб / В. Коссак // Право України. – 1996. – № 11. – С. 21–24.

31. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

32. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

33. Земельний кодекс: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.

34. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.

35. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.

36. Чучкова, Н. О. Поняття іноземної юридичної особи: проблеми термінології / Н. О. Чучкова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 9-2. – Том 1. – С. 190–192.

37. Вінник, О. М. Господарське право: навч. посібник / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін., та доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 766 с.

38. Шадріна, Т. В. Правове положення організацій с іноземними інвестиціями: тенденції розвитку законодавства и пути его совершенствования / Т. В. Шадріна // Государство и право. – 2001. – № 9. – С. 37–41.

39. Юмашев, Ю. М. Иностранные концессии в России и СССР (20–30-е годы) / Ю. М. Юмашев // Советское государство и право. – 1993. – № 10. – С. 100–111.

40. Суханов, Е. А. Система юридических лиц / Е. А. Суханов // Советское государство и право. – 1991. – № 11. – С. 39–44.

41. Вознесенская, Н. Н. Совместные предприятия как форма международного экономического сотрудничества / Н. Н. Вознесенская – 2-е изд. – М.: Наука, 1989. – 255 с.

42. Попова, Т. СП за рубежом / Т. Попова // Joint Ventures (Совместные предприятия). – 1993. – № 6. – С. 9–11.

43. Кулагин, М. И. Избранные труды / М. И. Кулагин – М.: Статут, 1997. – 330 с.

44. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: монографія / кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 660 с.

45. Косач, Н. Е. Правовое регулирование совместной хозяйственной деятельности: монографія / Н. Е. Косач,– Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 182 с.

46. Про підприємства в Україні: Закон України від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ (втратив чинність 16.01.2003 р.) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 24. – Ст. 272.

47. Про власність: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-ХІІ (втратив чинність 27.04.2007 р.) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20. – Ст. 249.

48. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 198.

49. Даценко, І. Спільні підприємства у контексті чинного законодавства / І. Даценко // Юридичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 65–67.

50. Малыга, В. А. Дефекты правового статуса предприятий с иностранными инвестициями как фактор тенизации хозяйственной деятельности / В. А. Малыга // Детенизация экономики: опыт экономико-правового и экономико-математического исследования: сб. науч. тр. / ИЭПИ НАН Украины. – Донецк, 2000. – С. 188–196.

51. Хозяйственное право: учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, В. В. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.

52. Жорнокуй, Ю. М. Инвестиционное право: учеб. пособие / Ю. М. Жорнокуй. - Харьков: ООО «Прометей-Прес», 2005. – 224 с.

53. Вознесенская, Н. Н. О развитии правового регулирования предпринимательства с иностранным участием / Н. Н. Вознесенская // Правовое регулирование предпринимательской деятельности. – М.: ИГП РАН. – 1995. – С. 75–83.

54. Резнікова, В. В. Правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / В. В. Резнікова; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 142 с.

55. Дмитренко, А. В. Економіко-правове регулювання спільної діяльності в Україні як основа облікового процесу [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://eprints.ksame.kharkov.ua/10451/1/287-293Дмитренко_АВ.pdf.

56. Семерак, О. С. Цивільно-правові аспекти регулювання та взаємного захисту іноземних інвестицій на практиці України, Угорщини, Польщі та Словаччини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. С. Семерак; Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 1999. – 196 с.

57. Об инвестициях в предпринимательскую деятельность: Закон Республики Молдова от 18 марта 2004 г. № 81-XV [Электронный ресурс] // Web-версия «Законодательство стран СНГ». – Режим доступа: <http://base.spinform.ru>.

58. Об иностранных инвестициях в Республике Таджикистан: Закон Республики Таджикистан [Электронный ресурс] // Сайт посольства Республики Таджикистан в Туркменистане. – Режим доступа: <http://tajembassytj.com/investments-in-tj/foreign-investment>.

59. Инвестиционный кодекс: Закон Республики Беларусь от 22 июня 2001 г. № 37-3 (состоянием на 17 марта 2013 г.) [Электронный ресурс] // Законодательство Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org>.

60. Лі Юхао. Особливості правового регулювання співробітництва КНР та ЄС в інвестиційній сфері / Лі Юхао // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 335–340.

61. Липницька, Є. О. Підприємства з іноземними інвестиціями: визначення понять / Є. О. Липницька // Гармонизация законодательства Украины и международная интеграция: внешнеэкономическая деятельность: сб. науч. тр. / НАН Украины; Ин-т економіко-правових досліджень / відп. ред. В. К. Мамутов. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 285–295.

62. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.

63. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291.

64. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.

65. Ісаков, М. Г. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / М. Г. Ісаков; НАН України; Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2006. – 19 с.

66. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, А.В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Х.: Одісей, 2012. – 640 с.

67. Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу: наказ Міністерства юстиції України від 5 березня 2012 р. № 368/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 20. – Ст. 772.

68. Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>.

69. Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки: наказ Державної служби статистики України від 29 вересня 2014 р. № 271 [Електронний ресурс] // Публікація документів Державної служби статистики України. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/271/271_2014.htm.

70. Показники Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) [Електронний ресурс] // Сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

71. Про кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовими

формами господарювання «Спільне підприємство» та «Іноземне підприємство»: Лист Державної служби статистики України від 12 серпня 2015 р. № 15.2.20/1200ПІ (Відповідь на запит).

72. Теория государства и права: учебник для вузов / В. М. Корельський, В. Д. Первалова. – М.: НОРМА-ИНФА, 2002. – 616 с.

73. Окунєв, І. С. Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єкта права [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. С. Окунєв; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2010. – 20 с. // Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua.

74. Алексеев, С. С. Общая теория права: учебник для вузов / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Проспект ТК Велби, 2008. – 576 с.

75. Скакун, О. Ф. Теорія держави і права [Електронний ресурс]: підручник / О. Ф. Скакун; пер. з рос. // Книги з економіки, права, фінансів, політики – Харків: Консум, 2001. – 656 с. – Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/687/141>.

76. Теорія держави і права [Електронний ресурс]: курс лекцій / під ред. д-ра юридичних наук, проф. М. І. Матузова і д-ра юрид. наук, проф. О. В. Малько – 2-ге вид., перероб. і доп. – Режим доступу: <http://teoria-gosudarstva-i-prava-1.pravo.eh.org.ua/index.html>.

77. Предпринимательское (хозяйственное) право: учебник / Н. Н. Вознесенская, под. ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского; Рос.акад.наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 560 с.

78. Гринюк, Р. Ф. Правовий статус комунальних підприємств в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Р. Ф. Гринюк; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2001. – 20 с.

79. Грудницкая, С. Н. Правовой статус объединений предприятий в промышленности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право» / С. Н. Грудницкая; НАН Украины. Институт экономико-правовых исследований. – Донецк, 1997. – 24 с.

80. Любимов, И. Н. Правовой статус государственных предприятий : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право» / И. Н. Любимов; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2009. – 193 с.

81. Алексеева, Ю. С. Господарсько-правовий статус приватного підприємства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарське процесуальне право» [Електронний ресурс] / Ю. С. Алексеева; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2012. – 19 с. – Режим доступу: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/6/345/10250.html>.

82. Щербина, В. С. Суб'єкти господарського права: монографія / В. С. Щербина, – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.

83. Фархутдинов, И. З. Инвестиционное право [Электронный ресурс]: учеб.-практ. пособ. / И. З. Фархутдинов, В. А. Трапезников. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 432 с. // Юридическая библиотека Юристлиб. – Режим доступа: http://www.juristlib.ru/book_3489.html.

84. Овчинников, А. А. Правовое регулирование деятельности коммерческих организаций с иностранными инвестициями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. А. Овчинников; Московская академия экономики и права. – М.: РГБ, 2004. – 207 с.

85. Крутова, Л. А. История Украины: учеб. пособ. / Л. А. Крутова, В. А. Рыбалко. – Донецк, 2006. – 332 с.

86. Субтельний, О. Україна: історія / О. Субтельний. – К.: Либідь, 1994. – 736 с.

87. Богуславский, М. М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование / М. М. Богуславский. – М., 1996. – 462 с.

88. Богатырев, А. Г. О регулировании иностранных инвестиций в национальном и международном праве / А. Г. Богатырев // Советское государство и право. – 1992. – № 1. – С. 103–108.

89. Лебединец, И. Н. Из истории привлечения иностранных инвестиций в России / И. Н. Лебединец // Труды Московской государственной юридической академии. – Москва: Юристъ, 1997. – № 1. – С. 177–188.

90. Чернадчук, В. Д. Основи інвестиційного права: навч. посіб. / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, Т. О. Чернадчук; за заг. ред. В. Д. Чернадчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 384 с.

91. Гайдучок, І. Г. Спільні підприємства / І. Г. Гайдучок. – К.: Т-во «Знання», 1989. – 48 с.

92. Донгаров, А. Г. Иностранный капитал в России и СССР / А. Г. Донгаров – М.: Международные отношения, 1992. – 170 с.

93. О порядке осуществления деятельности на территории СССР совместных хозяйственных организаций СССР и других стран-членов РЕВ: Указ Президиума Верховного Совета от 26 мая 1983 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1983. – № 22. – Ст. 350.

94. О вопросах, связанных с созданием на территории СССР и деятельности совместных предприятий, международных объединений и организаций с участием советских и иностранных организаций, фирм и органов управления: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 13 января 1987 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1987. – № 2. – Ст. 35.

95. О порядке создания на территории СССР и деятельности совместных предприятий, международных объединений и организаций СССР и других стран-членов РЕВ: Постановление Совета Министров от 13 января 1987 г. № 48 // СП СССР. – 1987. – № 8. – Ст. 38.

96. О порядке создания на территории СССР и деятельности совместных

предприятий с участием организаций и фирм капиталистических стран и развивающихся стран: Постановление Совета Министров от 13 января 1987 г. № 49 // СП СССР. – 1987. – № 9. – Ст. 40.

97. О дополнительных мерах совершенствования внешнеэкономической деятельности в новых условиях хозяйствования: постановление ЦК КПСС Совета Министров СССР от 17 сентября 1987 г. № 1074 [Электронный ресурс] // Информационно-правовой портал Best Pravo. – Режим доступа: <http://www.bestpravo.ru/sss/gn-normy/z7a.htm>.

98. О дальнейшем развитии внешнеэкономической деятельности государственных, кооперативных и других общественных предприятий, объединений и организаций: Постановление Совета Министров СССР от 2 декабря 1988 г. № 1405 // СП СССР. – 1989. – № 2. – Ст. 7.

99. Совместные предприятия: создание и деятельность / В. Г. Буткевич, А. С. Филипенко, В. И. Кисиль и др. – К.: Изд-во «Лыбидь», 1990. – 189 с.

100. Совместные предприятия, международные объединения и организации на территории СССР: нормативные акты и комментарии. – М., 1989. – 640 с.

101. Аюпов, А. З. Международно-правовое и внутригосударственное регулирование иностранных инвестиций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 «Международное право. Европейское право» / А. З. Аюпов; Всероссийская академия внешней торговли Министерства экономического развития и торговли РФ. – М., 2008. – 217 с.

102. О предприятиях в СССР: Закон СССР от 4 июня 1990 г. № 1529- I [Электронный ресурс] // Национальное деловое партнерство Альянсмедиа. – Режим доступа: http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShowDocumID_37744.html.

103. Об иностранных инвестициях в СССР: Указ Президента СССР от 26 октября 1990 г. № VII-942 // Ведомости Верховного Совета СРСР. – 1990. – № 44. – Ст. 944.

104. Основы законодательства об инвестиционной деятельности в СССР

от 10 декабря 1990 г. № 1820-1 // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1990. – № 51. – Ст. 1109.

105. Основы законодательства об иностранных инвестициях в СССР от 5 июля 1991 г. № 2302-1 // Ведомости съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1991. – № 44. – Ст. 944.

106. Об обеспечении залогом обязательств, возникающих при осуществлении иностранных инвестиций в СССР: Указ Президента СССР от 17 августа 1991 г. № УП-2400 // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1991. – № 34. – Ст. 979.

107. Мороз С. П. Актуальные проблемы инвестиционного права [Электронный ресурс]: курс лекций / С. П. Мороз // Информационное агентство Zakon.kz. – Алматы: НИЦ КОУ, 2013. – Режим доступа: <http://www.zakon.kz/4732774-aktualnye-problemy-investicionnogo.html>.

108. Про захист іноземних інвестицій: Закон України від 10 вересня 1991 р. № 1540а-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 616.

109. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-ХІІ (втратив чинність 01.01.2004 р., крім ст. 4) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168.

110. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

111. Про режим іноземного інвестування: Декрет Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 р. (втратив чинність 19.03.1996 р.) // Збірник постанов Уряду. – 1993. – № 8. – Ст. 158.

112. Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні: Закон України від 17 грудня 1993 р. № 3744-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 6. – Ст. 28.

113. Статистичний щорічник України за 1995 рік // Міністерство статистики України. – К.: Техніка, 1996. – 576 с.

114. Завада, О. Пільги для СП: випробування суспільства на зрілість / О. Завада // Урядовий кур'єр. – № 53. – 23 березня 2000 р. – С. 5.

115. Борщ, Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Л. М. Борщ. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 318 с.

116. Про внесення зміни до Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про режим іноземного інвестування»: Постанова Верховної Ради України від 6 липня 1999 р. № 823-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 36. – Ст. 327.

117. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження: Закон України від 17 лютого 2000 р. № 1457-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12. – Ст. 97.

118. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (справа про оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями) від 29 січня 2002 р. № 1-рп/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 22. – Ст. 1068.

119. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22 квітня 1993 р. № 3125-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 23. – Ст. 243.

120. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44–45; № 46–47; № 48. – Ст. 552.

121. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

122. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.

123. Про приватизацію державного майна: Закон України від 4 березня 1992 р. № 2163-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.

124. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях

економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5205-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 76. – Ст. 3069.

125. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

126. Угода про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським Співтовариством та їх державами-членами: Угода від 14 червня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 24. – Ст. 1794.

127. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 415.

128. Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи від 15 квітня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.

129. Генеральна угода про торгівлю послугами від 15 квітня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010 – № 84. – Ст. 2989.

130. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.

131. Угода про субсидії та компенсаційні заходи від 15 квітня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.

132. Про порядок розгляду інвестиційних спорів між державами та іноземними особами: Конвенція ООН від 18 травня 1965 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_060.

133. Сеульська конвенція про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій: Конвенція МБРР від 11 жовтня 1985 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_268.

134. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16

вересня 2014 р. 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

135. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Том 1. – Ст. 2125.

136. Про затвердження порядку видачі, обліку і погашення векселів, виданих під час ввезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, та сплати ввізного мита у разі відчуження цього майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1996 р. № 937 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 16. – Ст. 442.

137. Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 р. № 1061 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 17. – Ст. 477.

138. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2013 р. № 139 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 19. – Ст. 649.

139. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51. – Ст. 2707.

140. Про врегулювання питань іноземного інвестування в Україну: Постанова Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 35. – Ст. 2132.

141. Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою: Постанова Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 281 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 35. – Ст. 2133.

142. Про затвердження Порядку підтвердження органами державної податкової служби інформаційних повідомлень про фактичне внесення іноземних інвестицій та векселів, виданих під час увезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність: Наказ Державної Податкової Адміністрації України від 29 червня 2005 р. № 238 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 29. – Ст. 1726.

143. Липницька, Є. О. Підприємства з іноземними інвестиціями: поняття та види / Є. О. Липницька // Господарсько-правові аспекти забезпечення розвитку економіки України: монографія / за наук. ред. А. Г. Бобкової та А. М. Захарченка. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – С. 88–97.

144. Липницька, Є. О. Питання співвідношення понять «підприємства з іноземними інвестиціями» та «спільного підприємства» / Є. О. Липницька // Розвиток підприємництва в Україні: економіко-правове забезпечення: матеріали міжнародної науково-практ. конф. (Львів, 13–14 грудня 2007 р.,) / відп. ред. д-р екон. наук, проф. О. Є. Кузьмін. – Львів: НВФ «Українські технології», 2007. – С. 153–158.

145. Липницька, Є. О. Роль контролю іноземного інвестора у визначенні правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практ. конф. (Київ, 20 листопада 2008 р.) / редкол. : О. Д. Крупчан (голова), В. В. Луць, М. К. Галянтич та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – С. 170–174.

146. Липницкая, Е. Становление и развитие законодательства Украины, регулирующего статус предприятий с иностранными инвестициями / Е. Липницкая // *Legea si viata (Respublica Moldova)*. – 2015. – № 8. – С. 42–47.

147. Цікало, У. В. Правові форми здійснення інвестування шляхом придбання корпоративних прав / У. В. Цікало // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юрид. – 2010. – Вип. 3. – С. 136–147.

148. Кібенко О. Правові проблеми наділення приватного підприємства майном на праві господарського відання / О. Кібенко // Все про бухгалтерський облік: Всеукраїнська професійна бухгалтерська газета. – 2006. – № 34. – С. 23–27.

149. Кібенко О. Корпоративне право: відповіді на запитання / О. Кібенко // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2005. – № 5. – С. 59–63.

150. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

151. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 5 жовтня 1961 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 46. – Ст. 2419.

152. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 47. – Ст. 3172.

153. Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном: Наказ Міністерства закордонних справ України від 4 червня 2002 р. № 113 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 26. – Ст. 1244.

154. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини; кол. авт.: О. А. Беяневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.

155. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»: Закон України від 18 травня 2010 р. № 2258-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.

156. Богуславский, М. М. Законодательство о совместных предприятиях: комментарий / М. М. Богуславський, Л. Н. Орлов. – М.: Международные отношения, 1993. – 183 с.

157. Яримович, У. В. Придбання корпоративних прав як форма здійснення інвестицій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / У. В. Яримович; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2012. – 20 с.

158. Про затвердження Порядку збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14 травня 2013 р. № 822 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 43. – Ст. 1552.

159. Кривобок, С. В. Правочини з підприємством як єдиним майновим комплексом: монографія / С. В. Кривобок. – Х.: Право, 2009. – 176 с.

160. Про документ про передачу права засновника (учасника) іншій особі: Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 24 травня 2007 р. № 3742 [Електронний ресурс] // Бібліотека бухгалтерського обліку. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=23&ArtID=158>.

161. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.

162. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-I // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

163. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 83 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 20. – Ст. 555.

164. Фархутдинов, И. З. Доступ и защита иностранных инвестиций в международном праве [Электронный ресурс] / И. З. Фархутдинов // Сейчас. Ру. Бизнес и власть. – Режим доступа: www.lawmix.ru/comm/1786.

165. Загородников, С. Регулирование прямых иностранных инвестиций в Венгрии, Польше и Чехии / С. Загородников // Инвестиции в России. – 2004. – № 2. – С. 16–22.

166. Федорчук, Д. Э. Защита национальной экономической безопасности от экспансии иностранного капитала / Д. Э. Федорчук; редкол.: В. К. Мамутов (отв. ред.) и др.; НАН Украины. Институт экономико-правовых исследований // Гармонизация законодательства Украины и международная интеграция: внешнеэкономическая деятельность: сб. науч. тр. – Донецк: «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 54–76.

167. Бугриниць, Р. А. Регулювання прямих іноземних інвестицій в деяких країнах світу / Р. А. Бугриниць // Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право. – 2009. – № 1. – С. 360–365.

168. Законодательство КНР об иностранных инвестициях [Электронный ресурс] // Портал внешнеэкономической информации. – Режим доступа: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/about_cn/laws_ved_cn/invest_law_cn.

169. Кульнева, П. В. Либерализация инвестиционного режима в Китае: новый этап / П. В. Кульнева // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. – № 12. – С. 69–77.

170. Лисица, В. Правовое регулирование иностранных инвестиций в странах Северной и Южной Америки / В. Лисица // Инвестиции в России. – 2007. – № 7. – С. 15–19.

171. О порядке осуществления иностранных инвестиций в хозяйственные общества, имеющие стратегическое значение для обеспечения обороны страны и безопасности государства: Федеральный закон от 29 апреля 2008 г. № 57-ФЗ [Электронный ресурс] // Сайт Федеральной антимонопольной службы

Российской Федерации. – Режим доступа: http://www.fas.gov.ru/legislative-acts/legislative-acts_20103.html.

172. Федорчук Д. Э. Ограничение иностранного инвестирования как инструмент защиты экономической безопасности / Д. Э. Федорчук // Экономика и право. – 2007. – № 3 (19). – С. 36–42.

173. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України [Електронний ресурс] / кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; за заг. ред. В. К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с. // Український юридичний портал «Радник». – Режим доступу: <http://radnuk.info/komentar/gky/gky-rozdil7/91-gk-gl38/1676--397----.html>.

174. Титова, О. В. Захист майнових інтересів учасників ліквідації на підприємствах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. В. Титова; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2006. – 19 с.

175. Повар, П. О. Правове регулювання ліквідації підприємств в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / П. О. Повар; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – 18 с.

176. Дорошенко, Л. М. Правові підстави примусової ліквідації господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Л. М. Дорошенко; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2012. – 18 с.

177. Дяченко, С. В. Правове забезпечення припинення юридичної особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / С. В. Дяченко; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К., 2012. – 16 с.

178. Вінник, О. М. Акціонерне право: навч. посіб. / О. М. Вінник, В. С. Щербина; за ред. проф. В. С. Щербини. – К.: Атіка, 2000. – 544 с.

179. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 18 жовтня 2011 р. у справі № 2а-238/10/1270 за позовом ТОВ «Латест» до Луганської митниці про визнання протиправним та скасування подання [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18894455>.

180. Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 27 травня 2015 р. № 1046/11/2070 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Курганський бройлер» до Державної податкової інспекції у Балаклійському районі Головного управління Міндоходів у Харківській області про визнання нечинним податкового повідомлення-рішення [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44631897>.

181. Лист Національного банку України від 15 грудня 2005 р. № 13-124/6648 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації. – 2006. – № 14. – С. 27.

182. Про визнання такими, що втратили актуальність, деяких листів Національного банку України щодо окремих питань валютного регулювання: Лист Національного банку України від 21 травня 2012 р. № 29-213/5074-5078 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v5078500-12>.

183. Постанова господарського суду Миколаївської області від 10 червня 2008 р. у справі 9/102/08 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю фірма «Дністр» до Миколаївської обласної державної адміністрації про скасування державної реєстрації внесення іноземної інвестиції [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1753463>.

184. Заменгоф, З. М. Правовой режим имущества хозяйственных органов: теоретические основы и пути совершенствования : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 «Хозяйственное право; Арбитражный процесс» [Электронный ресурс] / З. М. Заменгоф; Академия наук СССР. Институт государства и права.

– М., 1984. – 36 с. // Федеральный правовой портал Юридическая Россия. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=130747>.

185. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного. – Х.: Одиссей, 2010. – 640 с.

186. Правове регулювання господарських відносин за участю промислових підприємств: підручник для юридичних вузів і ф-тів. / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, М. І. Тітов та ін.; за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. – Харків: Право, 2000. – 288 с.

187. Про податок на додану вартість: Закон України від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР (втратив чинність 02.12.2010 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 21. – Ст. 156.

188. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України»: Закон України від 25 березня 2005 р. № 2505-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 17, 18–19. – Ст. 267.

189. Малыга, В. Влияние государственной регистрации иностранных инвестиций на формирование их правового режима / В. Малыга, О. Олейников // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 5. – С. 26–30.

190. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи: Закон України від 23 червня 2009 р. № 1533-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 52. – Ст. 763.

191. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи: Закон України від 27 квітня 2010 р. № 2155-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 26. – Ст. 270.

192. Державна реєстрація іноземних інвестицій і договорів про спільну інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/page/19346>.

193. Майданик, Р. А. Судовий захист прав іноземних інвесторів на нерухомість: державна реєстрація, експропріація, гарантії іноземних інвестицій, оспорювання правових актів органів державної влади / Р. А. Майданик // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 5. – С. 26–30.

194. Постанова Львівського окружного адміністративного суду від 23 грудня 2014 р. № 813/7396/14 за позовом акціонерного товариства «Мостосталь-Полімекс» до Державної податкової інспекції у м. Червонограді Головного управління Міндоходів у Львівській області про визнання неправомірними дій, зобов'язання вчинити дії [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42099833>.

195. Про внесення змін до Закону України «Про режим іноземного інвестування»: проект Закону від 30 липня 2007 р. № 4030 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30556.

196. Ухвала господарського суду м. Києва від 12 липня 2005 р. у справі № 38/122 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «П» до українсько-німецького закритого акціонерного товариства «Г», Черкаської обласної державної адміністрації, фірми «Р», Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Черкаської обласної державної адміністрації, про визнання незаконними дій щодо державної реєстрації інвестицій, скасування державної реєстрації іноземних інвестицій, визнання іноземних інвестицій не внесеними, визнання недійсними інформаційних повідомлень [Електронний ресурс] // Правовой портал Укрини «ЛІГА ЗАКОН». – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO1369.html.

197. Євстігнєєв, А. Питання форм, видів та реєстрації іноземних інвестицій [Електронний ресурс] / А. Євстігнєєв // Юридичний журнал. – 2005. – № 10. – С. 65–67. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1959>.

198. Кравчук, В. М. Корпоративне право: науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. – К.: Істина, 2005. – 720 с.

199. Коссак, В. М. Цивільно-правові проблеми регулювання іноземних інвестицій в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» [Електронний ресурс] / В. М. Коссак; Київський національний університет імені Тараса Шевченка // Библиотека юридических наук Law Theses. – К., 1996. – 48 с. – Режим доступу: <http://lawtheses.com/grazhdansko-pravovye-problemy-regulirovaniyainostrannyh-investitsiy-v-ukraine>.

200. Верещагін, П. Це солодке слово «інвестиція» [Електронний ресурс] / П. Верещагін // Дебет Кредит. – 2001. – № 23 // Український бухгалтерський тижневик «Дебет Кредит». – Режим доступу: <http://dtk.com.ua/debet/ukr/2001/23/23pr5.html>.

201. Про затвердження Положення про порядок залучення експертів до оцінки майна, що перебуває у загальнодержавній власності, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 813 (втратила чинність 31.08.2005 р.) // Урядовий кур'єр від 17 серпня 1996 р.

202. Кібенко, О. Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. Р. Кібенко; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2006. – 479 с.

203. Малига, В. Проблеми систематизації законодавства щодо суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / В. Малига // Правничий часопис Донецького університету. – 2004. – № 1. – С. 75–80.

204. Хозяйственный кодекс Украины: научно-практический комментарий / под общ. ред. А. Г. Бобковой. – Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., – 2008. – 1296 с.

205. Об инвестициях: Закон Литовской Республики от 7 июля 1999 г. № VIII-1312 [Электронный ресурс] // Сайт Сейма Литовской Республики. – Режим доступа: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=455382&p_tr2=2.

206. Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р // Офіційний вісник України. – 2013. – № 85. – Ст. 3159.

207. Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 715 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 78. – Ст. 2899.

208. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166.

209. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416.

210. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2134-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 4. – Ст. 16.

211. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 28 травня 2013 р. у справі № 2а/0470/7438/12 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «АТБ-інвест» до Дніпропетровської митниці про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32300503>.

212. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 16 квітня 2014 р. у справі № 2а/0470/1085/11 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Будівельна компанія «Ольвіа» до Дніпропетровської митниці про визнання протиправними та скасування податкового повідомлення

[Електронний ресурс] // CASES LEGAL. – Режим доступу: <https://cases.legal/lang-uk/act-uk1-38387283.html>.

213. Постанова Верховного Суду України від 18 вересня 2014 р. у справі № 21-317а14 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «АТБ-Інвест» до Дніпропетровської митниці Міністерства доходів і зборів України про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41019613>.

214. Про затвердження Узагальнюючого податкового роз'яснення щодо застосування положень статті 18 Закону України «Про режим іноземного інвестування»: Наказ Державної митної служби України від 20 січня 2009 р. № 31 [Електронний ресурс] // Асоціація митних брокерів України. – Режим доступу: <http://ambu.org.ua/node/215>.

215. Постанова Донецького апеляційного адміністративного суду від 3 грудня 2009 р. у справі № 2а-24165/09/1270 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Латест» до Луганської митниці про визнання протиправними дій, зобов'язання відкликати подання [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/7000661>.

216. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

217. Мамутов, В. К. О соотношении понятий компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов / В. К. Мамутов // Изв. вузов. Правоведение. – 1965. – № 4. – С. 56–63. Цит. по: Грудницкая С. Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: проблемы теории и практики: моногр. / С. Н. Грудницкая; НАН Украины, Институт экономико-правовых исследований. – Донецк: Юго-Восток, 2011. – 428 с.

218. Пронська, Г. В. Вибране. / Г. В. Пронська. – К.: Освіта України, 2013. – 696 с.

219. Бобкова, А. Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности / А. Г. Бобкова. – Донецк: Юго-Восток, 2000. – 308 с.
220. Грудницька, С. М. Сутність і поняття правосуб'єктності: господарсько-правове визначення / С. М. Грудницька // II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. – Тернопіль, 2008. – С. 91–94.
221. Беяневич, О. А. Теоретичні проблеми господарського договірного права: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. А. Беяневич; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 506 с.
222. Джабраїлов, Р. А. Господарська правосуб'єктність міста: теорія і практика: монографія / Р. А. Джабраїлов; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 455 с.
223. Гарагонич, О. В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: правова сутність та структура / О. В. Гарагонич // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5 – С. 130–135.
224. Труш, І. В. Господарська правосуб'єктність комунального підприємства / І. В. Труш // Економіка та право. – 2011. – № 3. – С. 63–76.
225. Ментух, Н. Ф. Поняття господарської правосуб'єктності / Н. Ф. Ментух // Адвокат. – 2011. – № 2 (125). – С. 39–41.
226. Алексеєва, Ю. С. Обсяг правосуб'єктності господарських організацій [Електронний ресурс] / Ю. С. Алексеєва // Електронна бібліотека юридичної літератури. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/4252/%DE>.
227. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 5 липня 2007 р. № К-12721/06 у справі за позовом ТОВ «Донсплав» до Донбаської регіональної митниці про визнання недійсними талонів відмови у пропуску через митний кордон чи митному оформленні товарів та визнання незаконними дій з видачі вказаних талонів [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1083961>.

228. Штукатурова, А. Іноземний інвестор на шляху до української землі: перепони та їх подолання / А. Штукатурова // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 3. – С. 64–68.

229. Лист Державного комітету України по земельних ресурсах від 1 жовтня 2009 р. № 15331/17/12-09 [Електронний ресурс] // Професійна нормативно-правова бібліотека «Норматив PRO». – Режим доступу: <http://document.ua/shodo-rozjasnennja-dejakih-pitan-zemelnogo-zakonodavstva-doc7515.html>.

230. Саврук, С. Окремі аспекти законодавчого регулювання набуття права власності на землю іноземними юридичними особами [Електронний ресурс] / С. Саврук // Юридичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 45–48. // – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2628>.

231. Рішення господарського суду Волинської області від 5 вересня 2013 р. у справі № 04/20-92 за позовом прокурора міста Луцька в інтересах держави в особі Кабінету Міністрів України та територіальної громади міста Луцька в особі Луцької міської ради до публічного акціонерного товариства «Луцькпластмас» про визнання недійсними договору купівлі-продажу земельної ділянки та державного акту на право власності на земельну ділянку [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://cases.legal/lang-uk/act-uk1-33385884.html>.

232. Про ратифікацію Угоди між Україною та Швейцарською Конфедерацією про сприяння та взаємний захист інвестицій: Закон України від 15 листопада 1996 р. № 509/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 3. – Ст. 9.

233. Рішення Господарського суду Закарпатської області від 28 жовтня 2008 р. № 11/64 за позовом Товариства з обмеженою відповідністю «Хіпп-Ужгород» до Киблярівської сільської ради, с. Кибляри Ужгородського району Закарпатської області та до Головного управління земельних ресурсів у Закарпатській області про визнання права на набуття права власності на земельну ділянку несільськогосподарського призначення площею, яка

розташована під виробничими приміщеннями [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua/Review/2283117.

234. Постанова Севастопольського апеляційного господарського суду від 18 листопада 2008 р. у справі № 2-8/8089-2008 за позовом прокурора Сімферопольського району Автономної Республіки Крим до товариства з обмеженою відповідальністю «Ленд Девелопмент» про визнання недійсним державного акту та розпорядження [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12328501>.

235. Ухвала Житомирського апеляційного господарського суду від 19 грудня 2006 р. у справі № 19/4474-А за позовом Дочірнього підприємства «Алко Інвест Україна» до Кабінету Міністрів України про спонукання до вчинення дій [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/348371>.

236. Про затвердження форм державного статистичного спостереження зі статистики інвестицій зовнішньоекономічної діяльності: наказ Державної служби статистики України від 13 жовтня 2014 р. № 297 [Електронний ресурс] // Публікація документів Державної Служби Статистики України. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/297/297_2014.htm.

237. Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики зовнішньоекономічної діяльності та інструкцій щодо їх заповнення: Наказ Державного комітету статистики України від 15 жовтня 2003 р. № 343 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 45. – Ст. 2370.

238. Об иностранных инвестициях: Закон Республики Узбекистан от 30 апреля 1998 г. № 609-I [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=7452.

239. Об утверждении положения о порядке применения налоговых льгот для предприятий, привлекающих прямые частные иностранные инвестиции: постановление Министерства финансов Республики Узбекистан,

Государственного налогового комитета Республики Узбекистан, Министерства экономики Республики Узбекистан 12 декабря 2011 г. № 80, № 2011-34, № 14 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=1935684.

240. Об иностранных инвестициях: Закон Туркменистана от 18 марта 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/SERIAL/79293/85196/F401567725/TKM79293.pdf>.

241. О защите иностранных инвестиций: Закон Азербайджанской Республики 15 января 1992 г. № 58 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zewo.ru/laws/0057.html>.

242. Об иностранных инвестициях: Закон Республики Армения от 31 июля 1994 г. № ЗР-115 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1552&lang=rus>.

243. Об обществах с участием зарубежных партнеров: Закон Республики Польша от 14 июня 1991 г. [Электронный ресурс] // Российский правовой портал: библиотека Пашкова. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=436>.

244. Об инвестициях иностранных лиц в Венгрии: Закон Венгрии от 31 декабря 1988 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/hun2.htm>.

245. О предприятиях иностранного капитала: Закон Китайской Народной Республики от 12 апреля 1986 г. [Электронный ресурс] // Консалтинговая группа «Окновкитай». Законодательство Китая. – Режим доступа: http://chinalawinfo.ru/economic_law/law_wholly_owned_foreign_enterprises.

246. Про податок на доходи іноземних підприємств: Закон Китайської Народної Республіки 13 грудня 1981 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/chin8.htm>.

247. Про податок на доходи спільних підприємств, створених за участю китайського й іноземного капіталу: Закон Китайської Народної Республіки від 10 вересня 1980 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/chin7.htm>.

248. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 р. № 991-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.

249. О контрактных совместных предприятиях китайского и иностранного капитала: Закон Китайской Народной Республики от 13 апреля 1988 г. [Электронный ресурс] // Консалтинговая группа «Окновкитай». Законодательство Китая. – Режим доступа: http://chinalawinfo.ru/economic_law/law_contractual_joint_ventures.

250. О паевых совместных предприятиях китайского и иностранного капитала: Закон Китайской Народной Республики от 1 июля 1979 г. [Электронный ресурс] // Консалтинговая группа «Окновкитай». Законодательство Китая. – Режим доступа: http://chinalawinfo.ru/economic_law/law_equity_joint.

251. Зельдина, Е. Р. Теоретические аспекты специального режима хозяйствования: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Е. Р. Зельдина; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2007. – 480 с.

252. Гарантії для інвестора: чи потрібно ставити крапку? [Електронний ресурс] // Юридическая газета. – 2003. – № 6. – Режим доступа: <http://www.yur-gazeta.com/ru/oarticle/190>.

253. Постанова Верховного суду України від 9 листопада 2004 р. у справі за позовом дочірнього підприємства «Студія Лева-АТ» спільного українсько-канадського підприємства «Студія Лева» у формі ТОВ до ДПІ про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення // Правовий портал України «ЛІГА-ЗАКОН». – Режим доступа: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS040080.html.

254. Ухвала Одеського апеляційного господарського суду від 14 вересня 2006 р. у справі № 31/121-06-3657А за позовом Управління ПФУ в Малиновському районі м. Одеси до ТОВ КБ «СоцКомБанк» про стягнення збору на обов'язкове державне пенсійне страхування [Електронний ресурс] //

Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/135456>.

255. Поєдинок, В. Стабілізаційні застереження як засіб інвестиційно-правового регулювання [Електронний ресурс] / В. Поєдинок // Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець». – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/14585/%C2>.

256. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про заохочення та взаємний захист інвестицій від 4 березня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 15. – Ст. 716.

257. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї: Договір ООН від 17 грудня 1994 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_056.

258. Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про взаємне сприяння та захист інвестицій від 24 листопада 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 93. – Ст. 3821.

259. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Албанія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 25 жовтня 2002 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/008_004.

260. Угода між Урядом України та Урядом Фінляндської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 7 жовтня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 36. – Ст. 2534.

261. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Таджикистан про заохочення і взаємний захист інвестицій від 6 липня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 12. – Т. 2. – Ст. 795.

262. Comeaux, Paul E., Kinsella, N. Stephan. Protecting Foreign Investment Under International Law: Legal aspects political Risks / Paul E .Comeaux, Kinsella N. Stephan. – New-York, 1997. – 431 p.

263. Фархутдинов, И. З. Международно-правовое регулирование инвестиционных отношений: теория и практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 «Международное право. Европейское право» / И. З. Фархутдинов; Институт государства и права Российской Академии наук. – М., 2006. – 390 с.

264. Неотъемлемый суверенитет над естественными ресурсами: Резолюция 1803 (XVII) Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1962 г. [Электронный ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_819.

265. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. // Офіційний вісник України – 2006. – № 32. – Ст. 2372.

266. Ширипов, Д.В. Защита права собственности при национализации / Д.В. Ширипов // Юридический вестник. – Вып. 12. – Пенза, 2003. – С. 122–135.

267. Малеина, М. Н. Реквизиция: комментарий к статье 242 Гражданского кодекса РФ / М. Н. Малеина // Журнал российского права. – 2006. – № 8. – С. 117–122.

268. Цивільне право України: у 2-х кн. / [Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін.]; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – Кн. 1. – 864 с.

269. Клименко, О. Правова природа та розвиток інституту реквізиції в праві України / О. Клименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 91. – С. 56–59.

270. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4765-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 45. – Ст. 1741.

271. Поєдинок, В. В. Теоретичні проблеми регулювання інвестиційної діяльності в Україні (господарсько-правовий аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарське процесуальне право» [Електронний ресурс] / В. В. Поєдинок; Київський національний університет

імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 36 с. – Режим доступу: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/6/44/16753.html>.

272. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 25 квітня 2012 р. у справі № 2а-10972/11/2670 за позовом Державної податкової адміністрації м. Києва до Закритого акціонерного товариства «Казино «Премєр Палац» про стягнення штрафу та конфіскацію грального обладнання [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24351555>.

273. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 23 квітня 2014 р. у справі № 2а-10972/11/2670 за позовом Державної податкової адміністрації м. Києва до Закритого акціонерного товариства «Казино «Премєр Палац» про стягнення штрафу та конфіскацію грального обладнання [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39034848>.

274. Коссаk, В. М. Цивільно-правові проблеми регулювання іноземних інвестицій в Україні : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. М. Коссаk; Львівський державний університет ім. Івана Франка. – Л., 1996. – 377 с.

275. Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Постанова Кабінету Міністрів від 31 жовтня 2012 р. № 998 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 83. – Ст. 3354.

276. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій від 12 січня 1993 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 29. – Ст. 1751.

277. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Корея про сприяння та взаємний захист інвестицій від 16 грудня 1996 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/410_001.

278. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Македонія про сприяння та взаємний захист інвестицій від 2 березня 1998 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/807_003.

279. Стойка, В. М. Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / В. М. Стойка; НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2003. – 18 с.

280. Липницька, Є. О. Стимулювання діяльності підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки: напрями вдосконалення: зб. наук. пр. / НАН України; Ін-т економіко-правових досліджень / відп. ред. В. К. Мамутов. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – С. 177–188.

281. Липницька, Є. О. Захист національної економічної безпеки від негативного впливу іноземного капіталу / Є. О. Липницька // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка «Екологія. Економіка. Право». – 2010. – Спец. вип. № 3: у 2 Ч. – Ч. 2. – С. 63–69.

282. Липницька, Є. О. Щодо набуття права власності на землю підприємствами з іноземними інвестиціями та іноземними підприємствами / Є. О. Липницька // Правничий часопис Донецького університету. – 2011. – № 1 (25). – С. 125–128.

283. Липницька, Є. О. Державне регулювання допуску іноземних інвестицій в національну економіку / Є. О. Липницька // Господарсько-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України: збірник тез Всеукраїнської науково-практ. конф. «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (Донецьк, 14 листопада 2008 р.): у 3 Ч. – Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2008. – Ч. 2. – С. 182–185.

284. Липницька, Є. О. Окремі проблеми надання пільг підприємствам з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Сучасна юридична наукова

думка: матеріали міжнародної науково-практ. інтернет-конференції (Тернопіль, 9 грудня 2008 р.). – Тернопіль, 2008. – С. 52–56.

285. Липницька, Є.О. Щодо питання лібералізації режиму іноземного інвестування в умовах СОТ / Є.О. Липницька // *Економіко-правовые исследования в XXI веке: возможности совершенствования правовых средств государственного регулирования хозяйственной деятельности в условиях членства Украины в ВТО: материалы Пятой международной научно-практ. интернет-конференции (Донецк, 1–7 июня 2010 г.)* / науч. ред. В. К. Мамутов; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Изд-во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2010. – С. 107–116.

286. Липницька, Є. О. Іноземне інвестування та економічна безпека: зарубіжний досвід / Є. О. Липницька // *Економіко-правовые исследования в XXI веке: правовое обеспечение экономического суверенитета Украины в условиях углубления международной интеграции: материалы Шестой международной научно-практ. интернет-конференции (Донецк, 21–30 сентября 2010 г.)* / науч. ред. В.К. Мамутов; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Изд-во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2010. – С. 181–188.

287. Липницька, Є. О. Щодо гарантії захисту прав підприємств з іноземними інвестиціями в разі змін законодавства / Є. О. Липницька // *Проблеми розвитку законодавства і правозастосовчої практики: матеріали міжнародної науково-практ. інтернет-конференції (Тернопіль, 9 квітня 2013 р.)* – Тернопіль, 2013. – С. 86–90.

288. Липницька, Є. О. Щодо гарантій захисту прав підприємств з іноземними інвестиціями та іноземних підприємств / Є. О. Липницька // *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону: матеріали регіональної науково-практ. конф. з нагоди 30-річчя економіко-правового факультету Донецького національного університету (Донецьк, 12 квітня 2013 р.)* / за ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Г. Бобкової. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – С. 81–82.

289. Липницька, Є. О. Окремі аспекти формування статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза: материалы международной научно-практ. конф. (Кишинев, 27–28 марта 2015 г.) / орг. ком.: Бужор В. [и др.]. – Кишинев: Б. и., 2015 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). – Ч. 1. – С. 171–174.

290. Липницька, Є. О. Окремі аспекти припинення підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: Міжнародна науково-практ. конф. (Київ, 10–11 квітня 2015 р.). – К.: Центр правових наукових досліджень, 2015. – Ч. 1. – С. 120–122.

291. Липницька, Є. О. Щодо господарської компетенції підприємств з іноземними інвестиціями / Є. О. Липницька // Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства: Матеріали Всеукраїнської науково-практ. конф., присвяченої 50-ій річниці створення Донецького національного університету та 30-ій річниці створення кафедри господарського права Донецького національного університету (Вінниця, 14–15 травня 2015 р.) / за заг. ред. проф., д-ра юрид. наук А. Г. Бобкової; Донецький національний університет – Вінниця: ДонНУ, 2015. – С. 161–164.

ДОДАТКИ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У **Господарському кодексі України** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144)

1) у статті 63:

частину другу викласти у такій редакції:

«2. У разі якщо єдиним засновником (учасником) чи одним із засновників (учасників) підприємства є іноземний інвестор незалежно від розміру його частки у статутному (складеному) капіталі, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями.»

2) у статті 116:

частину першу викласти у такій редакції:

«1. Підприємство, створене за законодавством України, у якому єдиним засновником (учасником) чи одним із засновників (учасників) є іноземний інвестор незалежно від розміру його частки у статутному (складеному) капіталі, визнається підприємством з іноземними інвестиціями.»

частину другу викласти у такій редакції:

«2. Залежно від суб'єктного складу засновників (учасників) можуть діяти підприємства з іноземними інвестиціями таких видів: іноземні та спільні.

Іноземним підприємством є створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено лише іноземними інвесторами (одним або більше).

Спільним підприємством є створене за законодавством України підприємство, склад засновників (учасників) якого представлено одним або більше іноземними інвесторами та одним або більше іншими суб'єктами, що не є іноземними інвесторами.

Залежно від розміру участі іноземного інвестора у статутному (складеному) капіталі підприємства можуть діяти спільні підприємства із звичайною участю (частка менше ніж 10 відсотків), значною участю (частка 10-

50 відсотків) та вирішальною участю іноземних інвесторів (частка становить понад 50 відсотків).»;

частину третю - виключити;

у зв'язку з цим частини четверту – п'яту вважати відповідно частинами третьою – четвертою;

частину четверту після слів «території, в яких встановлюється загальний розмір участі іноземного інвестора, а також» доповнити словами: «галузі господарювання та/або»;

частину п'яту викласти у такій редакції:

«5. Для підприємств з іноземними інвестиціями, які здійснюють інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або іншу діяльність, що сприяє розвитку економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.».

3) статтю 117 виключити.

2. У Законі України «Про режим іноземного інвестування» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 19, ст. 80)

1) у статті 1:

пункт третій частини першої - виключити;

частину другу викласти у такій редакції:

«Терміни «підприємство з іноземними інвестиціями», «іноземне підприємство», «спільне підприємство» вживаються в Законі у значенні, визначеному Господарським кодексом України.».

2) у статті 7:

частину другу викласти в такій редакції:

«Органи державної влади або місцевого самоврядування в межах своєї компетенції можуть надавати іноземному інвестору або підприємству з іноземними інвестиціями, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків, пільги та гарантії, надавати інші форми підтримки за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів.»;

частину третю після слів «законами України можуть визначатися» доповнити словами: «галузі господарювання та/або».

3) у статті 8:

частину першу викласти у такій редакції:

«Якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій та прав підприємств з іноземними інвестиціями, зазначені в розділі II цього Закону, то протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в цьому Законі.»;

перше речення частини другої – виключити; друге речення частини другої вважати частиною четвертою;

доповнити частиною третьою такого змісту:

«Умови договорів, укладених підприємствами з іноземними інвестиціями, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище сторін або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору.»;

доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«У разі внесення змін до податкового, валютного або митного законодавства, що погіршують умови діяльності іноземного підприємства або спільного підприємства із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків, на вимогу такого підприємства протягом строку реалізації інвестиційного проекту у пріоритетній галузі економіки (пріоритетного інноваційного проекту) або участі підприємства у технологічному парку застосовуються положення податкового, валютного чи митного законодавства, яке діяло на день початку реалізації зазначеного проекту або набуття підприємством прав учасника технологічного парку.»;

доповнити частиною шостою такого змісту:

«У випадку невиконання іноземним інвестором або підприємством з іноземними інвестиціями зобов'язань, які передбачені інвестиційним проектом у пріоритетній галузі економіки, пріоритетним інноваційним проектом або проектом технологічного парку, дія державної гарантії, передбаченої частиною п'ятою, припиняється. Сума коштів, не сплачених в результаті надання вказаної державної гарантії, підлягає поверненню в порядку, встановленому законодавством.».

4) у статті 9:

частину першу викласти у такій редакції:

«Іноземні інвестиції та майно підприємств з іноземними інвестиціями в Україні не підлягають націоналізації. Органи державної влади та їх посадові особи не мають права реквізувати іноземні інвестиції та майно підприємств з іноземними інвестиціями, крім випадків здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути здійснена лише на підставі рішення органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України, і в порядку, встановленому законом. Щодо іноземних інвестицій та майна підприємств з іноземними інвестиціями не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками до націоналізації та реквізиції, крім випадків конфіскації такого майна на підставі і в порядку, встановленому законом.»;

доповнити частиною третьою такого змісту:

«У разі реквізиції іноземному інвестору або підприємству з іноземними інвестиціями виплачується компенсація. При припиненні дії обставин, у зв'язку з якими здійснена реквізиція, іноземний інвестор або підприємство з іноземними інвестиціями вправі вимагати в судовому порядку повернення збереженого майна, але при цьому зобов'язані повернути отриману ними суму компенсації з урахуванням втрат від зниження вартості майна.».

5) у статті 10:

назву статті після слів «іноземним інвесторам» доповнити словами «та підприємствам з іноземними інвестиціями»;

частину першу після слів «іноземні інвестори» доповнити словами «та підприємства з іноземними інвестиціями»;

частину другу після слів «збитки іноземних інвесторів» доповнити словами «або підприємств з іноземними інвестиціями»;

перше речення частини третьої після слів «що виплачується іноземному інвестору» доповнити словами «або підприємству з іноземними інвестиціями»;

друге речення частини третьої після слів «що виплачується іноземному інвестору» доповнити словами «або підприємству з іноземними інвестиціями»;

після слів «на момент припинення права власності» доповнити словами «і має проводитись протягом трьох місяців від указанного моменту.»;

частину четверту після слів «що виплачується іноземному інвестору» доповнити словами «або підприємству з іноземними інвестиціями».

6) у статті 13:

частину третю після слів «у зв'язку із зміною власника такої інвестиції» доповнити словами «або відчуженням іноземним інвестором іншому іноземному інвестору акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) або прав засновника підприємства з іноземними інвестиціями»;

частину четверту викласти в такій редакції:
 «Державна реєстрація іноземної інвестиції підлягає анулюванню у разі:
 вилучення (репатріації) іноземної інвестиції;
 припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи;
 відчуження іноземним інвестором акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства резиденту України;
 відчуження іноземним інвестором прав засновника діючого унітарного підприємства резиденту України;
 припинення належних іноземному інвестору прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями в інший спосіб.».

7) доповнити новою статтею 15-1 такого змісту:

«Стаття 15-1. Набуття та припинення правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями

Підприємство набуває правовий статус підприємства з іноземними інвестиціями у разі:

утворення нового підприємства іноземним інвестором одноособово чи спільно з іншими засновниками;

придбання іноземним інвестором: акцій додаткової емісії або частки у статутному (складеному) капіталі діючого підприємства у разі збільшення статутного (складеного) капіталу; акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) діючого підприємства у його учасника або у самого підприємства, яке викупило ці акції (частку); єдиного майнового комплексу діючого унітарного підприємства; прав засновника діючого унітарного підприємства.

Новоутворене підприємство набуває статус підприємства з іноземними інвестиціями з моменту державної реєстрації іноземного (спільного) підприємства як юридичної особи. Діюче підприємство, щодо якого іноземний інвестор набув права засновника (учасника), набуває статус підприємства з іноземними інвестиціями з моменту державної реєстрації відповідних змін до установчих документів такого підприємства.

Правовий статус підприємства з іноземними інвестиціями припиняється у разі:

припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи;
 відчуження іноземним інвестором (іноземними інвесторами) акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства резиденту України;

відчуження іноземним інвестором прав засновника діючого унітарного підприємства резиденту України;

припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями в інший спосіб.

Правовий статус підприємства з іноземними інвестиціями припиняється з моменту державної реєстрації припинення спільного (іноземного) підприємства як юридичної особи, а у випадках припинення належних іноземному інвестору (іноземним інвесторам) прав засновника (учасника) підприємства з іноземними інвестиціями – з моменту державної реєстрації відповідних змін до установчих документів цього підприємства.».

8) статтю 16 викласти у такій редакції:

«На території України підприємства з іноземними інвестиціями створюються і діють у таких організаційно-правових формах: акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, підприємство.».

9) у статті 17:

назву статті 17 змінити на «Вимоги до установчих документів та найменування підприємств з іноземними інвестиціями»;

доповнити статтю новою частиною другою такого змісту:

«Найменування іноземних підприємств, а також спільних підприємств із значною та вирішальною участю іноземних інвесторів повинні містити інформацію про вид підприємства (спільне або іноземне), його організаційно-правову форму та назву.».

10) доповнити новою статтею 17-1 такого змісту:

«Стаття 17-1. Правовий режим майна підприємств з іноземними інвестиціями

Майно спільного підприємства та іноземного корпоративного підприємства закріплюється на праві власності. Іноземне унітарне підприємство може мати майно на праві власності або на праві господарського відання.

Засновники іноземних унітарних підприємств мають право визначати в установчих документах цих підприємств перелік випадків, за яких здійснення підприємством правомочності розпорядження потребує попереднього одержання згоди власника.».

11) у статті 19:

частину другу перед словами «підприємств з іноземними інвестиціями» доповнити словами «експорт (імпорт) продукції».

12) доповнити новою статтею 20-1 такого змісту:

«Стаття 20-1. Стимулювання підприємств з іноземними інвестиціями»

Іноземні підприємства та спільні підприємства із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки або пріоритетні інноваційні проекти чи виступають учасниками технологічних парків мають право на:

застосування зниженої ставки податку на прибуток за умови спрямування вивільнених у зв'язку з цим коштів на збільшення обсягів виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій;

позаконкурсне надання в оренду земельних ділянок та іншого майна державної і комунальної форм власності.

Іноземні підприємства та спільні підприємства із значною і вирішальною участю іноземних інвесторів, які беруть участь у реалізації регіональних або місцевих інноваційних програм, мають право користуватися пільгами із сплати місцевих податків та зборів, наданими таким підприємствам у встановленому порядку за рішенням органів місцевого самоврядування.».

13) доповнити новою статтею 21-1 такого змісту:

«Стаття 21-1. Трудові правовідносини

Трудові правовідносини між підприємством з іноземними інвестиціями та його працівниками, в тому числі тими, які не мають громадянства України, регулюються трудовим законодавством України.

Підприємства з іноземними інвестиціями зобов'язані не допускати погіршення становища їх працівників у порівнянні з умовами, встановленими законодавством України, та вирішувати питання соціального розвитку підприємств за участю їх трудових колективів.».

3. У Земельному кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27)

1) у статті 22:

Частину п'яту після слів «іноземним юридичним особам» доповнити словами «спільним підприємствам з вирішальною участю іноземних інвесторів, іноземним підприємствам».

2) у статті 82:

частину третю викласти у такій редакції:

«3. Встановлені для іноземних юридичних осіб умови набуття права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення поширюються на спільні підприємства з вирішальною участю іноземних інвесторів та іноземні підприємства.»;

частину четверту після слів «в спадщину іноземними юридичними особами» доповнити словами «спільними підприємствами з вирішальною участю іноземних інвесторів та іноземними підприємствами.».

3) у статті 134:

частину другу доповнити новим абзацом:

«надання земельної ділянки для реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки або пріоритетних інноваційних проектів іноземними підприємствами та спільними підприємствами із значною чи вирішальною участю іноземних інвесторів;».

4. У Митному кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст. 552)

у статті 287:

частину другу після слів «сплачується на загальних підставах» доповнити новим реченням такого змісту:

«При відчуженні іноземним інвестором належних йому акцій (частки у статутному (складеному) капіталі) підприємства з іноземними інвестиціями протягом трьох років з часу зарахування на баланс підприємства майна, ввезеного в Україну як внесок до статутного (складеного) капіталу цього підприємства, ввізне мито сплачується на загальних підставах.».

II. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
Тел.: (063) 477 76 20
e-mail: rector@donnu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070803

17.09.15 № ОІс/ОІІЗ-44

До спеціалізованої
вченої ради К 11.051.12

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційної роботи
Липницької Євгенії Олександрівни
«Правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 –
господарське право, господарсько-процесуальне право

Дисертацію виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри господарського права Донецького національного університету Міністерства освіти і науки України – тем: «Господарсько-правове забезпечення розвитку економіки України» (номер державної реєстрації 0108U003267), «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (номер державної реєстрації 0112U002868), в межах яких дисертанткою проведено комплексне дослідження правового статусу підприємств з іноземними інвестиціями, на основі чого доопрацьовано раніше відомі та розроблено нові положення стосовно такого статусу і підготовлено пропозиції, направлені на його удосконалення.

Результати, що містяться у дисертаційній роботі, використовуються у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Господарське право», «Проблеми господарського законодавства» студентам спеціальності «Правознавство» юридичного факультету Донецького національного університету Міністерства освіти і науки України.

Проректор з наукової роботи

І.В. Хаджинов

Dr. Klaschka GmbH / Ukraine
Elektronik + Automation
Kolhozny, 1b
83071 Donezk
Telefon/ Fax: (+38 062) 389-69-49
E-mail dku@klaschka.com.ua

Украинско-германское СП
"Д-р Клашка ГмбХ"
Электроника + Автоматизация
83071 г.Донецк
пр.Колхозный, 1б

«20» серпня 2015 р.
№ 256/17

Голові спеціалізованої вченої
ради К11.051.12 при Донецькому
національному університеті МОН
України
д.ю.н., професору
Бобковій А.Г.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної
роботи Липницької Є.О.

Результати дисертаційного дослідження Липницької Євгенії Олександрівни за темою «Правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями» використані в діяльності Спільного українсько-німецького підприємства у формі Товариства з обмеженою відповідальністю «Д-р Клашка ГмбХ», зокрема враховано пропозиції щодо формування майна таких підприємств шляхом внесення до статутного капіталу іноземних інвестицій, конкретизації змісту прав та обов'язків підприємств, засновниками яких є іноземний інвестор (інвестори).

Результати дослідження рекомендовано до використання при підготовці змін та доповнень до установчих документів підприємства.

Довідка надана для подання в спеціалізовану вчену раду К11.051.12 з захисту дисертацій при Донецькому національному університеті МОН України (м. Вінниця).

Директор СП ТОВ

«Д-р Клашка ГмбХ»

В.Г. Янютин

Украина, 83 071, г.Донецк, пр.Колхозный, 1б

Украинско-Германское СП "Д-р Клашка ГмбХ"
Тел.: (+38-062) 52-14-58 Факс: 389-69-49
E-mail: dku@klaschka.donetsk.ua

Расчетный счет № 2600 6319934980 в ДРУ Банка «Финансы и
Кредит» ООО
г.Донецка, МФО № 335816, Код ОКПО 20367375
Генеральный директор: Янютин Валерий Георгиевич
Технический директор: Белоусов Евгений Алексеевич

Dr. Klaschka GmbH / Ukraine Elektronik + Automation

83 003 Donezk Prospekt Illitscha 89
Tel.: (+38-062) 52-14-58 Tel/Fax: (062) 389-69-49
E-mail: dku@klaschka.donetsk.ua

ТОВ «МТГ УКРАЇНА»

м. Київ, вул. Шота Руставелі, 39/41 літера А
Тел./факс 8 (044) 496-41-29
Сайт: www.metatg.com.ua
e-mail: elisavetskaya@metatg.com.ua

Вих. №150904/1
Від 04.09.15р.

Голові спеціалізованої вченої
ради К11.051.12 при Донецькому
національному університеті МОН
України
д.ю.н., професору
Бобковій А.Г.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної
роботи Липницької Є.О.

Результати дисертаційного дослідження Липницької Євгенії Олександрівни за темою «Правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями» рекомендовано до використання Товариством з обмеженою відповідальністю «МТГ Україна», статутний капітал якого сформовано за рахунок вкладів громадян України та Литви.

Довідка надана для подання в спеціалізовану вчену раду К11.051.12 з захисту дисертацій при Донецькому національному університеті МОН України (м. Вінниця).

Директор ТОВ «МТГ Україна»

І.М. Єлисаветська

ТОВ «МТГ УКРАЇНА»

ЄДРПОУ 33501838, свід. плат. податку 39089986
р/р 26004141053980, МФО 300937
в філії «Центр. РУ» ВАТ «Банку «Фінанси та Кредит», м. Київ